

Baltic Institute of Social Sciences

**MAZIZGLĪTOTO MAZĀKUMTAUTĪBU
JAUNIEŠU INTEGRĀCIJA DARBA TIRGŪ**

RĪGA 2006

Baltic Institute of Social Sciences

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda, 20% Latvijas valsts budžeta un 5% Baltic Institute of Social Sciences finansiālu atbalstu. Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”, un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokli.

Autori: Brigita Zepa, Inguna Tomsone, Inese Šūpule, Līga Krastiņa

Vāka noformējums: Žanna Prane
Izgatavots: SIA „Jura Apgāds”

© Baltic Institute of Social Sciences, 2006

Elizabetes iela 65 - 16, Rīga LV-1050, Latvija
Tālr.: 371 7217553
Fakss: 371 7217560
www.biss.soc.lv

SATURS

IEVADS	4
PĒTĪJUMA APRAKSTS	5
PĒTĪJUMA MĒRĶIS, UZDEVUMI, MĒRĶGRUPAS	5
METODOLOĢIJAS APRAKSTS	6
SECINĀJUMI	7
DAŽĀDĀS MAZĀKUMTAUTĪBU JAUNIEŠU GRUPĀS VEIKTO PĒTĪJUMU REZULTĀTI	
I DZIĻO INTERVIJU AR PUSAUDŽIEM REZULTĀTI	12
STATISTISKĀS INFORMĀCIJAS UN TEORĒTISKĀS LITERATŪRAS APSKATS	12
PUSAUDŽU INTERVIJU REZULTĀTI	27
II DARBA MEKLĒTĀJU, BEZDARBNIEKU APTAUJAS REZULTĀTI	50
SITUĀCIJAS APRAKSTS	50
APTAUJAS REZULTĀTI	57
III VAKARSKOLU AUDZĒKŅU APTAUJAS REZULTĀTI	83
SITUĀCIJAS APRAKSTS	83
VAKARSKOLĒNU APTAUJAS DATU ANALĪZE	90
IV DARBA DEVĒJU DZIĻO INTERVIJU REZULTĀTI	117

IEVADS

Baltijas Sociālo zinātņu institūta veiktā pētījuma uzmanības lokā ir mazizglītoti mazākumtautību jaunieši. Uzmanību šai mērķa grupai pievērta iepriekš veiktais pētījums¹, kurā tika secināts, ka visaktīvākie izglītības reformas protesta demonstrāciju dalībnieki bijuši tieši mazāk sekmīgie jaunieši.

Šī pētījuma ietvaros pētnieki centās noskaidrot, kādi ir būtiskākie šķēršļi, kas traucē šiem jauniešiem iegūt pilnvērtīgu izglītību un veiksmīgi iesaistīties darba tirgū. Īpaša uzmanība pētījumā tika pievērsta latviešu valodas zināšanām un tam, kā tās ir ietekmējušas jauniešu izglītības iegūvi un iespējas iesaistīties darba tirgū.

Atšķirībā no latviešu tautības un tiem cittautiešu jauniešiem, kuri brīvi pārvalda latviešu valodu, mazākumtautību jauniešiem ar vājām latviešu valodas zināšanām izglītības ieguves process un iesaistīšanās darba tirgū var būt apgrūtināts. Tādējādi pastāv risks, ka šī grupa var kļūt sociāli izstumta un neapmierināta.

¹ „Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā” (2004). Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts

PĒTĪJUMA APRAKSTS

Pētījuma vispārējais mērķis ir sekmēt izglītības, nodarbinātības un integrācijas politiku valstī, lai tā nodrošinātu minoritāšu jauniešu brīvu izglītības un profesionālā ceļa izvēli, palielinātu mazizglītoto jauniešu motivāciju celt savu konkurētspēju darba tirgū un mazinātu sociālo izstumtību un bezdarbu viņu vidū.

Pētījuma uzdevumi ir sekojoši:

- izpētīt mazākumtautību jauniešu izglītības ceļa un darba vietas izvēli un ierobežojumus;
- uzzināt būtiskākos iemeslus neregulārai skolu apmeklētībai mazākumtautību pusaudžu vidū;
- izpētīt izglītības nozīmi jauniešu vidū;
- noskaidrot, cik lielā mērā vājas latviešu valodas prasmes ierobežo cittautiešu jauniešu konkurētspēju darba tirgū;
- izpētīt bezdarba iemeslus mazākumtautību jauniešu vidū;
- uzzināt darba devēju viedokli par cittautiešu jauniešu nodarbinātības iespējām.

Pētījuma mērķa grupas ir mazākumtautību jaunieši vecumā no 15 līdz 35 gadiem - bezdarbnieki, darba meklētāji, kuri ir reģistrējušies Nodarbinātības valsts aģentūrā, vakarskolēni un pusaudži, kuri neregulāri apmeklē skolu. Kā vēl viena pētījumam nozīmīga mērķa grupa tika iekļauti darba devēji.

Metodoloģijas apraksts

Pētījuma ietvaros tika izmantotas gan kvantitatīvās (tiešās intervijas, anketēšana), gan kvalitatīvās (dziļās intervijas) pētījuma metodes. Dažādu pētniecisko metožu pielietošana ļauj labāk izprast pētāmo problēmu, kā arī paaugstina pētījuma rezultātu ticamību.

Tiešās intervijas tika īstenotas ar mazākumtautību jauniešiem, kuri kā bezdarbnieki vai darba meklētāji ir reģistrējušies Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA). Pavisam tika intervēti 500 jauniešu vecumā no 15 līdz 35 gadiem. Intervijas tika veiktas NVA filiālēs Latvijas lielākajās pilsētās – Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, Rēzeknē un Ventspilī.

Anketēšanas metode tika izmantota aptaujājot mazākumtautību jauniešus, kuri mācās vakarskolās. Kopumā anketēšanā piedalījās 414 skolēnu no 12 vakarskolām: Liepājas, Daugavpils, Rēzeknes, Jūrmalas, Ventspils, Jelgavas un sešām Rīgas vakarskolām.

Dziļās intervijas tika veiktas ar Rīgā dzīvojošiem minoritāšu pusaudžiem (20 intervijas), kuri neregulāri apmeklē skolu un klaiņo, kā arī ar darba devējiem (20 intervijas) no dažādām nozarēm un atšķirīgiem Latvijas reģioniem.

SECINĀJUMI

Nodarbinātība

Pētījuma ietvaros aptaujātie un intervētie mazākumtautību jaunieši – vakarskolēni, bezdarbnieki, neregulāri skolu apmeklējušie pusaudži – galvenokārt ir nodarbināti mazkvalificētās darba vietās. Pusaudži darbu atrod gan ar dienas centru palīdzību (vasaras laikā parku uzkopšana), gan arī paši (darbs tirgū, palīgs celtniecībā u.c.). Lielākā daļa jauniešu, kuri zaudējuši darbu, pirms tam strādājuši fizisku darbu, retāk bezdarbnieku vidū sastopami augstākas kvalifikācijas speciālisti. Līdzīgi arī nodarbinātie vakarskolēni ieņem mazkvalificēta vai kvalificēta strādnieka statusu.

Daudzi no mazākumtautību jauniešiem izvēlas mācīties vakarskolā, jo tas ir veids, kā ir iespējams savienot mācības un darbu. Tai pat laikā jaunieši apzinās, ka viņiem ir nepieciešama izglītība, jo bez tās ir grūtības atrast darbu. Daļai vakarskolēnu darba atrašanu apgrūtina arī nepietiekošās latviešu valodas zināšanas.

Jaunieši bezdarbnieki kā galveno darba zaudēšanas iemeslu uzsver neapmierinātību ar darba samaksu. Biežāk šādu iemeslu minējuši jaunieši bezdarbnieki, kuri pēdējā darba vietā nav nostrādājuši ilgāk par sešiem mēnešiem.

Attieksme pret darbu un darba tirgus prasības

Jauniešiem ir darba tirgum atbilstoši priekšstati attiecībā uz prasībām, ko sagaida no darbiniekiem darba devēji. Kā norādījuši pētījuma gaitā intervētie darba devēji, izvēloties darbiniekus, būtiskākās lietas, kam tiek pievērsta uzmanība, ir izglītība un darba pieredze. Tieši šos aspektus jaunieši min kā galvenos kritērijus, pēc kuriem darba devēji izvēlas sev darbiniekus. Tai pat laikā pašiem vakarskolēniem nozīmīgāki darba aspekti ir droši darba apstākļi, darba stabilitāte un interesants darbs. Attiecīgi bezdarbniekiem vissvarīgākā šķiet darba alga.

Par jauniešu līdz 25 gadiem nodarbinātības iespējām darba devēju vidū dominē viedoklis, ka jauniešu pašvērtējums ir pārlietu augsts, ka tas nereti neatbilst viņu izglītībai, kvalifikācijai un prasmēm. Jaunieši vēlas saņemt augstu atalgojumu, kas nesakrīt ar darba devēja priekšstatiem par pretendenta – jaunieša spējām veikt darba pienākumus attiecīgajā līmenī.

Pieminēto darba devēju novērojumu apstiprina paši jaunieši bezdarbnieki, norādot, ka raksturīgākais pēdējās darba vietas zaudēšanas iemesls ir neapmierinoša darba samaksa.

Vienlaikus tiek atzīts, ka tieši pēc jauniešiem ir pieprasījums darba tirgū. Jauniešiem raksturīga vēlme pašapliecināties, veidot savu karjeru, un tas ir izdevīgi arī darba devējiem.

Darba devēju skatījumā jauniešiem ir darba iespējas un to izmantošana atkarīga galvenokārt no viņiem pašiem. Ņemot vērā darba devēju atzīto darbaspēka trūkumu, vairāk tiek kritizēti paši jaunieši par viņu vāji izkoptajām prasmēm. Augstu tiek vērtēti

jaunieši, kuri ir mērķtiecīgi, bet vienlaikus ar adekvātu pašvērtējumu, gatavību mācīties un apgūt prasmes.

Jāatzīmē, ka pārsvarā darba devēji uzskata, ka nav būtisku atšķirību starp latviešiem un cittautiešiem, ja salīdzina viņu zināšanas un darba motivāciju, kā arī to, kā viņi gūst panākumus darbā.

Ģeogrāfiskā mobilitāte

Katrs otrais jaunietis, kas ir bez darba, būtu gatavs aizbraukt no Latvijas uz kādu Eiropas valsti, lai uzlabotu savus dzīves un darba apstākļus. Vakarskolēnu vidū šādu gatavību izrāda pat vēl lielāks skaits jauniešu.

Darba devēji atzīst, ka mazizglītotie jaunieši, kas spējīgi veikt vienīgi zemas kvalifikācijas darbu, ir tā jauniešu grupa, kas darba meklējumos nereti pamet Latviju, jo šeit viņus nekas nesaista, bet ārzemēs par to pašu darbu viņi saņem ievērojami lielāku atalgojumu

Tas, ka darba devēji nespēj skaidri iezīmēt karjeras izaugsmes iespējas, arī kavē jauniešu vēlmi strādāt. Tas ietekmē kā zemas kvalifikācijas, tā arī kvalificētu darbinieku darba motivāciju.

Darba devēji atzīst, ka jauniešu vēlme strādāt ārzemēs, lai vairāk nopelnītu, ir pamatota, piebilstot, ka darbaspēka aizplūšana vēl vairāk palielina pieprasījumu pēc jauniešiem darba tirgū Latvijā.

Izglītības nozīme darba tirgū

Darba tirgū izglītībai tiek pievērsta liela nozīme, uz to norāda gan darba devēji, gan arī apzinās paši jaunieši.

Kā novērojuši darba devēji, jaunieši, kas studē vai arī jau ir ieguvuši augstāko izglītību, ir uzņēmīgāki, mērķtiecīgāki, ar augstāku atbildības sajūtu. Tādējādi jauniešiem ar salīdzinoši zemāku izglītības līmeni darba tirgū ir grūtāk konkurēt.

Mazākumtautību jauniešu bezdarbnieku (41%) aptauja atklāja, ka salīdzinoši liela daļa aptaujāto ir ar pamata vai vispārējo vidējo izglītību, vai arī vispārējo profesionālo izglītību (36%). Pirms darba zaudēšanas šie jaunieši galvenokārt ir bijuši nodarbināti fiziskajā darbā, veikuši mazkvalificētu vai kvalificētu darbu.

Būtiski norādīt, ka vairumā gadījumu jauniešu bezdarbnieku izglītība ir līdzvērtīga vecāku iegūtajai izglītības pakāpei. Arī vakarskolēnu aptaujas rezultāti atklāj, ka vecāku iegūtajai izglītībai ir liela ietekme uz jauniešu priekšstatiem par izglītības iegūšanu – turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas visbiežāk vēlas jaunieši, kuru vecāki ieguvuši augstāko izglītību.

Jāuzsver, ka vakarskolēni apzinās izglītības nozīmi darba tirgū un lielākā daļa (68%) ir motivēti turpināt izglītošanos arī pēc vakarskolas beigšanas.

Visapdraudētākā jauniešu grupa darba tirgū ir tie, kuri ir ieguvuši pamata vai vispārējo vidējo izglītību un par bezdarbniekiem kļuvuši atkārtoti. Kā parāda pētījuma dati, atkārtoti nonākot bezdarbnieka statusā, bezdarba ilgums pagarinās.

Latviešu valodas zināšanas un to nozīme darba tirgū

Mazākumtautību jauniešu – vakarskolēnu, bezdarbnieku – latviešu valodas prasmes galvenokārt ir zemākajā vai vidējā pakāpē. Labākas latviešu valodas zināšanas ir jauniešiem no 15 līdz 25 gadiem, attiecīgi sliktākas – vecumam pieaugot (26 - 35 g.v.).

Strādāt darbu, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas, spētu katrs otrais mazākumtautību jaunietis bezdarbnieks, bet vakarskolēnu vidū šādu jauniešu ir vēl mazāk.

Jauniešu motivācija apgūt latviešu valodu galvenokārt ir saistīta ar vēlmi atrast darbu un iegūt izglītību. Zināšanas, ko pēdējā gada laikā jaunieši ir vēlējušies apgūtursos visbiežāk, ir latviešu valoda.

Kā norāda darba devēji, tad cittautiešu jauniešu attieksme pret latviešu valodu ir ļoti atšķirīga: daži to apgūst un sekmīgi veido savu profesionālo karjeru, bet citi valodu nezina un cenšas izlīdzēties ar formāliem valodas zināšanas apstiprinošiem dokumentiem.

Latviešu valodas zināšanām darba devēji pieiet diferencēti: gadījumos, kad darbs saistīts ar klientu apkalpošanu, latviešu valodas prasmēm ir izšķiroša nozīme. Bet gadījumos, kad darba pienākumi neparedz klientu apkalpošanu, darba devēji nodarbina cittautiešus ar ļoti minimālām vai pat bez valsts valodas zināšanām. Cilvēki bez noteiktām latviešu valodas zināšanām daudzos gadījumos netiek pieņemti darbā.

Darba devēji cittautiešu jauniešu latviešu valodas zināšanas vērtē augstāk, salīdzinot ar vecākās paaudzes zināšanām, uzsverot skolas lomu valsts valodas apgūvē.

I DZIĻO INTERVIJU AR MAZĀKUMTAUTĪBU PUSAUDŽIEM REZULTĀTI

STATISTISKĀS INFORMĀCIJAS UN TEORĒTISKĀS LITERATŪRAS APSKATS

Saistībā ar izglītības reformu mazākumtautību jaunieši ir piesaistījuši lielu sabiedrības uzmanību, taču tai pašā laikā pētījumu par šo sociālo grupu ir ļoti maz. Maz pētītas arī to jauniešu problēmas, kuriem dažādu iemeslu dēļ ir zemāks izglītības līmenis nekā viņu vienaudžiem un kas daudz laika pavada ārpus mājām – pārsvarā uz ielas kopā ar draugiem. Lai iegūtu vispārēju priekšstatu par mazākumtautību un tieši šīs grupas jauniešiem, tika savākta sākotnējā informācija:

- 1) vispārējā statistika par Latvijas skolām, izmantojot interneta avotus;
- 2) ārzemju publikācijas par jautājumiem, kas ir saistīti ar dažādu valstu izglītības sistēmu efektivitāti, bērnu un jauniešu attieksmi pret izglītību un skolas apmeklēšanu.

Kopējais skolēnu skaits Latvijā laika posmā no 1998./99.m.g. līdz 2004./05.m.g. ir samazinājies no 348 205 līdz 300 667 skolēniem un tai skaitā ir samazinājies gan latviešu, gan cittautiešu skolēnu skaits (1. un 2. tabula). Lai arī absolūtos skaitļos ir samazinājies jauniešu skaits, kas mācās latviešu valodā, procentuāli viņu īpatsvars ir pieaudzis no 64,95% līdz 71,46% 2004./05.m.g. (1. tabula), latviešu tautības jauniešu īpatsvars šajā laika posmā ir robežās no 66% līdz 69% (3. tabula).

Ilggadējais pētījums par Latvijas iedzīvotāju valodu lietošanas, zināšanu un valodu vides īpatnībām (1996 – 2004)² liecina, ka aptuveni trešajai daļai mazākumtautību jauniešu vecumā no 15 līdz 34 gadiem latviešu valodas zināšanas ir visai vājas. Vājās latviešu valodas prasmes varētu būt faktors, kas ierobežo daudzu jauniešu konkurētspēju darba tirgū.

1. tabula³**LR vispārizglītojošo dienas skolu skolēnu sadalījums pēc mācību valodas**

	Kopējais skolēnu skaits	Mācās latviešu valodā	%	Mācās krievu valodā	%	Mācās citās valodās	%
2004./05.m.g.	300667	214855	71,46	84559	28,12	1253	0,42
2003./04.m.g.	312489	219975	70,39	91209	29,19	1305	0,42
2002./03.m.g.	325503	227552	69,91	96554	29,66	1397	0,43
2001./02.m.g.	336941	232239	68,93	103350	30,67	1352	0,40
2000./01.m.g.	344822	232859	67,53	110629	32,08	1334	0,39
1999./2000.m.g.	347052	230239	66,34	115469	33,27	1344	0,39
1998./99.m.g.	348205	226166	64,95	120866	34,71	1173	0,34

2. tabula⁴**LR vispārizglītojošo dienas skolu skolēnu sadalījums pa tautībām**

	Kopā	latvieši	cittautieši	t.sk. krievi	nav norādīts
2004./05.m.g.	300667	197353	86956	68415	16358
2003./04.m.g.	312489	215377	97112	75144	x
2002./03.m.g.	325503	222921	102582	78345	x
2001./02.m.g.	336941	229034	107907	83686	x
2000./01.m.g.	344822	230907	113915	88506	x
1999./2000.m.g.	347052	229661	117391	91745	x

3. tabula⁵**LR vispārizglītojošo dienas skolu skolēnu sadalījums pa tautībām (% no kopskaita)**

	Kopā	latvieši	cittautieši	t.sk. krievi	nav norādīts
2004./05.m.g.	300667	65,64	28,92	22,75	5,44
2003./04.m.g.	312489	68,92	31,08	24,05	x
2002./03.m.g.	325503	68,49	31,51	24,07	x
2001./02.m.g.	336941	67,97	32,03	24,84	x
2000./01.m.g.	344822	66,96	33,04	25,67	x
1999./2000.m.g.	347052	66,17	33,83	26,44	x

² “Valoda”. Salīdzinošais pētījums par Latvijas iedzīvotāju valodu lietošanas, zināšanu un valodu vides īpatnībām (1996 – 2004). Baltijas Sociālo zinātņu institūts. Pasūtītājs – LVAVP.

³ Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Statistika. 2004./05.m.g. Iegūts: <http://www.izm.gov.lv/default.aspx?tabID=7&lang=1&id=1268> [19.09.2005.]

⁴ Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Statistika. 2004./05.m.g. Iegūts: <http://www.izm.gov.lv/default.aspx?tabID=7&lang=1&id=1268> [19.09.2005.]

⁵ Turpat

Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapā ir ievietota statistika par atskaitīto skolēnu, kā arī otrgadnieku un trešgadnieku skaitu. Vienīgais trūkums šī pētījuma kontekstā ir tas, ka ir kopējā informācija par šiem jauniešiem, taču nav sniegts salīdzinājums, vadoties pēc jauniešu tautības. Tādēļ var tikai aptuveni pieņemt, ka no skolām atskaitīto otrgadnieku un trešgadnieku tautību proporcija līdzinās skolu apmeklējošo jauniešu tautību proporcijai. Tātad, ja 2003./2004.m.g. no skolām tika atskaitīti 10 242 bērni un jaunieši, tad no tiem aptuveni 3 tūkstoši varētu būt cittautieši (4. tabula).

Sākot no 2001./02.m.g. arvien skaidrāk ir pamanāma tendence, ka visvairāk jauniešu tiek atskaitīti no skolas no 6. līdz 10. klasei (4. tabula). Šajās klasēs parasti mācās jaunieši no 12 līdz 16 vai vecāki, kas tādējādi būtu uzskatāma par paaugstināta riska grupu. To apstiprina arī fakts, ka šajā vecuma (klašu) grupā – no 6. līdz 9. klasei - ir visvairāk otrgadnieku un trešgadnieku (5. un 6. tabula).

Meklējot publikācijas un literatūru internetā par dažādu riska grupu jauniešiem, viņu attieksmi pret izglītību, skolas apmeklējumu un citiem līdzīgiem jautājumiem, jāsecina, ka ir grūti vai pat neiespējami atrast pētījumus, kas būtu veikti Baltijas vai citās Austrum- un Centrāleiropas valstīs. Pētījumi šajās valstīs varētu dot lielāku ieguldījumu situācijas izpratnē un tendenču apzināšanā, jo vēsturiskā pieredze un pašreizējie apstākļi minētajās valstīs ir daudz līdzīgāki Latvijas situācijai nekā, piemēram, ASV. Tomēr jāuzsver arī tas, ka Latvijas izglītības sistēmas un etnisko minoritāšu jautājumu

4. tabula

Izglītojamo skaits LR vispārīgajās dienas skolās, kuri atskaitīti no skolas

	Kopā	t.sk. meitenes	1.kl.	2.kl.	3.kl.	4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.	8.kl.	9.kl.	10.kl.	11.kl.	12.kl.
2003./04.m.g.	10242	4242	698	555	649	666	710	1036	909	1051	1057	1386	902	623
2002./03.m.g.	9282	3968	665	576	581	729	676	874	924	988	892	1230	734	413
2001./02.m.g.	9056	3974	785	677	663	800	704	895	868	922	739	1087	542	374
2000./01.m.g.	9727	4261	871	733	745	973	888	924	976	943	742	919	649	364
1999./2000.m.g.	9572	4152	1000	819	719	930	855	941	891	759	678	1061	619	300
1998./99.m.g.	9078	3786	969	740	755	853	771	802	753	801	800	1038	483	313
1997./98.m.g.	8968	3582	891	741	769	777	694	680	795	960	894	928	544	295

5. tabula

Otrgadnieku skaits LR vispārīgajās dienas skolās

	Kopā	t.sk. meitenes	1.kl.	2.kl.	3.kl.	4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.	8.kl.	9.kl.	10.kl.	11.kl.	12.kl.
2004./05.m.g.	8485	2291	898	374	416	487	667	1008	1376	1594	1480	85	55	45
2003./04.m.g.	5856	1543	951	372	389	460	514	793	940	1046	292	50	38	11
2002./03.m.g.	3464	1080	926	374	331	328	309	323	303	274	223	30	26	17
2001./02.m.g.	3736	1071	1084	426	354	342	284	326	351	270	212	40	20	27
2000./01.m.g.	4019	1205	1281	435	394	370	288	343	305	279	255	39	20	10
1999./2000.m.g.	3943	1156	1412	461	425	357	288	267	263	232	184	28	19	7
1998./99.m.g.	4239	1179	1468	525	449	457	314	291	284	209	191	17	17	17

6. tabula

Otrgadnieku un trešgadnieku skaits LR vispārīgajās dienas skolās mācību gada beigās

	Kopā	t.sk. meitenes	1.kl.	2.kl.	3.kl.	4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.	8.kl.	9.kl.	10.kl.	11.kl.	12.kl.
2003./04.m.g.	10246	2807	1100	407	460	605	799	1126	1592	1953	1875	172	105	52
2002./03.m.g.	6920	1883	1107	437	426	533	593	906	1146	1266	303	99	68	36
2001./02.m.g.	3932	1228	1096	433	351	361	326	373	334	327	228	52	40	11
2000./01.m.g.	4239	1266	1252	457	372	373	315	361	394	345	243	55	38	34
1999./2000.m.g.	4444	1325	1421	456	432	418	319	377	346	334	265	33	29	14
1998./99.m.g.	4398	1306	1642	507	471	413	303	295	294	244	161	34	22	12
1997./98.m.g.	4870	1381	1683	586	504	527	371	326	342	280	176	35	22	18

specifika ir atšķirīga no daudzviet pastāvošās (galvenokārt minoritāšu proporcionāli lielā apjoma dēļ), tāpēc nav iespējams kādu no pieejamajām publikācijām un pētījumiem ņemt par piemēru vai izejas punktu Latvijas situācijas analīzei. Toties no ārzemju publikācijām iespējams aizgūt kādas vispārējas idejas, tendences vai likumsakarības, kuras būtu salīdzināmas ar situāciju Latvijā.

Visvairāk literatūras un pētījumu par jauniešiem ir ASV. Saistībā ar minoritāšu jauniešu problēmām tur visbiežāk tiek minētas rasu un etniskās grupas – melnādainie un Latīņamerikas etniskās grupas (*Hispanic; Latinos*), nereti tās salīdzinot ar baltajiem ASV iedzīvotājiem. Kolorādo universitātes profesors Robins Hess (*Robyn S.Hess*) savā publikācijā par Amerikas meksikāņu (*mexican american*) atbiršanu (*dropping out*) no skolas ir aplūkojis ļoti plašu informācijas apjomu (ap 100 atsaucēm) un izvērtējis to, balstoties uz ekoloģisko (apkārtējās vides) perspektīvu⁶.

Autors pievērš īpašu uzmanību meksikāņu jauniešu grupai, jo, kā liecina statistika, Latīņamerikas etniskās grupas jauniešu vidū ir visaugstākie atbiršanas (*dropout*) rādītāji un to skaitā sevišķi izceļas meksikāņu jaunieši. Raksta autors apskata mijiedarbību starp indivīdu, ģimeni un vienaudžiem izglītības kontekstā Amerikas meksikāņu populācijas ietvaros, kā arī izglītības sistēmas iespējas nodrošināt panākumus. R.Hess apgalvo, ka faktori, kas veicina atbiršanu no skolas, pētniekiem un skolotājiem esot labi zināmi, piemēram, zemāks sociālekonomiskais stāvoklis spēlē nozīmīgu lomu

⁶ Hess, R. S. (2000). Dropping Out Among Mexican American Youth: Reviewing the Local Literature Through an Ecological Perspective. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 5, Issue 3, pp.267-289. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

skolēna lēmumā pamest skolu. Taču nav zināms, kāpēc atbiruma rādītāji Latīņamerikāņu skolēnu vidū ir gandrīz divas reizes lielāki, nekā citiem skolēniem, kuru ģimenēm ir zemi ienākumi. Šis sociālekonomiskais faktors varētu būt nozīmīgs arī Latvijas situācijā, kur skolēni no maznodrošinātām ģimenēm ir pakļauti lielākam riskam nepabeigt skolu nekā citi, un, domājams, ka tas līdzīgā mērā attiecas gan uz latviešu, gan cittautiešu jauniešiem, taču, lai to apstiprinātu ir nepieciešama detalizēta statistika un pētījumi. Kā citus faktoros, kas var ietekmēt atbiršanu, Hess min zemas sasniegumus mācībās, saistības ar skolu mazināšanos (*disengagement*), darba uzsākšanu, agrīnu grūtniecību (attiecībā uz meitenēm). Iepazīstoties ar citiem pētījumiem, autors secina, ka etniskā piederība, dzimums un sociālekonomiskais stāvoklis ir trīs jautājumi, kas visbiežāk ir iekļauti pētījumos par skolēnu atbiršanu.

R.Hess arī pamato, ka vājas sekmes skolā un palikšana uz otru gadu veicina skolēnu atbiršanu no skolas. Vērojama tendence, ka ilgstošu akadēmisku neveiksmju gadījumā daudzos skolēnos pakāpeniski mazinās saistība ar skolu. Kā vāju sekmju cēloņus autors min zemas skolēnu ekspektācijas, neanglisko vidi un negatīvu vienaudžu spiedienu.

Autors uzsver, ka nozīmīga ir arī ģimenes un vienaudžu grupas ietekme, norādot arī, cik nozīmīgs ir kontakts starp skolu un ģimeni. R.Hess parāda, ka vecāki un skolas var modelēt atbalstošas, antagonistiskas vai vienaldzīgas attiecības, un tās veido bērna individuālos uzskatus par skolas vērtīgumu un nozīmīgumu.

R.Hess atsaucas uz pētījumiem, kas ir parādījuši saistību starp skolēna brāļu vai māsu atbiršanu un risku viņam pašam atbirt no skolas. Viņš piemin vecāku audzināšanas ietekmi uz bērna sekmēm, attieksmi un uzvedību. Atbirušo jauniešu vecāki mēdz būt vairāk pieļaujoši, lieto vairāk negatīvās sankcijas un ir emocionālāki attiecībā uz bērnu akadēmisko sniegumu, kā arī mēdz būt mazāk iesaistīti bērna skološanās procesā.

Attiecībā uz spāniski runājošajiem jauniešiem R.Hess aktualizē bilingvālās izglītības nepieciešamību. ASV pastāv skolas ar bilingvālām iezīmēm, taču tajās ļoti ātri notiek pāreja uz angļu valodu, kas rada sarežģījumus turpmāk, piemēram, spāniski runājošajiem bērniem ir problēmas ar abām valodām – gan spāņu, gan angļu. Taču tāpat kā vienotības šajā jautājumā nav Latvijā, tā arī ASV tas izraisa ne mazums diskusiju. ASV daļa etnisko minoritāšu pārstāvju vēlas, lai viņu bērni varētu iespējami ātrāk sākt mācības angļu valodā, bet daļa (t.sk. R.Hess) ieņem nostāju, ka bilingvāla apmācība būtu jāturpina ilgāku laiku, lai bērnos abas valodas varētu attīstīties un funkcionēt paralēli⁷.

„Check & Connect” modeļa iniciatoru, ASV Minesotas un Kansasas universitāšu darbinieču Kamillas Lēras, Mērijas Sinklēras un Sandras Kristensonas (*Camilla A. Lehr, Mary F. Sinclair and Sandra L. Christenson*) publikācijā ir apkopota teorētiskā literatūra un

⁷ Hess, R. S. (2000). Dropping Out Among Mexican American Youth: Reviewing the Local Literature Through an Ecological Perspective. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 5, Issue 3, pp.267-289. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

šī modeļa īstenošanas rezultāti⁸. „Check & Connect” modelis ir izstrādāts, lai paaugstinātu skolēnu piesaistīšanu (*engagement*) skolas dzīvei, veicinātu regulāru apmeklētību un paaugstinātu skolas pabeigšanas varbūtību. Tāpat kā Robins Hess, arī šīs pētnieces apgalvo, ka skolēni, kas atbirst (*drop out*) no skolas, saasinātā formā izjūt saistības mazināšanos (*disengagement*) ar skolu. To ievada neregulārs skolas apmeklējums un neveiksmīga pieredze – mācību vai uzvedības problēmas skolā. Analizējot dažādus pētījumus, pētnieces secina, ka skolēnu saistību ar skolu parasti mazina atsvešinātība, vāja piederības sajūta un vispārēja nepatika pret skolu.

Pētnieces atsaucas arī uz Bairona Baringtona un Braiena Hendriksa⁹ veikto retrospektīvo pētījumu, kurā viņi pētīja atbiruso skolēnu iezīmes agrīnajos skolas gados, un šis pētījums liecina, ka, jau sākot no pirmās klases, no skolas atbirusajiem bija vairāk kavējumu nekā skolu beigušajiem. Savukārt piektajā klasē vēlāk atbirusie skolēni bija divas reizes biežāk kavējuši skolu nekā vēlākie absolventi, bet devītajā klasē atšķirība kavējumu biežumā bija jau trīs reizes, kas liecina par pakāpeniski pieaugošu skolas neapmeklēšanas tendenci, kas turpināja pieaugt skolēniem kļūstot vecākiem¹⁰. Šis un citi līdzīgi retrospektīvie pētījumi skaidri pierāda agras iejaukšanās nepieciešamību darbā ar skolas vecuma bērniem.

⁸ Lehr, C. A., Sinclair, M. F. and Christenson, S. L. (2004). Addressing Student Engagement and Truancy Prevention During the Elementary School Years: A Replication Study of the Check & Connect Model. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 9, Issue 3, pp.279-301. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

⁹ Barrington, B. L., and Hendricks, B. (1989). Differentiating Characteristics of High School Graduates, Dropouts and Nongraduates. *Journal of Educational Research*. Vol. 82, Issue 6, pp.309-319. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

¹⁰ Turpat

Aplūkotajā publikācijā „Check & Connect” modelis ir aprakstīts ļoti detalizēti un viennozīmīgi ir atzīstams par labu un vēlamu ne tikai ASV, bet arī citās valstīs, to skaitā Latvijā. Taču līdzīga modeļa ieviešanai Latvijā varētu būt vairāki būtiski kavēkļi, un, pirmkārt, tas ir finansiālais aspekts. Publikācijā ir minēts, ka šī modeļa realizācijas izmaksas sākas no ~1000\$ uz vienu skolēnu gadā, jo modelis ir paredz individuālu darbu ar katru no skolēnu. Tādā gadījumā, lai strādātu pat tikai ar 1% no Latvijas skolēniem (~3000), tam būtu vajadzīgi ~3 000 000\$ (~1,7-1,8 miljoni latu).

Internetā ir pieejami arī citi pētījumi, kas saistīti ar atbiršanu no skolas (*dropout*) un tie, kopumā ņemot, norāda uz līdzīgām tendencēm, kā tika aplūkots iepriekš. Daļa no tiem orientēti uz kādām specifiskākām mērķa grupām, piemēram, melnādainajiem jauniešiem, skatot situāciju vienas skolas kontekstā¹¹, vai salīdzinot jauniešu agresijas saistību ar dažādām citādām problēmām, to skaitā skolas pamešanas risku, piemēram, Kalifornijas (ASV) pētnieku Filisa Eliksona, Hilarijas Seneras un Kimberlija Makguigena (*Phyllis Ellickson, Hilary Saner and Kimberly McGuigan*) pētījumā atklāta pozitīva saistība starp agresivitāti un kaitīgajiem ieradumiem. Agresīvajiem (vardarbīgajiem) jauniešiem, salīdzinot ar neagresīvajiem, ir 2 līdz 3 reizes lielāka iespējamība, ka viņi regulāri

¹¹ Lagana, M. (2004). Protective Factors for Inner-City Adolescents at Risk of School Dropout: Family Factors and Social Support. *Children & Schools*. Vol. 26, Issue 4, pp.211-220. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

lieto alkoholu un cigaretes, kā arī 2 reizes lielāka iespējamība, ka viņi agrāk pamet skolu vai viņiem ir vājākas sekmes u.tml.¹²

Eiropas Izglītības un sociālās politikas institūta (*European Institute of Education and Social Policy*) veiktajā salīdzinošajā pētījumā par Īriju, Nīderlandi un Lielbritāniju tiek uzsvērts, ka faktoru vidū, kas nosaka priekšlaicīgu skolas pamešanu, svarīga loma ir ne tikai izglītības sfērai, bet lielā mērā to nosaka arī darba tirgus. Autori uzsver, ka agrā skolas pamešana būtu jāskata kā ekonomisko procesu rezultāts¹³.

Apskatot Īrijas bezdarba statistiku no 1980.–1989. gadam, atklājas, ka ir palielinājusies atšķirība bezdarba līmenī starp tiem jauniešiem, kas ir ieguvuši skolas diplomu, un tiem, kam nav nekādas kvalifikācijas. Nīderlandes statistika uzrādīja līdzīgas tendences, taču Lielbritānijā situācija nav tik viennozīmīga. Tādēļ pētnieki secina, ka Īrijā un Nīderlandē jaunieši, kas agrāk pamet skolu (*early leavers*), pamazām tiek izslēgti no darba tirgus, kamēr Lielbritānijā, kaut arī šādi jaunieši ir nelabvēlīgākā situācijā, viņi vēl joprojām ir relatīvi integrēti darba tirgū.

Jauniešu darba tirgus ne tuvu nav homogēns, tajā vēl joprojām ir diezgan augsts pieprasījums pēc zemi kvalificēta darbaspēka, un darba devēju uzstādītie kritēriji ietekmē jauniešu uzvedību izglītības sistēmā. Augstākā līmenī, kur tiek pieprasīta augstākā vai vidējā kvalifikācija,

¹² Ellickson, P., Saner, H. and McGuigan, K. A. (1997). Profiles of Violent Youth: Substance Use and Other Concurrent Problems. *American Journal of Public Health*. Vol. 87, Issue 6, pp.985-992. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

¹³ Hannan, D. (et.al.) (1995). 'Early Leavers' from Educational and Training in Ireland, the Netherlands and the United Kingdom. *European Journal of Education*. Vol. 30, No. 3, pp.325-346. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

šo rekrutācijas kritēriju apzināšanās bieži notur jauniešus izglītības sistēmā. Turpretī zemākās kvalifikācijas darba tirgus segments veicina jauniešus pamest skolu, jo viņi jūt, ka varēs viegli iekļauties darba tirgū pat bez jebkādas izglītības vai kvalifikācijas¹⁴. Paralēli kredentiālismam (*credentialism*) – pārliedas nozīmes pievēršanai diplomiem un sasniegumiem, pastāv arī pretēji uzskati par izglītības nozīmes nenovērtēšanu.

Protams, jāatceras, ka pamatā ir tikusi aplūkota 20. gs. 80. gadu statistika un literatūra līdz 1995. gadam, bet pēdējos 10 – 15 gados ir notikušas dažāda veida pārmaiņas, piemēram, tas, ka Rietumeiropas valstīs pieaugošo nepieciešamību pēc mazkvalificētā darbaspēka (jo vietējie lielākoties ir augstāk kvalificēti) arvien vairāk apmierina imigranti vai bēgļi no citām valstīm. Tomēr iespējams arī, ka tieši šī laika atšķirība rada lielākas iespējas salīdzināmībai ar Latviju, kas attīstības ziņā atpaliek no Rietumeiropas valstīm.

Pētnieki uzskata, ka izglītības lomas apzināšanos kavē maldinoši signāli, ko rada samērā labi apmaksāta darba tirgus nišu pastāvēšana, kas piedāvā īslaicīgas iespējas mazizglītotiem jauniešiem – tas viss mudina pamest skolu priekšlaicīgi. Tāpēc autori uzsver, ka „nevienai no šīm problēmām nevar pievērsties, izmantojot tikai izglītības programmas, jo tām ir nepieciešamas izmaiņas arī darba devēju attieksmē un sociālajā uzvedībā. Kamēr tas netiks atzīts sabiedriskajā politikā, izglītības sistēmām būs jāsaskaras ar pāragru skolas

¹⁴ Turpat

pamešanas (*early leaving*) problēmu, kas darba tirgū pastāvīgi tiek veicināta.¹⁵»

Nijmegenas Sociālo un Kultūras zinātņu Institūta (*Nijmegen Institute of Social Cultural Science*) Nīderlandē pētnieču Sandras Bekhovenas un Hetijas Dekersas (*Sandra Beekhoven and Hetty Dekkers*) pētījumā¹⁶ par pāragro skolas pamešanu (*early school leaving*) profesionālo, arodskolu pirmajā gadā (*lower vocational track*) pieeja balstās uz kvalitatīvo un kvantitatīvo datu triangulāciju. Pašas pētnieces veica padziļinātās intervijas ar jauniešiem, kuri ir pametuši skolu, un iegūto informāciju papildināja un salīdzināja ar Nīderlandes nacionālās kohortas pētījuma rezultātiem par pamatskolas un vidusskolas posmiem.

Apskatot un izvērtējot līdzšinējos pētījumus par pāragru skolas pamešanu, autores atklāj virkni interesantu ideju un likumsakarību, no kurām dažas tiks minētas kā eventuāli saistāmas ar Latvijas situāciju. Pirmkārt, līdzīgi uzskati dažādu pētnieku vidū ir par vecāku izglītības līmeņa un ģimenes struktūras ietekmi uz skolēnu uzvedību. Rasels Rambergers (*Russell Rumberger*) savukārt veido kauzālus modeļus, kas identificē virkni faktoru un to savstarpējo ietekmi – piemēram, vai

¹⁵ Hannan, D. (et.al.) (1995). 'Early Leavers' from Educational and Training in Ireland, the Netherlands and the United Kingdom. *European Journal of Education*. Vol. 30, No. 3, pp.325-346. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

¹⁶ Beekhoven, S. and Dekkers, H. (2005) Early School Leaving in the Lower Vocational Track: Triangulation of Qualitative and Quantitative Data. *Adolescence*. Vol. 40, Issue 157, pp.197-214. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

meitene pamet skolu tāpēc, ka viņa ir stāvoklī, vai viņa ir stāvoklī, tādēļ, ka skolā ir nelabvēlīgi apstākļi.¹⁷

Džeremijs Fins (*Jeremy Finn*), aplūkojot procesu, kas noved pie atbiršanas no skolas (*dropout*), izdala līdzdalības – identifikācijas modeli, kurā atbiršana ir skatāma kā līdzdalības un identifikācijas procesa rezultāts. Līdzdalības trūkums noved pie sliktām sekmēm skolā un citām neveiksmēm, tas veicina līdzdalības mazināšanos, kas galējā formā izpaužas kā fiziska attālināšanās un aiziešana. Otrs viņa izdalītais modelis ir `frustrācijas – pašapziņas modelis` – slikti panākumi grauj pašapziņu un noved pie problemātiskas uzvedības¹⁸.

Savā pētījumā, intervējot 374 jauniešus, kas bija pametuši skolu, Romeria Tidvels (*Romeria Tidwell*) secina, ka kaut arī vairums no viņiem runāja pozitīvi par mācīšanos un par augstskolas diploma iegūšanas nozīmīgumu un derīgumu, tajā pašā laikā viņi atzina skolu par stulbu un lieku laika izšķiešanu¹⁹. Nīderlandes pētnieces Hetija Dekersa kopā ar Arni Klāsenu (*Hetty Dekkers and Arne Claassen*) intervēja jauniešus kādu laiku pēc tam, kad viņi bija pametuši skolu, un, balstoties uz rezultātiem un personīgo pieredzi, izveidoja tipoloģiju, kurā tika noteikti seši agri skolu pametušo jauniešu tipi: veiksmīgais neizglītotais fiziskā (roku) darba strādnieks, karjeras

¹⁷ Rumberger, R. W. (1987). High School Dropouts: A Review of Issues and Evidence. *Review of Educational Research*. Vol. 57, Issue 2, pp.101-121.

¹⁸ Finn, J. D. (1989). Withdrawing From School. *Review of Educational Research*. Vol. 59, Issue 2, pp.117-142.

¹⁹ Tidwell, T. (1988). Dropouts Speak Out: Qualitative Data on Early School Departures. *Adolescence*. Vol. 23, Issue 92, pp.939-954.

plānotājs, naudas pelnītājs, šaubīgais (*the doubter*), atskaitītais bezdarbnieks un pagaidu, īslaicīgi strādājošais²⁰.

Analizējot un izvērtējot skolas lomu, Bekhoveņa un Dekersa secina, ka tā ir ļoti neviennozīmīga. Ir autori, kas ir pētījuši un aprakstījuši skolu kultūras, izdalot 3 kultūru tipus – agresīvais (naidīga kultūra, kurā netipiskie skolēni tiek aktīvi izstumti no skolas), pasīvais (vairāk vai mazāk vienaldzīga kultūra, kurā skolēni nav ne atbalstīti, ne mudināti palikt skolā) un aktīvais (līdzinās speciālam un intensīvam izglītības tipam, kas pilnībā koncentrējas uz skolēnu piesaistīšanu un noturēšanu skolā). Tomēr pētījumi, kas salīdzina skolas un to efektivitāti, neatklāj lielas atšķirības atskaitīto skolēnu skaitā dažādās skolās. Šīs izmaiņas galvenokārt rodas atkarībā no procentuālā skolēnu skaita, kas nāk no zemākas sociālekonomiskās vides, kā arī no skolas lieluma. Tomēr autores atzīst, ka agrāku skolas pamešanu nosaka galvenokārt individuāla līmeņa faktori un „vainot skolu būtu nelietderīgi.”²¹

Šī pētījuma secinājumos norādīts, ka nereti vecums nosaka skolas agrīnu pamešanu, jo skolēniem problemātiski ir tas, ka viņi ir gadu vai dažus gadus vecāki par saviem klasesbiedriem. Pētījumā arī norādīts, ka pat tad, ja šie jaunieši apgalvo, ka viņi ir labi pavadījuši laiku skolā, viņi to attiecina uz laiku, kas ir ticis pavadīts kopā ar draugiem, starpbrīžu laikā un dažreiz stundās. No tā izriet, ka

²⁰ Dekkers, H., and Claassen, A. (2001). Dropouts. Disadvantaged by definition?: A study of the perspective of very early school leavers. *Studies in Educational Evaluation*. Vol. 27, pp.341-354.

²¹ Beekhoven, S. and Dekkers, H. (2005) Early School Leaving in the Lower Vocational Track: Triangulation of Qualitative and Quantitative Data. *Adolescence*. Vol. 40, Issue 157, pp.197-214. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

patiesībā viņiem nepatika mācīšanās, prasmju attīstīšana vai citas konstruktīvas lietas, kas ir saistītas ar skolu.

Nobeigumā Bekhoveņa un Dekersa secina, ka kvalitatīvo interviju informācijas salīdzināšanai ar kvantitatīvajiem datiem ir milzīga vērtība, jo tas rada plašāku kontekstu, no kura var izprast skolu pametušo jauniešu stāstus un viņu pašu interpretācijas par savām skolas gaitām.²²

²² Beekhoven, S. and Dekkers, H. (2005) Early School Leaving in the Lower Vocational Track: Triangulation of Qualitative and Quantitative Data. *Adolescence*. Vol. 40, Issue 157, pp.197-214. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

PUSAUDŽU INTERVIJU REZULTĀTI

Ievads

Projekta ietvaros ir veiktas 20 padziļinātās intervijas ar mazizglītotajiem mazākumtautību jauniešiem, kuru galvenā socializācijas vide ir iela. Respondentu atlase galvenokārt notika sadarbībā ar Rīgas dienas centriem, krīzes centriem, bērnu patversmēm un internātiem, kuros ir iespējams satikt šos jauniešus. Daļa interviju pēc to veikšanas tika papildinātas ar sociālā darbinieka vai sociālā pedagoga komentāriem par konkrēto jauniešu. Jāuzsver, ka šī informācija dažos gadījumos bija līdzīga, bet citos – pretrunīga. Tas savukārt rada neskaidrību, cik daudz no jauniešu teiktā patiesi apraksta situāciju un cik lielā mērā tā izmainīta vai izdomāta. Jāuzsver, ka parasti jauniešu atbildes ir visai skopas un aprobežojas ar vienu vai dažiem teikumiem. Salīdzinoši maz ir tādu jauniešu, kuru atbildes ir izvērstākas. Intervētajiem jauniešiem nereti ir vāji attīstītas spriešanas prasmes, viņiem ir grūtības paust savu vērtējumu pat par savas dzīves norisēm, rezultātā viņu atbildes ir īsas un informatīvi nabadzīgas.

1. Pētījuma dalībnieku apraksts

1. tabula

Vārds	Vecums (pilni gadi)	Klase (2005. gada rudēnī)	Dzimums	Skolas apmeklējuma biežums
Gints	11	5. klase	vīr.	regulārs
Valērijs	12	3. klase	vīr.	regulārs
Signe	12	6. klase	siev.	regulārs
Gatis	13	5. klase	vīr.	regulārs
Emma	13	6. klase	siev.	neregulārs
Marija	14	7. klase	siev.	regulārs
Laura	14	7. klase	siev.	regulārs
Aija	14	8. klase	siev.	neregulārs
Helēna	15	7. klase	siev.	regulārs
Anastasija	15	9. klase	siev.	regulārs
Elīna	15	10. klase	siev.	regulārs
Maruta	16	6. klase	siev.	neregulārs
Mārtiņš	16	8. klase	vīr.	neregulārs
Aleksejs	16	10. klase	vīr.	neregulārs
Ilona	16	10. klase	siev.	neregulārs
Juris	17	8. klase	vīr.	neregulārs
Ņikita	17	9. klase	vīr.	neregulārs
Žanis	17	11. klase	vīr.	neregulārs
Jevgeņijs	17	9. klase	vīr.	regulārs
Artūrs	18	7. klase	vīr.	neregulārs

Tabulā ir sniegts jauniešu saraksts, ar kuriem projekta ietvaros tika veiktas padziļinātās intervijas, kā arī sniegts īss viņu raksturojums. Lai ievērotu anonimitāti, visu jauniešu vārdi ir mainīti. Tabulā nav ietverts jautājums par viņu tautību, jo visi respondenti bija cittautieši un no tiem 18 bija krieviski runājoši, bet 2 – latviski runājoši. Visi jaunieši iekļaujas izvēlētās vecuma mērķa grupas

ietvaros – no 11 līdz 18 gadiem, un to skaitā visvairāk ir 14 – 17 gadus veci. 10 intervijas tika veiktas ar meitenēm un 10 – ar puisiem.

Kā redzams tabulā, sadalījums pa klasēm ir diezgan atšķirīgs – ir jaunieši, kuri mācās savam vecuma atbilstošā klasē, bet ir arī vērojamas lielas neatbilstības, piemēram, 12 gadu vecumā pusaudzis mācās 3. klasē, 16 gadu vecumā – 6. klasē, 17 gadu vecumā – 8. klasē u.tml.. Jaunieši to skaidro dažādi, visbiežāk atzīstot, ka viņi ir „otrgadnieki”.

Skolas apmeklējuma biežuma sadalījums arī ir līdzīgs – puse no jauniešiem apmeklē skolu regulāri un puse – neregulāri. Tomēr jāņem vērā, ka šo informāciju nevar uzskatīt par pilnībā ticamu un precīzu, jo ir novērots, ka jaunieši intervijās nevēlas atklāt, ka viņi uz skolu iet neregulāri, *basto* stundas utt. Ir bijuši vairāki gadījumi, kad intervijās jaunieši apgalvo, ka skolu apmeklē regulāri, bet pēc sarunas ar kādu no dienas centra (patversmes, internāta) darbiniecēm atklājas, ka informācija ir sagrozīta – jaunietis melo. Tāpat zināmas šaubas rada apgalvojuma par regulāru skolas apmeklējumu patiesums, ja jaunietis/-te mācās vairākas klases zemāk, nekā viņam/-ai vajadzētu mācīties atbilstoši savam vecumam.

2. Dzīves apstākļi un tuvinieki

2.1. Kur un ar ko kopā pašlaik dzīvo

Visbiežāk intervētie jaunieši dzīvo kopā ar savām ģimenēm – Maskavas priekšpilsētā, Vecmīlgrāvī, Iļģuciemā u.c. Rīgas rajonos. Viņu ģimenes ir gan mazākas, gan arī visai lielas – pat 6 vai 7 bērni ģimenē. Jaunieši, kas ilgāku laiku jau ir pavadījuši Maskavas priekšpilsētā, jūtas apmierināti ar šo dzīvesvietu un vēlētos tur arī turpmāk dzīvot, taču Gatis, salīdzinot savu dzīvesvietu Cēsu ielas rajonā ar dzīvi Maskavas priekšpilsētā, atzīst:

- *Tur visapkārt bija jautrāk, tur bija vairāk draugu un nebija kaut kādi visādi psihi, kas pienāk un kaujas. Tur nevienam neprasa naudu, nevienu nenogalina. A šeit čigāni staigā, ir tādi čigāni, kas vienkārši pienāk, uzklūp (naļetajet), sit. [..] Šeit nav tā, kā es vēlētos, šeit ir sliktāk, nekā bija tur. [..] Man šeit reti ir labs garastāvoklis, bet tur, Cēsu ielā man katru dienu bija labs garastāvoklis (Gatis).*

Pārējie jaunieši dzīvo internātos vai bērnu namos. Iemesli šādai dzīvesvietai ir dažādi – ir bāreņi, no kuriem vecāki atteikušies jau bērnībā, ir jaunieši, no kuriem pirms kāda laika ir atteikušies vai nu vecāki vai vecvecāki, kuru aizbildnībā viņi bijuši. Ir arī stāsti par to, ka ziņu par tēvu nav vai tas ir miris, bet mātei ir sākušās problēmas ar alkoholu, kas ir novedušas pie dzīvokļa zaudēšanas vai - sliktākajā gadījumā – nonākšanas cietumā un vecāku tiesību atņemšanas.

Atsevišķās intervijās komunikablāki jaunieši pastāsta plašāk par savu dzīves vidi, minot piemērus par visnotaļ dramatiskiem vai pat traģiskiem notikumiem, kas viņiem, patiesībā, ir kļuvuši gandrīz vai ikdienišķi:

- *Manā kāpņu telpā nometa lejā divus cilvēkus. No sākuma vienu nometa, pēc tam otru. Es dzīvoju 6. stāvā. Nometa no 4. stāva. Viņš stāvēja, smēķēja, un viņu nometa lejā. Un pēc tam no 5. stāva nometa lejā. Tāpēc tagad tur policija dzīvo, zem mums. Grib kameru uzstādīt, bet nevar. Saimnieks neļauj uzstādīt. Vai arī to uzstādīs, un to uzreiz sasitīs... [..] Dažus, kas vienkārši nemaksā par elektrību, par gāzi, viņus vienkārši izmet. Vai vienkārši var pienākt un dzīvokli uzspridzināt... Kā te, 49. māja visu laiku dega, puīši aizdedzināja. Policija atbrauca, mēģināja tikt skaidrībā, kas te aizdedzināja. Uzzināja, kas aizdedzināja, pēc tam parunāja ar viņu, bet viņš turpināja aizdedzināt (Valērijs).*

Vēl kādam no jauniešiem tika palūgts, lai viņš mazliet raksturotu čigānus, kas dzīvo viņa rajonā un ar kuriem regulāri nākas tikties:

- *Patiesībā čigāni, kad es saku `sliktie`, viņi neiet skolā, reti iet. Varbūt divas dienas aiziet, bet pārējās neiet. Bet normālie čigāni iet uz skolu, gadās, kad nobasto, bet iet (Gatis).*

Protams, vērtējot šādus stāstījumus, jāņem vērā, ka šiem puīšiem ir tikai 12 un 13 gadu, tādēļ viņi uzvedas dabiskāk un runā atklātāk nekā pieaugušie, bet, iespējams, gluži otrādi, viņi savu stāstījumu pārspīlē vai izskaistina.

2.2. Tuvinieku emocionālais un materiālais atbalsts

Spriežot pēc atbildēm, materiālu atbalstu saņem gandrīz visi jaunieši, tomēr visbiežāk jaunieši piebilst, ka nauda tiek dota tikai tad, kad vispār tā ģimenei ir:

- *Jā, gadās, ka dod, kad ir nauda, tad dod, kad nav, tad nedod... (Gints);*
- *Jā, kad ir nauda un kad es labi uzvedos. Ja man ir bijusi slikta uzvedība, tad viņi nedod naudu (Gatis).*

Protams, atšķirīgas ir iespējas tuvinieku atbalstam, ja jauniešs dzīvo bērnu namā vai internātā, naudu viņi parasti saņem, apciemojot vecākus.

Par tuvinieku emocionālo atbalstu un tā izpausmēm ir daudz grūtāk vai pat neiespējami spriest, jo par savām izjūtām un attiecībām ar vecākiem jaunieši nestāsta nemaz vai nespēj tās aprakstīt. Par emocionālo atbalstu daļēji varētu liecināt teiktais par ģimenes locekli, kuru jaunieši atzīst par sev mīļāko – parasti tā ir māte vai abi vecāki, bet vecākie jaunieši par šo jautājumu izvairās izteikties.

2.3. Tuvinieku interese par jaunieša brīvā laika pavadīšanu, darba iespējām nākotnē

Arī šajā jautājumā ir grūti sniegt kādu vērtējumu par vecāku iesaistīšanos un ieinteresētību, jo atbildes parasti aprobežojas ar: „ja jautā, tad atbildu” un līdzīgām frāzēm. Tomēr varam redzēt atšķirības starp jaunākajiem (11–14 g.v.) un vecākajiem (15–18 g.v.) respondentiem atbildēs uz jautājumiem, vai vecāki regulāri interesējas, ko jauniešs dara, un vai jauniešs pats stāsta, ko dara un kā klājas. Atšķirīgas ir arī atbildes uz jautājumu, kam tiek prasīta palīdzība nepieciešamības gadījumā. Jaunākie ar vecākiem kontaktējas biežāk, kā arī biežāk nepieciešamības gadījumā vēršas pie viņiem.

- *Vecākiem, vai arī pats risinu. [...] Viņi ir pieredzējušāki un var palīdzēt (Gints);*
- *Uzreiz mammai (Signe);*
- *Mammai. Viņa man vienmēr ir palīdzējusi (Emma);*
- *Atkarībā kāda palīdzība – materiāla vai garīga (umstvennaja). Ja materiāla, tad es varu iet pie kādas draudzenes un palūgt*

aizdot, viņas man vienmēr aizdod. Ja garīga (umstvennaja), tad gandrīz vienmēr vēršos pie mammas (Aija).

Savukārt vecākās grupas jaunieši retāk kontaktējas ar vecākiem un palīdzību parasti prasa brāļiem, māsām vai draugiem un vecāku palīdzības iespējas saskata vienīgi saistībā ar skolu vai finansēm:

- *Nē, pie mātes nekad neesmu gājusi pēc palīdzības. Pie viņas nav nekāda jēga vērsties pēc palīdzības (Ilona);*
- *Ne pie viena; reti pie kura vēršos. Tas ir bijis, bet reti. Pats tieku galā (Juris);*
- *Vecākiem? Viņi var palīdzēt skolas jautājumos, kādos priekšmetos. Bet tā prasu brālim. Un pats risinu (Nikita).*

3. Kontaktēšanās ar draugiem un intereses brīvajā laikā

3.1. Draugu raksturojums un viņu skolas apmeklējums

Arī savu draugu raksturojumā jaunieši ir visai lakoniski un detalizētu raksturojumu parasti nesniedz. Draugu vispārējā raksturošana parasti sākās ar apgalvojumu, ka ir daudz draugu, pusskola vai tml., un aprobežojas ar vecuma pieminēšanu un dažos gadījumos – ar interešu aprakstu. Tās parasti ir līdzīgas paša respondenta interesēm un, piemēram, ietver:

- *Viņi arī mācās, viņiem ir tādas pašas intereses kā man, mans labākais draugs arī nodarbojas ar sportu, 'kačājas'. Draudzenes arī nodarbojas ar sportu, un citi draugi, grūti pateikt, pastaigājas (guļajet) (Aija);*
- *Izklaides vēlmes līdzīgas kā man – sērfot internetā, pastaigāties, iet uz diskotēkām, mācāmies vienā klasē (Elīna);*
- *Viņi ir līdzīgi man; varbūt mazliet savādākus 'prikolus taisa'; arī atpūšas savādāk nedaudz – dzerstās (pjanstvujut), es nedzeru; bet reti dzerstās; ko viņi vēl dara – mans draugs brauc spēlēt pie drauga datorspēles. Tā pārsvarā šeit kopīgi staigājam (guļajem) (Juris).*

Gan Juris, gan citi jaunieši piemin arī atšķirīgas iezīmes:

- *Man ir daudz draugu. [...] Nu, 13, 14, 15 gadu veci, dažiem ir 16. Nu tā... Daži osta līmi. [...] Nē, es ne reizi neesmu pamēģinājusi (iesmejas) (Marija).*

Parasti jaunieši izceļ savu draugu vidū kādu draugu vai draudzeni, kuru viņi uzskata par labāko. Pamatojums, kāpēc draugs vai draudzene tiek uzskatīta par labāko ir sekojošs: dalās visā, vienmēr palīdz, uztic noslēpumus, nestāsta noslēpumus, var uzticēties, vislabāk pazīst, vislabāk saprot, nav sāpinājis, ilgi draudzējas, daudz kopā pārdzīvots, var atklāti izrunāties, pēc rakstura līdzīgi, pieņem mani kāds es esmu utt. Šajā gadījumā jāņem vērā, ka tas ir uzskaitījums no

tām nedaudzajām intervijām, kurās tika doti labāko draugu vērtējumi. Ir arī tādi jaunieši, kas atzīst, ka viņiem visi vai vairāki draugi ir vienlīdz labi. Parasti labākie draugi arī tiek atzīti par cilvēkiem, kuri izpelnās vislielāko uzticību, kaut arī ir jaunieši, kuri vispār nevienam neuzticas:

- *Nevienam neuzticos, vispār nevienam neuzticos, vispār nevienam* (Jevgeņijs).

Lielākajai daļai respondentu raksturīga tendence, ka uz jautājumiem, vai draugi iet skolā un cik bieži, tiek saņemtas apstiprinošas un nereti aizvainotā tonī izteiktas atbildes. Savukārt papildus uzdotajos jautājumos par draugu attieksmi pret skolu parādās arī informācija par draugiem, kuri iet uz skolu salīdzinoši retāk – ik pa laikam *basto*, bet, ja nāk katru dienu, tad apmeklē tikai dažas stundas, vai arī iet uz skolu tikai apmēram katru otro dienu vai pat vēl retāk:

- *Tādi? ēēē ... nnnnē, nav man tādu draugu, kas neiet skolā. Viņi vienmēr iet uz skolu. [..] Nē, viņi tā iet, bet gadās viņiem, ka viņi tikai divas reizes nedēļā nobasto. Tāpēc, ka viņiem dažas stundas nepatīk un tie skolotāji nepatīk un tad viņi neiet uz tām stundām. Tikai tā gadās. Nedēļā divas reizes viņi nobasto* (Emma);
- *Iet mazāk par pusi (no draugiem)... [..] Dažreiz tā iet... nu nedēļā varbūt divas reizes aiziet uz skolu. Viņš it kā brauc uz skolu, bet tad iet.. staigāt* (Laura);
- *Puse jau ir pabeiguši skolu. Ir tādi, kas grib – iet, negrib – neiet. Un ir tādi, kas vispār neiet* (Maruta).

Runājot par to, ko draugi dara, kad viņi neiet skolā, jaunieši min tādas nodarbes kā pastaigāšanos (*guļatj*), iešanu pie draugiem mājās, TV skatīšanos, atpūšanos, iedzeršanu u.tml.

Savukārt kā iemesls, kāpēc respondentu draugi neapmeklēja skolu, vai ik pa laikam to *basto*, visbiežāk tiek minēts tas, ka nepatīk skolotāji, dažādi priekšmeti, vienkārši apnīk skola, citiem – nepatīk mācīšanās, apkārtējo attieksme utt.

- *Skolā nepatīk daži skolotāji, bet pārējie ir normāli. Skolotāji mums tur dažreiz ir tādi ķerti (čoknutije), krievu valodā un literatūrā, lasīšanā, visvairāk tracināšie skolotāji pasaulē, tracina (besjit), lūk (Signe);*
- *Nepatīk viņiem sēdēt. Sēž un runā, runā tur... Patīk viņiem... nezinu... tur ar draugiem staigāt, spēlēties (Laura);*
- *Viņi bija piekasīgi, mēs ar viņiem vienkārši kāvāmies, mēs viņus vienkārši ienīdām. Senāk, kad mēs mācījāmies skolā kopā ar viņiem, mums visvairāk tracināja skolotāji (Ilona);*
- *Daudz (draugu, kas ir pametuši skolu). Draugi pameta skolu uz diviem gadiem, pēc tam viņi nolēma atkal mācīties, bet drīz atkal pameta un vairāk nav nākuši. Nepatika viņiem, kā viņi paši teica (Gatis);*
- *Tāpēc, ka vairāk negrib (uzsvērti) iet skolā, viņa palika uz otru gadu. Viņa negribēja tur citā klasē ar citiem. Tāpēc, ka arī viens draugs viņu pierunāja neiet. Viņa vairs negrib iet skolā. [..] Manai draudzenei nepatīk mācīšanās, nepatīk attieksme, kā pret viņu attiecas. [..] Manai labākajai draudzenei nekas nepatīk skolā. Vienkārši nepatīk. Viņai tieši no skolas nekas nepatīk (Anastasija).*

Nīderlandē pētnieces Sandra Bekhoveņa un Hetija Dekersa (*Sandra Beekhoven and Hetty Dekkers*) sava pētījuma secinājumos apgalvo, ka vecums arī var ietekmēt agrāku skolas pamešanu, jo jaunieši jūtas vecāks salīdzinājumā ar citiem²³. Tas daļēji apstiprinās Anastasijas stāstījumā par savu draudzeni. Tiesa, viņa bija regulāri klaiņojusi arī iepriekšējos gados, tāpēc iespējams, ka viņas gadījumā

²³ Beekhoven, S. and Dekkers, H. (2005) Early School Leaving in the Lower Vocational Track: Triangulation of Qualitative and Quantitative Data. *Adolescence*. Vol. 40, Issue 157, pp.197-214. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

vecums un nokļūšana citā klasē, jaunā vidē ir pēdējais iemesls, kāpēc viņa pametusi skolu.

3.2. Ikdienas aktivitāšu un interešu raksturojums

Raksturojot savas ikdienas nodarbes un lietas, ko viņiem patīk darīt, jauniešu atbildes ir izteikti vienveidīgas, kur dominē nodarbe `pastaigāties` (*guļatj*). Par to runā gandrīz visi jaunieši, taču parasti trūkst skaidrojuma par to, ko viņi ietver šajā apzīmējumā. No sniegtajiem vērtējumiem var noprast, ka vārdā `pastaigāties` (*guļatj*) tiek ietvertas lielākā daļa no nodarbēm, kas tiek veiktas dienas laikā – uz ielas ar draugiem. Ir arī atsevišķi interesantāki skaidrojumi par to, ko nozīmē pastaigāties:

- *Nu ja pastaigājos, tad tas nāk par labu organismam, normālu skābekli uzņemt, dabā atrasties* (Gatis).

Šajā intervijā intervētājs atkārtoti atgriezās pie jautājuma par ikdienas nodarbēm, un saņēma jau konkrētākus skaidrojumus, par to, kas ir pastaigāties, kas sagādā prieku u.tml.:

- *Patiesībā es atpūšos tā, ka mēs savācamies labākie draugi un skrienam, staigājam pa visādām būvēm. Skrienam, spēlējam paslēpes, visādas šausmenītes stāstām. [..] Mēs tikai pa pamestām mājām ložņājam, tur kariņus, paslēpes spēlējam. [..] Tur var viegli ielīst. Un tur, kur ir sētas uzliktas, mēs vienkārši rāpjamies pāri* (Gatis).

Iespējams, atbilžu skopumu šajos jautājumos var skaidrot ar to, ka šie jautājumi tika uzdoti interviju sākumā, kad vēl tikai veidojas kontakts starp respondentu un intervētāju, tāpēc daļa jaunieši izvēlas atbildēt ar vienkāršo un neko konkrētu neizsakošo `pastaigājos`, bet daļa, šķiet, cenšas radīt pozitīvu, nedaudz idealizētu priekšstatu par

sevi, uzskaitot viņuprāt vēlamās ikdienas aktivitātes – palīdzēšanu mājās, grāmatu lasīšanu vai mājas darbu pildīšanu:

- *No rīta līdz pusdienām mācos, pēc tam atnāku, izpildu mājasdarbus, pēc tam atpūšos, skatos TV, pastaigājos (Ilona);*
- *Pa dienu es palīdzu mammai, pastaigājos ar suni. Kad ir skola, tad es pildu mājasdarbus, lasu avīzes, grāmatas (Gatis);*
- *No rīta uz skolu, mācāmies, pastaigājamies, pēc tam pildām mājasdarbus un pēc tam darām, ko gribam (Ņikita).*

Zīmīgi ir tas, ka intervijas tālākā gaitā, runājot par to, kas nepatīk skolā, gan Gatis, gan Ņikita piemin mājasdarbu pildīšanu, kas sākotnēji tiek minēts kā ikdienišķi veikts pienākums:

- *Mājasdarbus nepatīk pildīt. Kad skolā, tad normāli, bet pēc skolas gribu normāli atpūsties (Gatis);*
- *Nepatīk no rītiem agri celties, mājasdarbus pildīt nepatīk (Ņikita).*

Papildus šīm aktivitātēm vēl tika pieminēta mūzikas klausīšanās, diskotēku apmeklēšana (tādu, kuras var apmeklēt no 14 gadu vecuma u.tml.), sportošana, televīzijas skatīšanās, dienas centra apmeklēšana, datoru spēlēšana (visbiežāk – dienas centrā) un citas ikdienišķas aktivitātes.

4. Izglītība

4.1. Skolas apmeklētība un izglītības nozīmes vērtējums

Atbildes, kas tiek sniegtas uz jautājumiem par izglītību un skolas apmeklētību, rada vislielākās šaubas par to patiesumu. Var tikai minēt, kādi ir iemesli šādām atbildēm un nostājai – jaunieši stāsta, ka skola tiek apmeklēta katru dienu, ka patīk mācīšanās, patīk tur gandrīz viss u.tml. Jāpiebilst, ka pēc pretrunīgajām intervijām saņemtais sociālā darbinieka vai sociālā pedagoga komentārs apstiprināja šīs šaubas. Sociālo darbinieku viedokli varam uzskatīt par ticamu, jo tie ir cilvēki, kas ar šiem jauniešiem strādā katru dienu un vairāku gadu garumā.

Viens no iemesliem jauniešu vēlmei izskaistināt situāciju varētu būt tas, ka intervijas parasti notika dienas centru, internātu vai bērnu namu telpās, kas varētu ierobežot jauniešu spēju justies brīvi. Iespējams, ietekmi atstāja arī tas, ka intervētājs bija pazīstams ne tikai ar pašu bērnu/jaunieti, bet arī ar konkrētās iestādes vadību un darbiniekiem. Kopumā ņemot, attiecībā uz šo jautājumu trāpīgs šķiet kādas sociālās darbinieces izteikums par to, ka šiem jauniešiem jau tā ļoti bieži saka, ka viņi ir slikti, turklāt jaunieši paši apzinās, ka viņiem ir virkne problēmu (daļai, piemēram, pat atrašanās policijas uzskaitē vai tamlīdzīgi), tāpēc viņi vēlas stāstīt pozitīvo un vēlamo. Daži jaunieši prasmī radīt iespaidu ir apguvuši visnotaļ augstā līmenī un, kā atzīst sociālie darbinieki, tas pat viņus spēj mulsināt:

- *Jā, viņa ļoti labi māc (atstāt iespaidu). Parasti tas notiek, kad atnāk jauns darbinieks. Es arī uz to sākumā uzķēros, un man likās – jā, te ir resursi, kurus varētu kaut kā izmantot darbā ar pārējiem, lai kolektīvu bērniem veidotu, bet nē – tieši otrādi. Es kļūdījos, viņa šķeļ kolektīvu. Viņa arī ļoti iespaido jaunākos bērnus, izmanto savām vajadzībām (sociālā darbiniece).*

Jāatzīmē, ka vairākkārt intervijās jaunieši sākotnēji apgalvo, ka viņiem patīk skola, bet tad, kad viņi mēģina raksturot tiešāk to, kas viņiem patīk, tas bieži nav saistīts ar mācībām:

- *Nu jā (patīk iet uz skolu) [..]Tāpēc, ka esmu pieradis pa šiem četriem gadiem tur iet. Ja neietu, mocītos aiz nekā nedarīšanas (Gints);*
- *Jā, `prikolīgi`, jautri, pasmieties var (iesmejas)... [..] Man nepatīk, kad `lekcijas lasa`, bet patīk viss pārējais, ar klasesbiedriem uzjautrināties, no `mentiem` bēgt. Jā, tādas ir aizraušanās, pa garāžām skolas pagalmā. Menti: “Kur lienat!” A nekur – pāri sētai un prom (Maruta);*
- *Ir interesanti satikt cilvēkus, komunicēties (Mārtiņš);*
- *Patīk?... Nīrgāties, smieties (izģevatsa) par skolotājiem (smejas). [..] Jā, katru dienu (to dara). A ko darīt, tik un tā nav ko darīt (Nikita).*

Pie tāda paša secinājuma savā pētījumā par pāragru skolas pamešanu nonāca Nīderlandes pētnieces S. Bekhovena un H. Dekersa. Viņas secināja, ka „tad, kad jaunieši apgalvo, ka viņi ir labi pavadījuši laiku skolā, viņi to attiecina uz laiku, kas ir ticis pavadīts kopā ar draugiem, starpbrīžu laikā un dažreiz stundās. Viņiem nepatīk mācīšanās, prasmju attīstīšana vai citas konstruktīvas lietas, kas ir saistītas ar skolu.²⁴”

Jāpiebilst, ka ir arī jaunieši, kas tieši atzīst, ka viņiem nepatīk skola, piemēram, Juris:

- *Bet skolā tur vispār – man skolā nekas nepatīk (smaida), kaut tikai diena paietu (Juris).*

²⁴ Beekhoven, S. and Dekkers, H. (2005) Early School Leaving in the Lower Vocational Track: Triangulation of Qualitative and Quantitative Data. *Adolescence*. Vol. 40, Issue 157, pp.197-214. Pieejams EBSCO datu bāzē: <http://search.epnet.com/Login.aspx?lp=login.asp&ref=&authtype=ip,uid>

Runājot par izglītības nozīmi un to, kāpēc cilvēki apmeklē skolu, tiek saņemtas ļoti tipiskas atbildes – gandrīz visi jaunieši, kas atbildēja uz šiem jautājumiem, minēja tādus ieguvumus kā zināšanas, iespējas atrast *normālu* darbu, *normālus* draugus utt. Varētu pieņemt, ka šādas vienvērtīgas atbildes izriet no pašu pieredzes, vērojumiem, redzot, kādi izskatās cilvēki, kas rakņājas miskastēs (kam nav izglītības), gan no sarunām ar sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem pedagogiem – no viņu mēģinājumiem pārliecināt un motivēt jauniešus mācīties, izprast izglītības nozīmi. Pētījuma kontekstā paliek jautājums, cik daudz jauniešu un cik lielā mērā apgalvojumu par izglītības nozīmi izprot, ievēro un cenšas realizēt savā dzīvē un cik daudzi to vienkārši lieto kā tādu, kas ir dzirdēts un vēlams sabiedrības skatījumā. Piemēram kalpo fragmenti no intervijas ar Mārtiņu. Sākotnēji viņš pauž ļoti apņēmīgu un mērķtiecīgu attieksmi pret skolu:

- *Patīk vai nepatīk, bet vajag... vajag (iet uz skolu). [..]Nē... vajag mācīties. Pamest – nē, nē, nevar. [..] (izglītības nozīme) Lai kaut ko sasniegtu; Mācīties, izglītību dabūt, pēc tam normālu darbu... Visi šie, nu šitie diplomu. Bet vispār vajag mācīties (Mārtiņš).*

Tomēr, ja pievienojam sociālā pedagoga komentāru par Mārtiņu, atklājas cita puse viņa apņēmībai:

- *Viņš ļoti grib, bet nevar. Ja ar viņu aprunājas – jā, es mācīšos, es sapratu; viņu var pārliecināt. Viņam pietiek apņēmības vienai dienai, un tad viss. Tikko kā viņam kāda mazākā neveiksme, tā uzreiz apņēmība zūd. [..]Pagājušajā gadā katru reizi pēc tāda perioda, kad viņš nedēļu nebija gājis skolā, Mārtiņš apgalvoja, ka tagad visu ir sapratis, tad viņš vienu dienu aizgāja uz skolu un, tikko kā kāda neveiksme, tā atkal sākās viss no jauna (sociālā darbiniece).*

Šo problemātiku savā pētījumā, intervējot 374 skolu pametušos jauniešus, akcentēja arī Romeria Tidvels (*Romeria Tidwell*) secinot, ka kaut arī vairums jauniešu pozitīvi izsakās par mācīšanos un par augstskolas diploma iegūšanas nozīmīgumu un derīgumu, viņi vienlaicīgi atzīst skolu par stulbu un nosauc to par lieku laika izšķiešanu²⁵.

4.2. Sekmes un grūtības skolā

Šajā jautājumu sadaļā jauniešiem bija jānosauc priekšmeti, kuri viņiem padevās skolā vislabāk un kuros veicās ne visai labi, vai kuri nepatika. Jauniešu atbildes veido kopainu, kur mīļākais priekšmets viennozīmīgi ir matemātika, kuru piemin apmēram puse no visiem, tāpat iecienītāko vidū ir sports, zīmēšana, ģeogrāfija un vēsture. Kas attiecas uz nepatīkamajiem priekšmetiem, tos, pirmkārt, pieminēja mazāk jauniešu, bet no sniegtajām atbildēm izvirzās divas antipātijas – krievu valoda un latviešu valoda. Diemžēl iemeslus šādai izvēlei var tikai minēt, bet starp retajām izvērstajām atbildēm kā vienīgais arguments ir minēts tas, ka priekšmets nepatīk skolotājas dēļ. Runājot par saņemtajām atzīmēm skolā, visbiežāk tiek pieminētas atzīmes intervālā no piecinieka līdz astotniekam.

Tikai daži jaunieši piemin, ka viņiem bijušas nesekmīgas atzīmes – gan pēdējā, gan iepriekšējos gados, kaut arī 9 no intervētajiem 20 jauniešiem mācās klasēs, kas nav atbilstošas viņu vecumam. Tas, protams, atkal liek šaubīties par atbilžu ticamību.

²⁵ Tidwell, T. (1988). Dropouts Speak Out: Qualitative Data on Early School Departures. *Adolescence*. Vol. 23, Issue 92, pp.939-954.

Gadījumos, ja skolā ir kādas problēmas, kā cilvēks pie kura vērsties, visbiežāk tiek minēta/-s skolotāja/-s, bet atsevišķos gadījumos arī klasesbiedri, daži ir pārliecināti, ka problēmas var atrisināt individuāli. Loģiski šķiet arī tas, ka šī pārliecība pieaug, pieaugot intervējamo vecumam – ja jaunākie min gandrīz tikai skolotāju kā cilvēku, pie kura vērsas problēmu gadījumā, tad nedaudz vecākie jaunieši min plašāku cilvēku loku, kam lūgt palīdzību.

4.3. Latviešu valodas zināšanu raksturojums

Kā jau tika minēts ievadā, 18 respondentu bija krieviski runājoši, bet 2 – latviski runājoši cittautieši. Attiecībā uz latviešu valodas zināšanām, apguves procesu un lietojumu viņu vidū vērojamas ļoti līdzīgas iezīmes. Lielākā daļa jauniešu latviešu valodu ir apguvuši skolas laikā un tikai daži no viņiem runāja latviski arī pirms skolas – bērnudārzā vai nedaudz ar kādu no vecākiem. Skola visbiežāk tiek minēta kā vide, kur tiek runāts latviski, bet nereti ir gadījumi, kad latviešu valoda tiek lietota tikai latviešu valodas stundās.

Latviešu valodas apguvi veicina arī dienas centru apmeklēšana – gan ikdienā tiekoties ar latviešu bērniem, gan pateicoties līdzdalībai kādā projektā, piemēram, Aijas gadījumā - viņas latviešu valodas prasmes un attieksme pret valodu strauji uzlabojās pēc dienas centra „Vanadziņš” vasarā rīkotās bērnu nometnes:

- *Senāk man vispār nepatika latviešu valoda, pat pagājušajā gadā es to nevarēju paciest. Stundas latviski bija briesmīgas, skolotāji briesmīgi. Skolotāji man joprojām nepatīk, bet tagad otrādāk – pēc šīs nometnes man latviešu valoda kļuva par svarīgāko priekšmetu. Šī nometne bija šajā vasarā. [..] Līdz tam man*

nepatika latviešu valoda, bet pašlaik es pārsvarā runāju latviski. Ne tikai skolā, bet arī skolā tagad pārsvarā visas stundas ir latviski, pat ļoti viegli man sanāk (Aija).

Daži jaunieši atzīst, ka viņu latviešu valodas zināšanas aprobežojas tikai ar dažu pieklājības frāžu pārzināšanu, taču viņi izsaka vēlēšanos nākotnē apgūt latviešu valodu:

- *Jā. Tāpēc, ka bez tā (latviešu valodas zināšanām) nekur nevar tikt (Ilona);*
- *Man nepatīk vispār. Bet tā (latviešu valoda) ir vajadzīga, vienkārši ir vajadzīga; kaut arī tā mani tracina (besjit), protams, ļoti tracina, bet nu ko lai dara (Nikita).*

4.4. Izglītības sistēmas izmaiņu ietekme uz mazākumtautību jauniešu sekmēm skolā

Sarunā par izglītības reformas ietekmi uz jauniešu sekmēm gandrīz vispār nav sastopami plašāki jauniešu vērtējumi vai situācijas raksturojumi. Apmēram puse jauniešu atzīst, ka viņiem ir vienalga vai arī nav starpības, vai stundas notiek latviski vai krieviski, savukārt otra puse piebilst, ka viņiem mācības krieviski sagādā zināmas grūtības, parasti neprecizējot, kādas.

5. Darba pieredze

5.1. Līdzšinējā darba pieredze un tās raksturojums

Kaut arī interviju mērķa grupa ir 10 līdz 18 gadus veci jaunieši, lielākajai daļai no viņiem jau ir bijusi kāda darba pieredze. Jaunieši vecumā no 10 – 15 gadiem nereti ar dienas centru palīdzību pēdējās vasaras laikā ir strādājuši, galvenokārt parku uzkopšanas darbos. Atalgojums par šādu darbu, 6 stundām dienā, ir 1Ls dienā un attiecīgi ap 20Ls mēnesī. Bieži līdzīga vecuma meiteņu vienīgā darba pieredze ir bērnu auklēšana – kādām netālu rajonā dzīvojošajām māmiņām. Aptuvenais atalgojums par šādu darbu esot 5Ls dienā. Vecākie no intervētajiem jauniešiem ir arī strādājuši celtniecībā un piedalījušies (palīdzējuši) dzīvokļu remontu veikšanā. Nosauktās atalgojuma summas nedaudz atšķiras – kamēr Juris apgalvo, ka saņēma ~15Ls dienā par 8 stundu darbu, Mārtiņš, strādājot par palīgu celtniecībā, saņēma 7Ls dienā par 7h darbu, bet Ņikita piemin kopējo savu bijušo mēneša atalgojumu – ~170Ls, kas, ņemot vērā, ka viņš strādāja arī brīvdienās, ir ne vairāk kā 1Ls/h. Visi šie jaunieši atzīst, ka darba attiecības nav bijušas oficiāli noformētas un Ņikitas gadījumā strādāšana bija galvenais iemesls, kāpēc viņš palika uz otru gadu 8. klasē. Taču pēc tam viņš pārtrauca strādāt.

Vēl citi minētie veiktie darbi bija – pārdevēja palīdzība veikalā „Saulīte” (izmantojot Nodarbinātības valsts aģentūras programmu par subsidētajām darba vietām jauniešiem), darbs tirgū, frizētavā, uzlīmju līmēšana uz alkoholiskajiem dzērieniem, palīdzība bibliotēkā utt.

Runājot par naudas tērēšanu, visbiežāk pieminēti ir saldumi, apģērbs, cigaretes, interneta klubi, kā arī mobilā telefona iegāde. Vairāki jaunieši atzīst, ka tuvākajā laikā vēlas un plāno to iegādāties.

5.2. Vēlamā nodarbošanās nākotnē

Kā vēlamā nodarbošanās nākotnē intervijās ir minēti ļoti dažādi varianti. Atkārtoti tika minētas tādas profesijas kā militārpersona, pavārs un celtnieks pušiem, dizainere un friziere meitenēm u.c. profesijas. Vairāki jaunieši apgalvoja, ka nezina, nav domājuši par to, vai pat vispār nedomā par nākotni:

- *Man ir tāds princips – dzīvoju vienai dienai. Dzīvoju tagad un uz priekšu vai atpakaļ nelienu. Kas būs – būs. Kā dzīve iegrozīsies, tā arī būs. Tas, kas šodien ir, tas ir, bet kas būs rīt, par to es nedomāju. Zinu, ko es šodien darīšu un varbūt, ko es rīt darīšu (Maruta).*

Tie jaunieši, kas minēja savu izvēlēto profesiju, pauda arī pārliecību, ka varētu tajā strādāt, un tikai daži jaunieši šaubījās par savām iespējām to īstenot.

6. Nākotnes vīzija. Savas nākamās ģimenes raksturojums

Iepriekšējā nodaļā tika minēts piemērs par to, ka jaunieta vispār neplāno savu nākotni, nedomā par jautājumiem, kas ir saistīti ar nākotni – darbu, ģimeni, dzīvesvietu utt. Līdzīgu attieksmi pauž arī daži citi jaunieši, bet pārsvarā tomēr viņiem ir kādas domas, plāni vai tikai sapņi, kas ir saistīti ar nākotni un ar savu iespējamo ģimeni.

Jaunāko intervēto jauniešu vidū izplatīti ir diezgan krāšņi sapņi un plāni nākotnē, pirmkārt jau saistībā ar dzīves apstākļiem un māju:

- *Lielā privātmājā jūras krastā. [..] Nu, nezinu, 60 uz 40, 60, ka būs un 40, ka nē* (Gints);
- *Un vēl es gribu lielu, lielu māju un limuzīnu* (Signe);
- *Nākotnē, kad es pelnīšu naudu labā darba vietā, es nopirkšu sev privātmāju vai uzcelšu māju, nopirkšu sev mašīnu, un es varēšu braukāt. Apskatīt dažādas pilsētas Ķīnā, Anglijā, Ēģiptē* (Gatis);
- *Es, kad izaugšu, gribētu braukt uz Londonu. Tur es mācīties gribu, visvairāk es gribu Londonā dzīvot, kad es izaugšu* (Emma).

Šādas atbildes, ņemot vērā viņu vecumu – 11 līdz 13 vai 14 gadiem, šķiet visnotaļ tipiskas, jo šajā vecumā bērni vēl īsti neapzinās realitāti, kas saistās ar darba tirgu un karjeras iespējām.

Jaunieši vecumā no 15 līdz 18 gadiem uz nākotnes iespējām un plāniem raugās nedaudz piezemētāk – gan dzīves vietas apraksta (parasti aprobežojoties ar izteikumiem ‘gribētu normāli dzīvot’ u.tml.), gan iespējamās/vēlamās nākotnes profesijas izvēlē (piemēram, pavārs, celtnieks, vai pat krāvējs). Tomēr jāatzīmē, ka arī daži no vecākajiem jauniešiem, pēc sociālo pedagogu vārdiem, īsti neapzinās reālo dzīves situāciju un iespējas:

- *Viņš man teica, ka šogad beigs mācīties un uzreiz ies armijā. Teicu, ka uz profesionālo armiju neņems pat bez vidējās*

izglītības, kur nu vēl bez pamatskolas izglītības. „Nē!”: viņš dabūšot kaut kādus dokumentus, viņš uzskata tā, ka var strādāt, par naudu visu nopirkt un, lai labi nopelnītu, nav vajadzīga izglītība, un līdz ar to nav jāmācās. [..] Viņam nav izpratnes par reālo situāciju. [..] Katrā ziņā viņš ir ļoti bērnišķīgs, viņš ir bērnišķīgs un ļoti nenopietns (Juris);

- *Kā viņam ar tiem turpmākajiem dzīves plāniem – viņš arī ir diezgan nenopietns attiecībā pret to. [..] Viņam vispār liekas, ka viņam visu laiku visu dos un pašam nekas nebūs jādara. Viņš vairāk paļaujas uz kaut kādām sociālām garantijām utt. (Mārtiņš).*

Runājot par to, kādas ģimenes un bērnus jaunieši vēlētos, visbiežāk tiek apgalvots, ka viņi vēlētos ‘labu ģimeni’, ‘labus bērnus’, gribētu, lai bērni apmeklē skolu, būtu gudri un veseli. Šajā jautājumā, piemēram, Ilona izsakās visnotaļ paškritiski attiecībā pret sevi, tajā pat laikā norādot, ka bērnos viņa vēlētos ieaudzināt tikai labo:

- *Katrā ziņā negribētu, lai viņi (bērni) būtu tādi, kā es. Es esmu ļoti slikts cilvēks. Bet mēģinu iet uz labo pusi (Ilona).*

Dažiem jauniešiem, kas paši savulaik vai vēl joprojām neregulāri apmeklē skolu, tika jautāts, kā viņi reaģētu, ko viņi darītu, ja arī viņu bērni pateiktu, ka viņiem par visu ir ‘nospļauties’ un viņi negrib ne iet skolā, ne darīt kaut ko citu. Atbildes šajā gadījumā ir identiskas – šie jaunieši apgalvo, ka tas nebūs iespējams un ka viņi to vispār nepieļaus:

- *Nu viņiem tas neizdosies, es esmu pārliecināts. Būšu stingrs (Nikita);*
- *Tad viņi dabūs trūkties (Ja tagda im zadņicu naģeru)... neteiks viņi (Mārtiņš).*

Jautājot par nākotnes plāniem saistībā ar ģimeni, vecākie jaunieši (puiši) nereti izprot šo jautājumu nedaudz citādāk, jo atbild,

ka vēl nav gatavi tam, lai veidotu ģimeni, kaut arī jautājums ir par to, ko viņi vēlētos. Katrā gadījumā par laiku, kad varētu dibināt ģimeni, viņi viennozīmīgi uzskata to, kad ir iegūta kāda stabilitāte dzīvē – dzīvoklis, darbs, televizors, bet tajā pat laikā atsevišķi izteikumi liek domāt par to, ka ģimene nav un nebūs kaut kas īpaši svarīgs un nozīmīgs viņu dzīvē:

- *Nē, nu ģimene nav problēma, nav problēma. Ja vajadzēs, būs (Nikita).*

Uz lūgumu jauniešiem paskaidrot, kas, viņuprāt, būtu jādara, lai viņi varētu dzīvot tā, kā ir iecerējuši, lielākajā daļā interviju tiek minētas divas atbildes – mācīties un/vai strādāt, bet parasti atbildes ar to arī beidzas, nesniedzot nekādus papildu skaidrojumus. Šīs atbildes nerada pārlicību, ka tā nav tikai vārdiska apņēmība un ka šie jaunieši patiešām zina, kas un kā viņiem nākotnē būtu jādara.

II DARBA MEKLĒTĀJU, BEZDARBNIĒKU

APTAUJAS REZULTĀTI

SITUĀCIJAS APSKATS

Statistika par jauniešiem bezdarbniekiem vecuma grupās no 15 līdz 24 gadiem un no 25 līdz 35 gadiem

Jauniešu (15-24 gadi) bezdarba līmenis Latvijā ir salīdzinoši augsts – gan attiecībā pret bezdarba līmeni Latvijā kopumā (1.tabula), gan attiecībā pret citām Eiropas valstīm. Jāuzsver, ka Latvijā 15 līdz 24 gadu vecu jauniešu bezdarba rādītāji būtiski atšķiras etnisko grupu vidū. Cittautiešu grupā bezdarba līmenis 2003. gadā bija 14.5%, savukārt latviešu jauniešu bezdarba līmenis bija 8.2%²⁶.

1.tabula. Bezdarbs²⁷ ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū Latvijā²⁸

Gads (vidēji gadā)	Kopējais bezdarba līmenis procentos	Jauniešu līdz 25 gadu vecumam bezdarba līmenis procentos
2000.	13.7	21.4
2001.	12.9	23.1
2002.	12.6	23.9
2003.	10.4	17.9
2004.	9.8	19.2

Pēdējo desmit gadu laikā jauniešu bezdarbnieku īpatsvars 15-19 gadu vecuma grupā ir ievērojami samazinājies (no 8,6% 1995. gadā līdz 1,9% 2004. gadā). 20-24 gadu vecuma grupā bezdarba līmenis ir

²⁶ European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2005) *Report on social inclusion 2005*. 136.p. Pieejams: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf

²⁷ Atspoguļo bezdarbnieku īpatsvaru ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū.

²⁸ Dati iegūti no: Eurostat (2005) *Harmonized unemployment rates*. Pieejams: http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/labour/EMPLOY/Unemploy/unemploy&language=en&product=EU_MASTER_labour_market&root=EU_MASTER_labour_market&scrollto=334

samazinājies nedaudz, bet 25-29 gadu grupā bezdarba līmenis aptuveni saglabājies deviņdesmito gadu vidus līmenī (2.tabula).

2. tabula. Bezdarbnieku sadalījums pēc vecuma gada beigās²⁹

Gads	Cilvēku skaits			Procentos no kopskaita		
	15-19 gadu vecumā	20-24 gadu vecumā	25-29 gadu vecumā	15-19 gadu vecumā	20-24 gadu vecumā	25-29 gadu vecumā
1995	7114	9693	9403	8,6	11,6	11,3
1996	6954	11209	10395	7,7	12,3	11,4
1997	3625	11782	11053	4,3	13,9	13,0
1998	4043	14178	14325	3,6	12,8	12,8
1999	3034	13192	14017	2,7	12,1	12,8
2000	2578	11135	11919	2,8	12,0	12,7
2001	2497	10877	11552	2,7	11,9	12,6
2002	2139	10368	10997	2,3	11,6	12,2
2003	2009	10002	10604	2,2	11,0	11,8
2004	1704	9907	10752	1,9	10,9	11,8

Skatot jauniešus bezdarbniekus pēc to izglītības, redzam, ka pēdējo piecu gadu laikā palielinājies jauniešu bezdarbnieku skaits ar vispārējo vidējo izglītību un ar augstāko izglītību, savukārt samazinājies jauniešu bezdarbnieku skaits ar pamatizglītību un profesionālo izglītību (3.tabula).

Jauniešu bezdarbnieku ar profesionālo izglītību skaita samazinājumu var skaidrot ar to, ka palielinājies pieprasījums pēc kvalificēta darbaspēka³⁰.

²⁹ LR Centrālā statistikas pārvalde (2005) Statistikas gadagrāmata. Nodarbinātība. Bezdarbnieku sadalījums pēc vecuma un dzimuma gada beigās. Pieejams: <http://data.csb.lv/pxweb2004/Database/Gadagramata/05.%20Nodarbin%2t%EEba/05.%20Nodarbin%2t%EEba.asp>

³⁰ Valsts reģionālās attīstības aģentūra (2005) *Bezdarbs reģionālās attīstības skatījumā*.

Pieejams:

<http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Parbezdarburegionalasattistibasskatijuma-07-06-2005.pdf>

3. tabula. Jauniešu bezdarbnieku (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) skaits sadalījumā pēc izglītības, pārskata perioda beigās³¹ (NVA dati)

	2000. gada 31.decembrī		2004. gada 31.decembrī	
	Kopskaitā	Īpatsvars visu jauniešu bezdarbnieku vidū procentos	Kopskaitā	Īpatsvars visu jauniešu bezdarbnieku vidū procentos
Zemāka par pamatizglītību	818	6,0	608	5,2
Pamatizglītība	5207	38,0	3999	34,4
Vispārējā vidējā	3144	22,9	3363	29,0
Profesionālā izglītība	4248	31,0	2985	25,7
Augstākā izglītība	296	2,2	470	4,0
Izglītība nav dokumentāri apliecināta	0	0,0	186	1,6
Kopā	13713		11611	

Vērojama sakarība - līdz ar izglītības līmeņa paaugstināšanos, palielinās iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte. Vīriešiem ar augstāko izglītību ekonomiskās aktivitātes līmenis 2000. gadā (79,2%) bija gandrīz divreiz augstāks nekā pamatizglītību ieguvušajiem vīriešiem (46,4%), un vēl izteiktāka atšķirība bija vērojama dažādu izglītības līmeni sasniegušo sieviešu vidū (attieciņi 76,6% un 25,6%)³².

Bezdarba situācijā Latvijā ir arī izteikta etniskā dimensija³³: līdz 2001. gadam bezdarba līmenis bija augstāks cittautiešu vidū. Pamatā

³¹ Dati iegūti no: Valsts reģionālās attīstības aģentūra (2005) *Bezdarbs reģionālās attīstības skatījumā*. Pieejams:

<http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Parbezdarburegionalasattistibasskatijuma-07-06-2005.pdf>

³² Akadēmiskās informācijas centrs (2001) *Profesionālās izglītības modernizācija Latvijā*. Latvijas Nacionālās observatorijas 2001.gada ziņojums. Pieejams: http://www.aic.lv/Obs_2002/rep2001IL/2_lm_b.htm

³³ World Bank (2004) *Latvia – The Quest for Jobs and Growth*. A World Bank Country Economic Memorandum, 41p. Pieejams: <http://www->

tas skaidrojams ar diviem apstākļiem: nepietiekošas latviešu valodas zināšanas nelatviešu vidū, kā arī augstais bezdarba līmenis Latgalē.

NVA aktivitātes pārkvalifikācijas kursu piedāvāšanā jauniešiem vecumā no 15 līdz 25 gadiem

Pašlaik aktuālākais NVA organizētais nodarbinātības pasākums jauniešiem bezdarbniekiem (vecumā no 18 līdz 25 gadiem) ir darba prakse Eiropas Sociālā fonda (ESF) līdzfinansēto projektu ietvaros³⁴. Savukārt šie projekti iekļauti nacionālajā programmā “Atbalsts aktīvo nodarbinātības pasākumu ieviešanai”³⁵. Darba prakse domāta tiem jauniešiem, kas ieguvuši profesionālo izglītību vai beiguši bezdarbnieku profesionālās apmācības vai pārkvalifikācijas kursus, taču praktiskās darba pieredzes trūkuma dēļ nevar iekārtoties darbā. Projektos jauniešiem tiek dota iespēja gūt pirmās iemaņas praktiskajā darbā. Darba prakses ilgums ir no 6 līdz 9 mēnešiem.

NVA sākot no 2004. gada, tiek organizēts “jauns bezdarbnieku profesionālās apmācības, kvalifikācijas paaugstināšanas un pārkvalifikācijas īstenošanas modelis”³⁶, kas piedāvā bezdarbnieku mācību grupu elastīgu komplektēšanu un nodrošina mācību uzsākšanu iespējami īsā laikā pēc darba tirgus pieprasījuma noskaidrošanas.

Šis modelis arī paredz modulārās apmācības kursus, kuros iespējams apgūt darba tirgū pieprasītās pamatprasmes – valsts valodu,

wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/02/03/000012009_20040203102947/Rendered/PDF/267680LV.pdf

³⁴ NVA (2005) *Pasākumi noteiktām personu grupām*. Pieejams: <http://www.nva.lv/index.php?cid=2&mid=43&txt=25>

³⁵ NVA (2005) *Pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai*. Pieejams: <http://www.nva.lv/index.php?cid=3&mid=51>

³⁶ NVA (2005) *Ziņojums par 2004. gada darba rezultātiem*. Pieejams: <http://www.nva.lv/index.php?cid=6&mid=109&txt=104>

svešvalodas, datorprasmes – konkrētam bezdarbniekam nepieciešamajā līmenī³⁷.

Tieši jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības ziņā nozīmīgs ir NVA īstenotais projekts skolēniem „Darba prasmju apguve vasaras brīvlaikā personām, kuras iegūst izglītību vispārējās vidējās vai profesionālās vidējās izglītības iestādēs”. Pirmo reizi tas tika īstenots kā pilotprojekts 2004. gadā, bet pilnā apmērā realizēts 2005. gada vasarā. Tā mērķis bija uzsākt skolēnu praktisku sagatavošanu konkurētspējai darba tirgū un radīt iespēju apgūt nepieciešamās darba pamatprasmes un iemaņas³⁸.

Programmas ārvalstīs, kas vērstas uz jauniešu bezdarba novēršanu vai mazināšanu

Eiropas Komisijas Nodarbinātības, sociālo lietu un vienlīdzīgu iespēju galvenais direktorāts³⁹ 2005. gadā publicējis ziņojumu par veiksmīgi ieviestajiem un īstenotajiem projektiem.

Eiropas Savienības aktīvo darba tirgus politikas programmu ietvaros jāuzsver sekojošas programmas, kuru mērķgrupas ir jaunieši bezdarbnieki.

National Traineeship Programme⁴⁰ - nacionālās stažēšanās programmas jaunu amatu darbavietām. Tas tiek īstenots Īrijā no 2000. līdz 2006. gadam. Mērķgrupa ir bezdarbnieki un agri skolu pametušie jaunieši (early school leavers), pirmā darba meklētāji un bezdarbnieki.

³⁷ Turpat

³⁸ Turpat un NVA (2005) *Skolēnu nodarbinātība vasaras brīvlaikā*. Pieejams: <http://www.nva.lv/index.php?cid=5&mid=125>

³⁹ European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2005) *European Social Fund in action 2000-2006: Success stories*. Pieejams: http://europa.eu.int/comm/employment_social/publications/2005/ke6505254_en.pdf

⁴⁰ Turpat, Project reference: A7-IE2

To sāka īstenot 2000. gadā, saistībā ar nepieciešamību pēc jauniem amatiem pakalpojumu un rūpnieciskajos sektoros un lai samazinātu šķirtni starp jauniešiem ar dažādu apmācību. Programma paredz apmācību kā stažēšanos padomdevēju (mentor) vai apmācītāju (skills coach) pakļautībā. Šo apmācību no 2000. gada sākuma līdz 2003. gada vidum pabeiguši 4300 bezdarbnieku, uzlabojot savas prasmes un iespējas atrast darbu.

*FORWARD*⁴¹ - apmācība visiem: jauno darba meklētāju profesionāla apmācība. Tā tika īstenota Luksemburgā laikā no 2001. līdz 2003. gadam. Mērķa grupa bija jaunieši. Tās ieviešanu stimulēja arvien lielāka konkurence darba tirgū un lēnais ekonomiskais pieaugums. Apmācība atmaksājās, jo gandrīz 60% jauniešu atrada darbu tās beigās. Apmācības programmas piedāvājumā tika atspoguļotas aktuālās tirgus prasības. Apmācība tika fokusēta trijās jomās: sociālās prasmes (piemēram, komunikācijas prasmes), informācijas tehnoloģijas un biroja darbinieku prasmes.

Vācijas⁴² un Dānijas⁴³ pieredze jauniešu izglītošanā atklāj arī nepieciešamību piedāvāt jaunas mācību programmas tiem, kas jau guvuši kādu apmācību (Vācijas piemērs), savukārt Dānijas piemērs – fokuss uz tā saucamo ‘resursu domāšanu’ (iedrošināt “domāt par to, ko var izdarīt”, nevis “par to, ko nevar”), motivējot jauniešus atklāt prasmes, kuras viņi neapzinās.

Savukārt Eiropas Savienības sociālās iekļaušanas programmu ietvaros jāuzsver sekojošas programmas.

⁴¹ Turpat, Project reference: A3-LU3

⁴² Turpat, Project reference: B3-DE1

⁴³ Turpat, Project reference: B16-DK5

*Bytes project*⁴⁴. Projekts tika īstenots Lielbritānijā no 2002. gada oktobra līdz 2004. gada martam. Mērķgrupa bija jaunieši nelabvēlīgos apstākļos. Jaunieši bezdarbnieki no valsts sociāli izolētiem Ziemeļīrijas rajoniem iesaistās centros, kur viņi var apgūt IT prasmes un piedalīties dažādu projektu veidošanā. Centrs ir atvērts jauniešiem vecumā no 16 līdz 25 gadiem, kas ir reģistrēti kā bezdarbnieki. Jaunieši paši var izvēlēties tēmu un attīstīt prasmes tās ietvaros.

*YOUTHREACH*⁴⁵ - 2. iespēja agri skolu pametušiem jauniešiem. Projekts īstenots Īrijā no 2000. gada līdz 2006. gadam. Mērķa grupa ir jaunieši ar zemu kvalifikāciju vai bez profesionālās kvalifikācijas. Tā ir Īrijas valsts organizēta programma nekvalificētiem, agri skolu pametušajiem jauniešiem vecumā no 15 līdz 20 gadiem, un tajā tiek iekļauta vispārējā izglītība, profesionālā apmācība un darba pieredze. Visā valstī tika izveidoti 76 '*YOUTHREACH*' centri, pārsvarā neizdevīgā stāvoklī esošajos reģionos. Uzsvērta dalībnieku pašvērtības un identitātes apzināšanās, kā arī lepnums par paveikto.

⁴⁴ Turpat, project reference: B19-UK4

⁴⁵ Turpat, Project reference: B15-IE4

APTAUJAS REZULTĀTI

Aptaujas apraksts

Mazākumtautību jaunieši vecumā no 15 līdz 35 gadiem, kuri meklē darbu vai ir bezdarbnieki, tika intervēti Nodarbinātības valsts aģentūras filiālēs (sk.1.tabulu). Kopumā tika intervēti 500 mazākumtautību jauniešu. 300 no jauniešiem tika aptaujāti Rīgā un tās rajonā, bet 200 ārpus Rīgas.

4. tabula

	Izlasē iekļautās Nodarbinātības valsts aģentūras filiāles	Intervēto respondentu skaits
Rīga	Rīgas filiāle, Kurzemes rajona sektors	50
	Rīgas filiāle, Latgales priekšpilsētas un Centra rajona sektors	50
	Rīgas filiāle, Vidzemes priekšpilsētas sektors	50
	Rīgas filiāle, Zemgales priekšpilsētas sektors	50
	Rīgas filiāle, Ziemeļu rajona sektors	50
	Rīgas rajona filiāle	50
Daugavpils	Daugavpils filiāle	50
Liepāja	Liepājas filiāle	50
Rēzekne	Rēzeknes filiāle	50
Ventspils	Ventspils filiāle	50
KOPĀ:		500

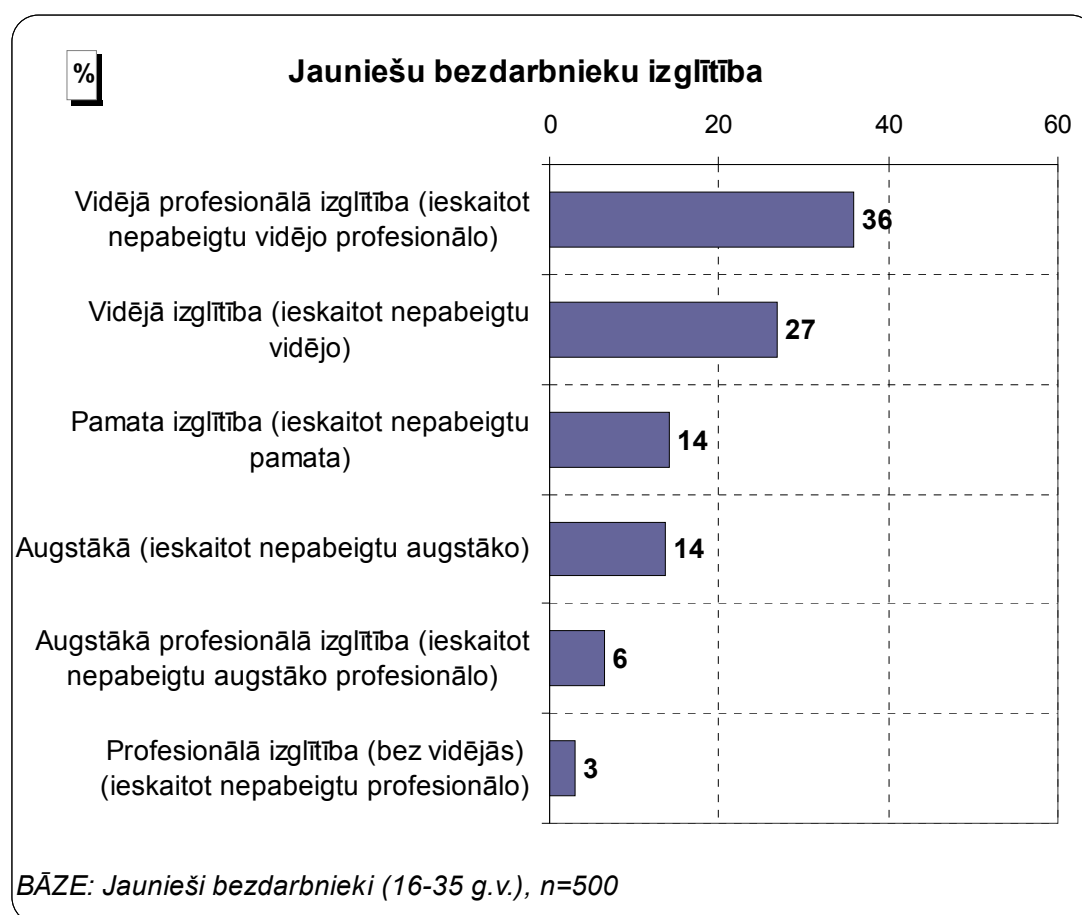
Tiešās intervijas ar mazākumtautību jauniešiem tika veiktas 2005.gada oktobrī un novembrī.

Aptaujāto bezdarbnieku, darba meklētāju sociāli demogrāfiskais raksturojums

No aptaujātajiem mazākumtautību jauniešiem 78% respondentu ir krievi, 7% ir ukraiņi un 6% baltkrievi, 4% poļi, 2% lietuvieši, bet citu tautību pārstāvji – 4%.

Lielākā daļa aptaujāto jauniešu ir ar vidējo profesionālo (36%) un vispārējo vidējo izglītību (27%). Augstākā profesionālā izglītība ir 6% aptaujāto un augstākā izglītība 14% respondentu. Pamata izglītība ir 13%, bet nepabeigta pamata izglītība 1% (1.zīmējums).

1.zīmējums

No aptaujātajiem bezdarbniekiem 30% ir vīrieši un 70% sievietes. 61% no aptaujātajiem bezdarbniekiem ir LR pilsoņi, bet 39% nepilsoņi. 40% respondentu dzīvo mājsaimniecībā, kurā ir 3 ģimenes

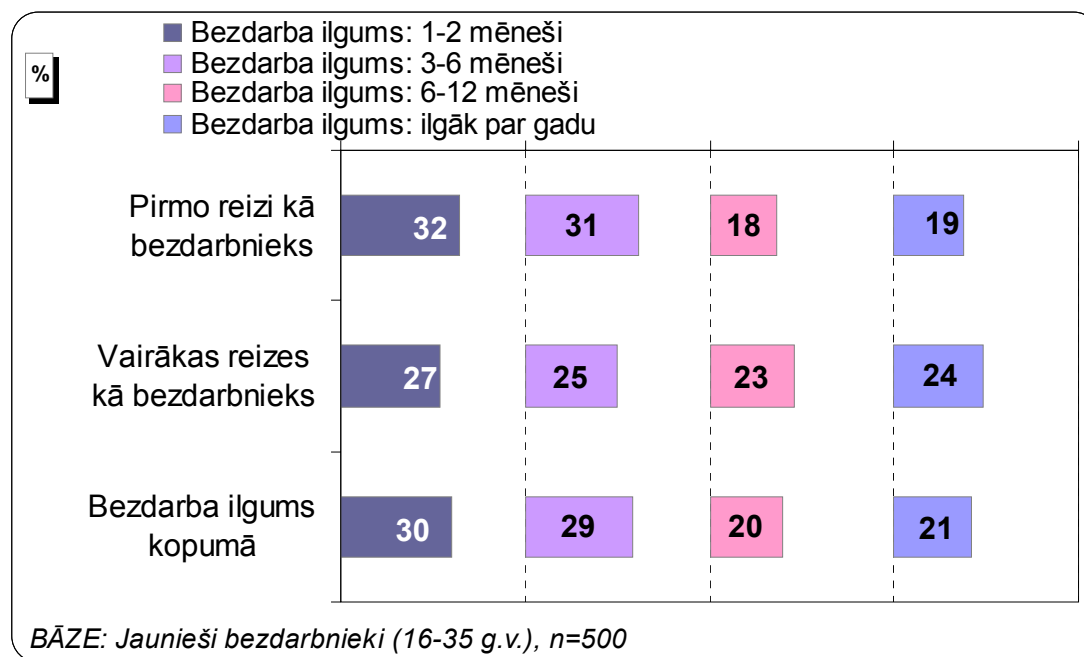
locekļi, 26% ģimeņu ir 4 ģimenes locekļi, 15% dzīvo 2 cilvēku mājsaimniecībā, bet 9% - 5 cilvēku mājsaimniecībā. 6% dzīvo vieni paši, savukārt 4% respondentu dzīvo ģimenēs, kurās kopā dzīvo 6 un vairāk cilvēku (līdz 9 cilvēkiem mājsaimniecībā). 53% jauniešu bezdarbnieku ir precējušies, 40% ir neprecējušies, bet 7% ir šķīrušies vai nedzīvo kopā ar vīru/sievu.

Analizējot datus par jauniešu bezdarbnieku vecākiem, jāatzīmē, ka 29% jauniešu mātes pašlaik ir nestrādājošas, savukārt 18% jauniešu tēvi ir miruši, bet 11% pašlaik nestrādā. Jāuzsver, ka jauniešu bezdarbnieku izglītības līmenis ir līdzīgs viņu vecāku izglītības līmenim.

Liela daļa intervēto jauniešu izmanto NVA finansētos papildu apmācības kursus un kā galveno darba meklēšanas stratēģiju izmanto reģistrēšanos NVA, kaut gan paši atzīst, ka tas nav vislabākais veids, kā atrast darbu.

Kopumā 21% jauniešu bezdarbnieka statusā ir ilgāk par gadu, bet 20% - no 6 līdz 12 mēnešiem. Tiem, kas atkārtoti ir bezdarbnieka statusā, bezdarba ilgums ir garāks (2.zīmējums).

2. zīmējums

No visiem aptaujātajiem jauniešiem vecumā no 15 līdz 35 gadiem pirmo reizi kā bezdarbnieki reģistrējušies 60% respondentu.

Tas, cik ilgstoši jaunietis ir bez darba un nespēj atrast darba vietu, atšķiras Rīgā un ārpus Rīgas dzīvojošo jauniešu vidū. No 6 līdz 12 mēnešiem darbu Rīgā meklē 17% jauniešu, bet ārpus Rīgas – 24% respondentu. Ilgāk par gadu darbu Rīgā nespēj atrast 15% aptaujāto, attiecīgi ārpus Rīgas 27% jauniešu.

Kā redzams, Rīgā ir salīdzinoši ātrāk iespējams atrast darbu, tāpēc bezdarba periods ir īsāks. Taču jāņem vērā, ka Rīgā dzīvojošajiem ir augstāks izglītības līmenis, bet ārpus Rīgas dzīvojošo vidū vairāk ir bezdarbnieku ar pamatzglītību un profesionālo izglītību bez vidējās izglītības.

Līdzšinējā darba pieredze

62% jauniešu bezdarbnieku ir bijuši nodarbināti pirms darba zaudēšanas. 16% respondentu pirms tam bijuši studenti vai skolēni. 21% respondentu bijušas mājsaimnieces. Pārējie atgriezušies no dienesta armijā, atbrīvoti no cietuma, strādājuši neoficiāli, atgriezušies no ārzemēm.

80% pašreizējo jauniešu bezdarbnieku iepriekš bijis algots darbs privātā uzņēmumā. Tikai 16% respondentu pēdējā darba vietā bijuši algoti darbinieki valsts uzņēmumā, bet 4% bijuši pašnodarbinātie (ieskaitot zemniekus un zvejniekus).

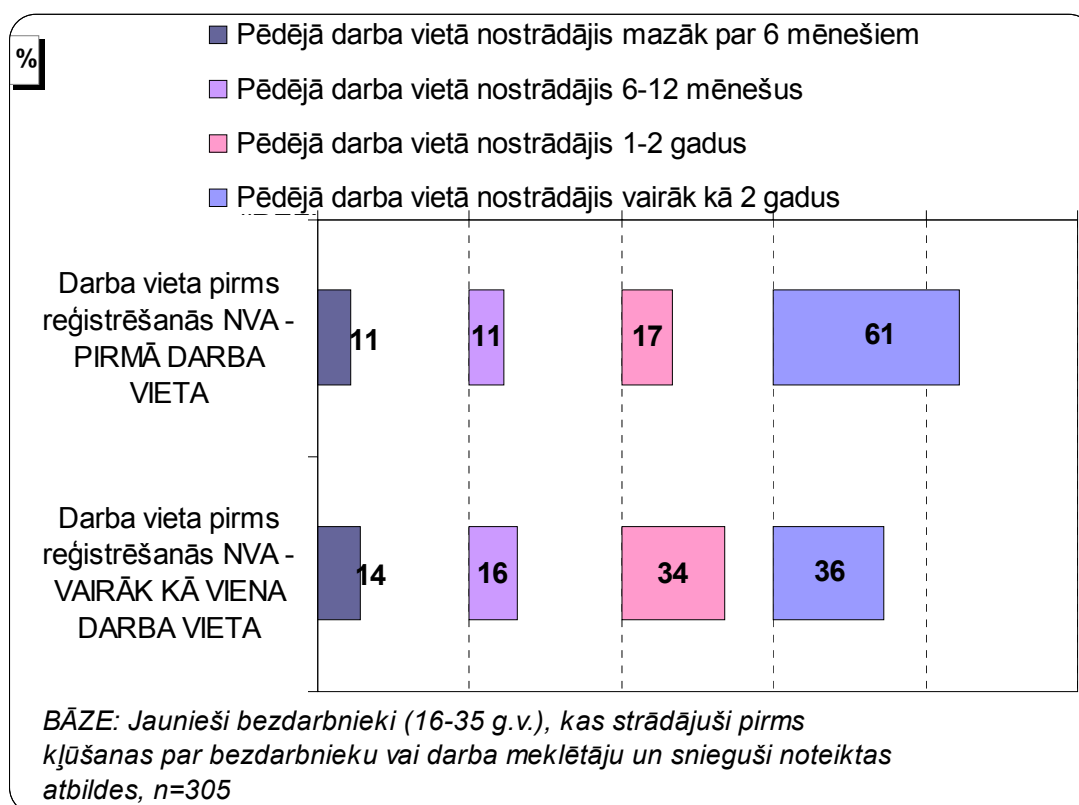
Interesanti atzīmēt, ka to jauniešu vidū, kas pirms darba zaudēšanas kaut kur strādājuši, rīdzinieki biežāk nekā ārpus Rīgas dzīvojošie strādājuši privātajā sfērā.

Jaunieši bezdarbnieki pirms darba zaudēšanas visbiežāk bijuši nodarbināti fiziskā darbā, veikuši kvalificētu vai mazkvalificētu darbu. Pēdējā darba vietā 51% bezdarbnieku bijuši kvalificēti strādnieki, 26% - palīgstrādnieki vai mazkvalificēti strādnieki, bet 11% bijuši kvalificēti darbinieki birojā vai ierēdņi, savukārt 6% bijuši noteiktas nozares speciālisti. Retāk bezdarbnieku vidū sastopami augstākas kvalifikācijas speciālisti, pašnodarbinātie (9 respondenti bijuši vidējā līmeņa vadītāji, 7 respondenti - pašnodarbinātie speciālisti vai zemnieki, zvejnieki, un tikai 2 aptaujātie bijuši augstākā līmeņa vadītāji).

Redzam, ka tieši jaunieši bezdarbnieki, kuri iepriekšējās darba vietās bijuši fiziskā darba strādnieki, ir izteikta bezdarba riska grupa, jo daudzi no viņiem darbu zaudējuši vairākkārt.

Būtiski norādīt, ka to jauniešu vidū, kuriem pēdējā darba vieta bija pirmā darba pieredze, lielākā daļa (61%) nostrādājuši šajā darba vietā ilgāk nekā 2 gadus. Savukārt to jauniešu vidū, kas jau vairākkārtīgi mainījuši darbu, biežāk ir gadījumi, kad pēdējā darba vietā viņi nostrādājuši īsāku laiku (3.zīmējums).

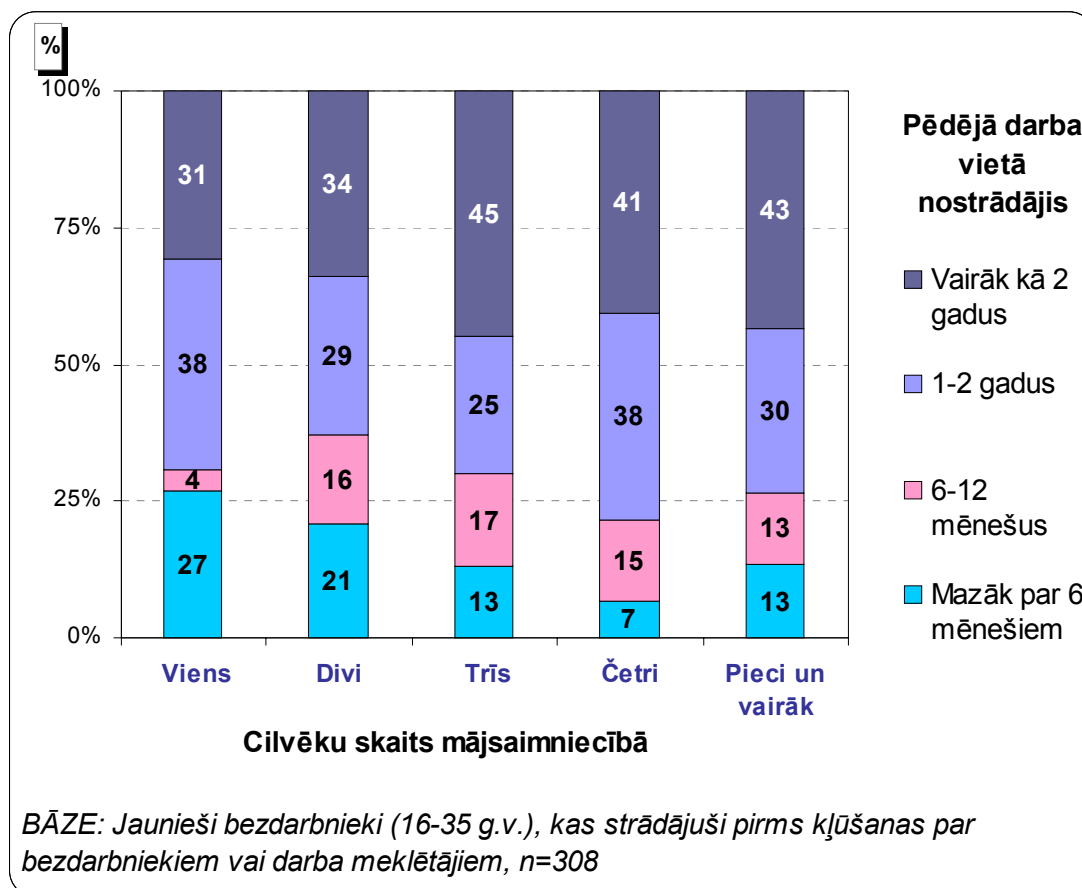
3. zīmējums

Attiecībā uz cilvēku skaitu mājsaimniecībā un nostrādāto ilgumu pēdējā darba vietā vērojama sekojoša sakarība – jo mājsaimniecībā lielāks skaits cilvēku, ar ko jaunietis dzīvo kopā, jo ilgstošāk šis jaunietis strādājis pēdējā darba vietā (4.zīmējums).

Jaunieši bezdarbnieki, kuri ir precējušies, pēdējā darba vietā strādājuši ilgāk nekā tie, kuri nav precējušies, ir atraitņi vai šķirti. Jaunieši bezdarbnieki, kuru mājsaimniecībās ir bērni līdz 6 gadu vecumam un bērni vai jaunieši no 7 gadiem līdz 18 gadiem, pēdējā darba vietā strādājuši salīdzinoši ilgāku laiku.

4. zīmējums

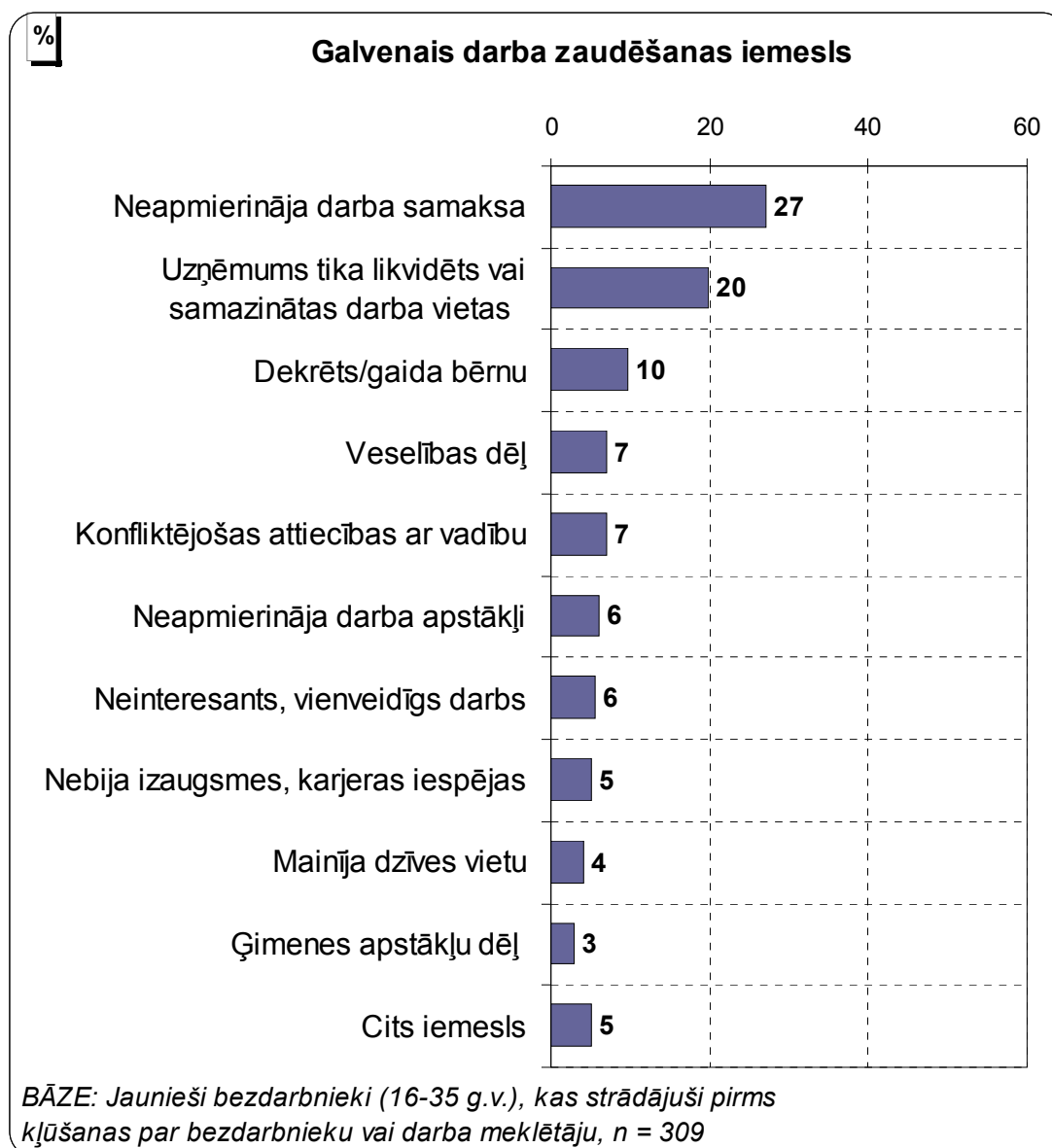

51% jauniešu, kas pirms reģistrēšanās NVA ir strādājuši, pēdējā darba vieta nav bijusi saistīta ar iegūto izglītību. Savukārt 31% jauniešu strādājuši savā profesijā.

Svarīgi norādīt, ka visbiežāk pēdējā nodarbošanās bijusi saistīta ar iegūto izglītību (47%) tiem jauniešiem, kuriem ir augstākais latviešu valodas prasmes līmenis. Attiecīgi tiem jauniešiem, kuriem

latviešu valodas prasmes līmenis ir vidējs vai zems (32% un 28%), pēdējā nodarbošanās retāk ir bijusi saistīta ar iegūto izglītību.

5. zīmējums

Kā galveno darba zaudēšanas iemeslu bezdarbnieki uzsver neapmierinātību ar darba samaksu (27%). Kā cits darba zaudēšanas iemesls tiek minēts uzņēmuma likvidēšana vai darba vietu samazināšana (20%) (5.zīmējums).

Jāuzsver, ka sieviešu vidū bez uzņēmuma likvidēšanas (20%) un neapmierinātības ar darba samaksu (21%), nereti darba zaudēšanas iemesls ir bērna piedzimšana: 16% no visām aptaujātajām sievietēm.

Retāk minēti citi darba zaudēšanas iemesli (veselības problēmas, attiecības darba kolektīvā, darba pienākumu vienveidīgums, perspektīvu trūkums) (5.zīmējums).

Biežāk neapmierinātību ar darba algu ir paiduši tie jaunieši bezdarbnieki, kas pēdējā darba vietā nostrādājuši īsāku laiku - līdz 6 mēnešiem (34%). Savukārt jaunieši, kas pēdējā darba vietā strādājuši ilgāk par 2 gadiem, retāk (23%) izrādījuši neapmierinātību ar darba samaksu. Jauniešiem ārpus Rīgas (27%), biežāk nekā rīdziniekiem (13%) darbu nācies zaudēt uzņēmuma likvidēšanas dēļ.

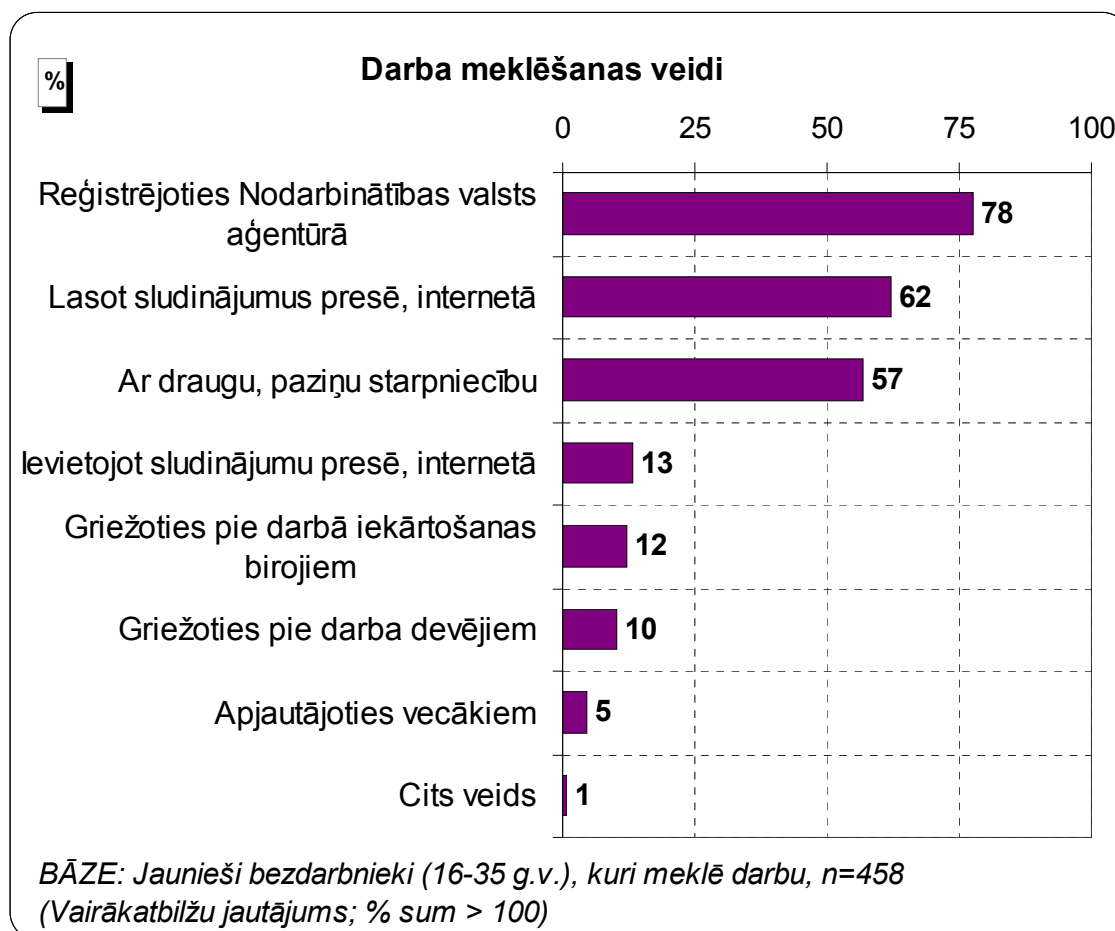
Salīdzinoši biežāk vīrieši norādījuši neapmierinātību ar darbu (37%) nekā sievietes (21%).

Sociālie kontakti

No aptaujātajiem jauniešiem bezdarbniekiem 78% darbu meklē reģistrējoties NVA. 62% darba meklēšanai izmanto sludinājumus presē un internetā, 57% izmanto draugu un paziņu starpniecību. Tikai 13% respondentu izmantojuši aktīvāku darba meklēšanas stratēģiju - sludinājumu ievietošanu masu medijos (6.zīmējums).

Jaunieši bezdarbnieki, kas ir bezdarbnieku statusā ilgāku laiku, ir pasīvāki darba meklētāji. Piemēram, 66% jauniešu bezdarbnieku, kas bijuši šādā statusā 1 līdz 2 mēnešus, lasījuši sludinājumus presē, internetā, bet jaunieši ar bezdarbnieka stāžu ilgāku par gadu, tikai 54% šādā veidā mēģinājuši atrast darbu.

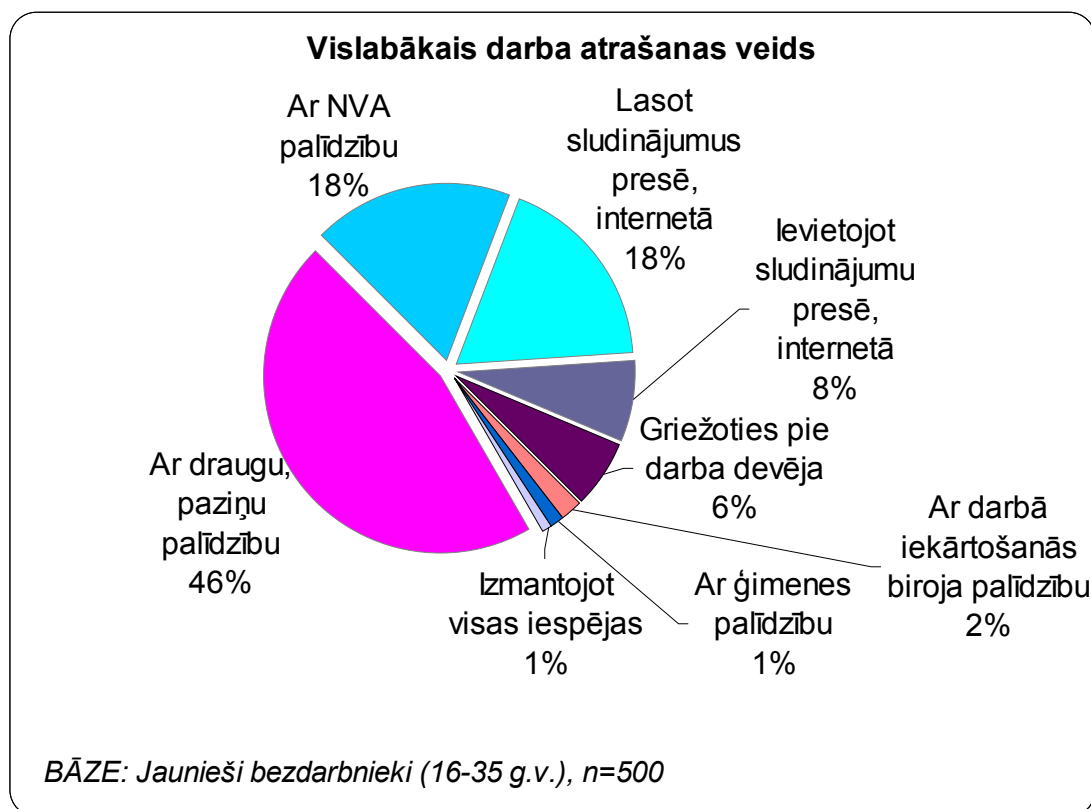
6. zīmējums

Jaunieši bezdarbnieki, kuru dzīvesbiedri ir latvieši, salīdzinoši biežāk (61%) izmanto draugu un paziņu palīdzību darba meklēšanā, bet jaunieši, kuru dzīvesbiedra tautība ir krievu, tikai 48%.

Visbiežāk draugu un paziņu palīdzība tiek atzīta par efektīvāko veidu, kā atrast darbu (46%), savukārt 18% jauniešu kā labāko darba atrašanas veidu atzīst NVA palīdzību un tikpat daudzi sludinājumu presē (7.zīmējums).

7. zīmējums

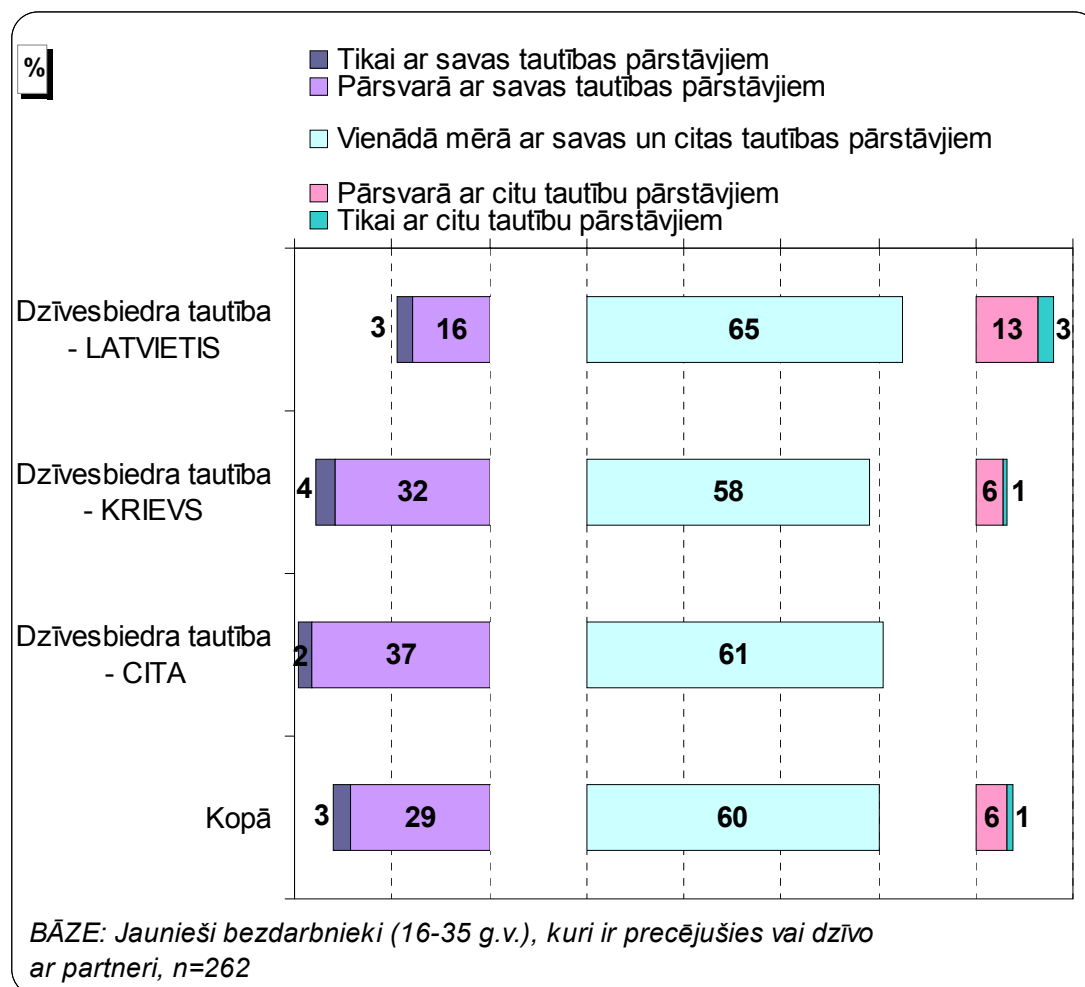

49% rīdzinieku uzskata, ka darbu vislabāk var atrast ar draugu un paziņu palīdzību, bet ārpus Rīgas dzīvojošo vidū šāds viedoklis ir mazāk izplatīts - 38%.

Jaunieši ar pamatizglītību biežāk paļaujas uz NVA (31%), savukārt jauniešu vidū ar vidējo izglītību (52%) vairāk izplatīts ir viedoklis, ka darbu vislabāk var atrast ar draugu palīdzību.

Potenciāli lielākas grūtības atrast darbu ir jauniešiem bezdarbniekiem ar zemiem ienākumiem, ar zemu izglītības līmeni, no viena cilvēka mājsaimniecības, ārpus Rīgas dzīvojošiem, jo arī viņu draugu lokā biežāk ir bezdarbnieki.

8. zīmējums

Skatot bezdarbnieku sociālos kontaktus ar cilvēkiem no citām etniskajām grupām, redzam, ka vairākums jauniešu bezdarbnieku (58%) vienlīdz bieži kontaktējas gan ar savas, gan arī citas tautības pārstāvjiem. Biežāk starpetniskā komunikācija satopama jauniešu vidū, kam ir augstāks izglītības līmenis, kā arī labākas latviešu valodas prasmes.

Izglītība

Jaunieši ar zemāku izglītības līmeni biežāk ir neapmierināti gan ar iegūto izglītību attiecībā pret iespējam dabūt darbu, gan arī attiecībā pret darba samaksu un profesijas prestižu sabiedrībā. 78% jauniešu ar vispārējo vidējo izglītību atzīst, ka viņi nav apmierināti ar iegūto

izglītību attiecībā pret darba samaksu. 71% jauniešu ar vidējo profesionālo izglītību un 67% jauniešu ar profesionālo izglītību arī nav apmierināti ar iegūto izglītību attiecībā pret darba samaksu.

Kas attiecas uz jauniešiem bezdarbniekiem ar augstāko izglītību, no viņiem tikai 20% ir neapmierināti ar iegūtās izglītības un profesijas prestižu sabiedrībā. Bet no jauniešiem ar vidējo izglītību 73% nav apmierināti ar iegūto izglītību saistībā ar iespējamās profesijas prestižu sabiedrībā.

Ar savas izglītības sniegtajām iespējām atrast darbu, kā arī darba samaksu biežāk apmierināti ir rīdzinieki.

Biežāk neapmierināti ar to, kādas iespējas darba tirgū nodrošina viņu izglītība, ir jaunieši ar zemiem ienākumiem, viņus neapmierina ne iespējas atrast darbu, ne darba apmaksu.

Aptauja liecina, ka 59% jauniešu bezdarbnieku izvēlētos iegūt citu izglītību, biežāk šādu nostāju pauduši jaunieši ar zemāku izglītības līmeni: 73% jauniešu ar profesionālo izglītību (bez vidējās izglītības), 67% jauniešu ar vidējo profesionālo, bet 66% - ar vidējo izglītību. Bet to pašu izglītību izvēlētos iegūt 65% jauniešu ar augstāko profesionālo un 66% jauniešu ar augstāko izglītību .

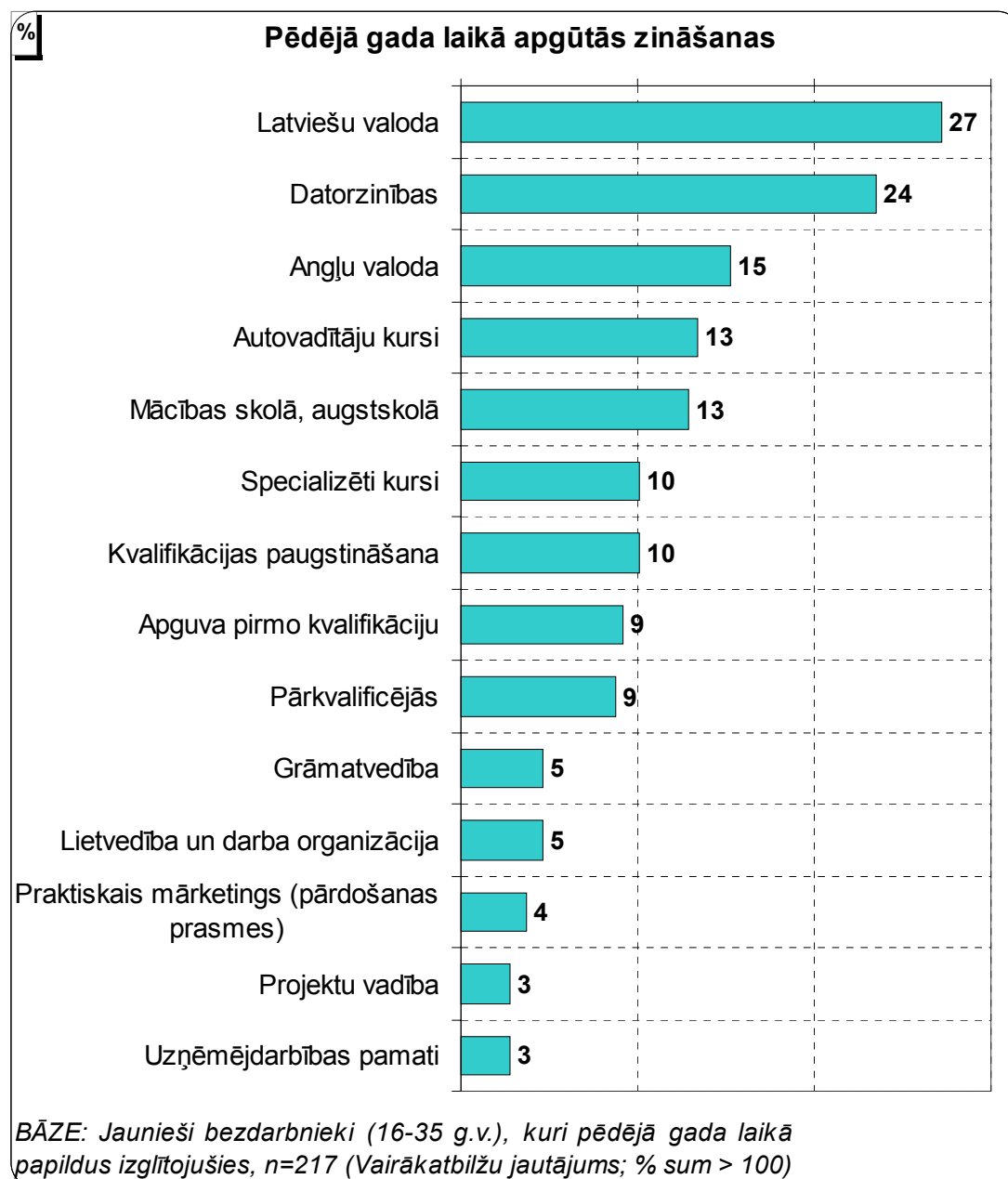
Biežāk citu izglītību izvēlētos ārpus Rīgas dzīvojušie jaunieši (64%) , un tie, kam ir zemāks valodas prasmes līmenis (67%).

Lielākā daļa jauniešu, kuri izmantojuši iespēju papildus izglītoties (70%) atzīst, ka iegūtās zināšanas šajā papildu apmācībā palīdz atrast darbu. Pozitīvi izglītošanās iespējas vērtē 64% jauniešu vecumā no 16 līdz 25 un 76% jauniešu vecumā no 26 līdz 35 gadiem.

Jāuzsver, ka rīdzinieki biežāk atzinuši, ka iegūtās zināšanas palīdz atrast darbu (74% Rīgā dzīvojošo, bet 66% - ārpus Rīgas dzīvojušo).

Arī jaunieši ar augstāku latviešu valodas prasmes līmeni biežāk atzīst, ka apgūtās zināšanas palīdz atrast darbu (64%, 71% un 83% attiecīgi ar zemāko, vidējo un augstāko latviešu valodas prasmes līmeni).

Jaunieši, kas pēdējā gada laikā ir izglītojušies, visbiežāk apguvuši latviešu valodu un datorzinības – attiecīgi 27% un 24% (9.zīmējums). Angļu valodas kursus, autovadītāju kursus un mācības augstskolā apmeklējuši mazāk jauniešu bezdarbnieku (attiecīgi 15%, 13% un 13%).

To jauniešu vidū, kas pēdējā gada laikā ir izglītojušies, 45% mācības finansējusi NVA, 30% jauniešu mācības finansējuši paši, 13% jauniešu tās finansējuši vecāki, 10% - partneris, 5% - darba devējs⁴⁶.

⁴⁶ Dažos gadījumos bijuši vairāki finansētāji, tāpēc procentu summa pārsniedz 100.

Vairākums jauniešu bezdarbnieku (79%) apgalvo, ka nākamajos divos gados plāno mācīties kursus vai apgūt kādu jaunu profesiju. Motivētāki mācīties ir tie jaunieši, kas pēdējā

10. zīmējums

gada laikā jau ir mācījušies – 83%. Tiesa, arī no tiem, kas nav mācījušies pēdējā gada laikā, 75% plāno to darīt tuvāko 2 gadu laikā. Motivētāki mācīties nākamo divu gadu laikā ir arī jaunieši ar labākām latviešu valodas zināšanām.

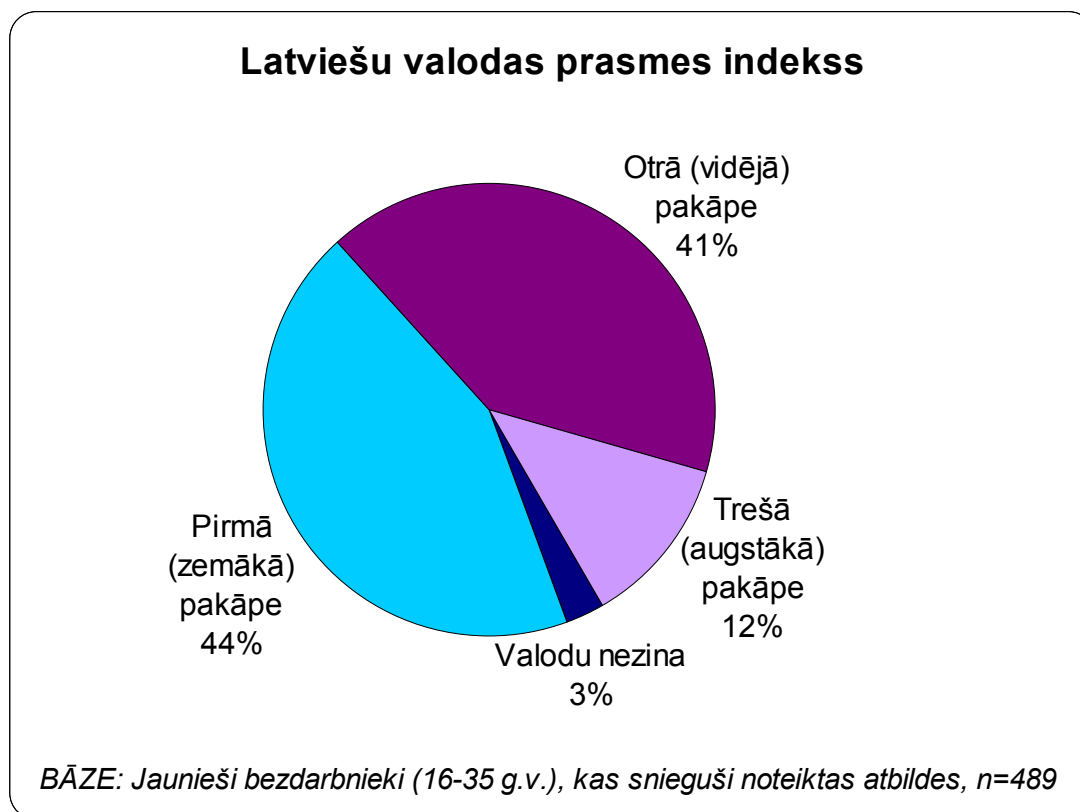
Arī tie jaunieši, kas plāno mācīties nākamajos divos gados, visbiežāk vēlētos apgūt latviešu, angļu valodu un datorzinības (10.zīmējums).

21% jauniešu izteikuši vēlmi apmeklēt autovadītāju kursus, bet 17% - mācīties augstskolā. Pār kvalificēties un pilnveidot esošo kvalifikāciju vēlētos attiecīgi 14% un 13% jauniešu bezdarbnieku.

Valodas prasmes

Lielākajai daļai jauniešu bezdarbnieku ir zemākā vai vidējā valodas prasmes pakāpe⁴⁷ – attiecīgi 44% un 41%. Labāka latviešu valodas prasme ir jauniešiem vecuma grupā no 16 līdz 25 gadiem – augstākās valodas prasmes līmenis ir 15%, bet vidējais valodas prasmes līmenis ir 47% jauniešu šajā vecuma grupā, savukārt vecumā no 26 gadiem līdz 35 gadiem augstākais valodas prasmes līmenis ir 9% un vidējais - 35% jauniešu.

⁴⁷ Jauniešu bezdarbnieku latviešu valodas prasmes indekss izveidots, ņemot vērā sarunvalodas prasmi, lasītprasmi un rakstītprasmi.

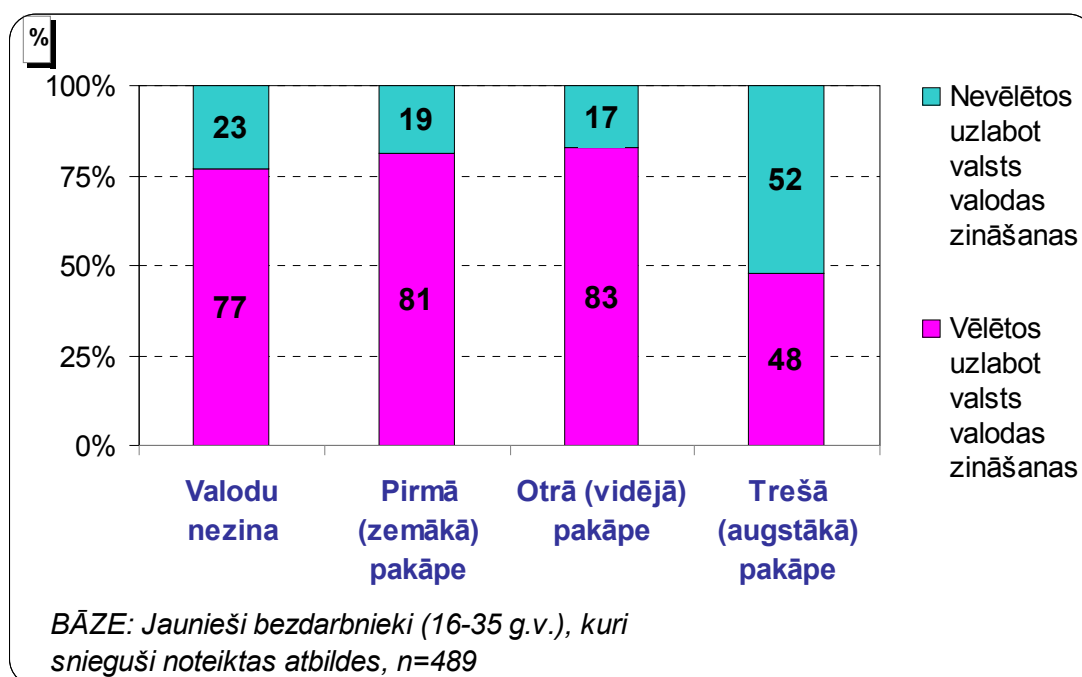
Vairākums jauniešu uzskata, ka varētu strādāt tādā darba vietā, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas: 49% jauniešu uzskata, ka *noteikti* varētu strādāt darba vietā, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas, bet 39% domā, ka varētu, *bet ar grūtībām*. Tikai 11% jauniešu uzskata, ka nevarētu strādāt darba vietā, kur nepieciešamas latviešu valodas zināšanas.

Jo augstāks valodas prasmes līmenis, jo pārliecinošāk jaunieši bezdarbnieki vērtē savas iespējas strādāt darba vietā, kur ir nepieciešamas latviešu valodas zināšanas.

Jāpiebilst, ka tikai 22% jauniešu bezdarbnieku uzskata, ka nozīmīgāko nosacījumu vidū darba devēju izpratnē ir latviešu valodas prasme.

55% Rīgā dzīvojošo jauniešu bezdarbnieku atzīst, ka noteikti varētu strādāt darba vietā, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas, tāpat domā 42% jauniešu bezdarbnieku, kas dzīvo ārpus Rīgas.

12.zīmējums

Tomēr 77% jauniešu bezdarbnieku uzskata, ka vēlētos uzlabot savu latviešu valodas prasmi. Biežāk (86%) to vēlētos rīdzinieki, bet retāk - ārpus Rīgas dzīvojošie (68%).

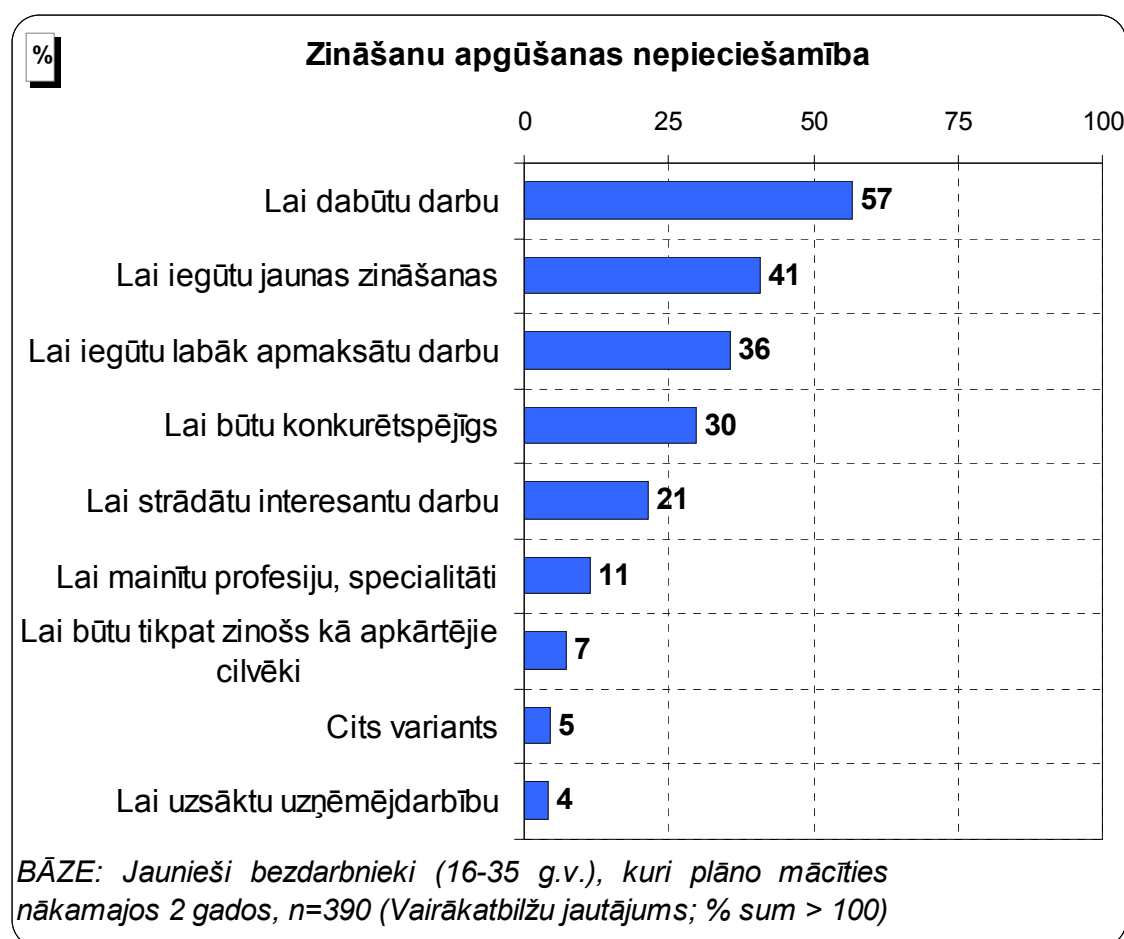
Kā redzams 12. zīmējumā, jaunieši bezdarbnieki ar zemāku valodas prasmes līmeni biežāk pauduši vēlmi pilnveidot savas zināšanas.

Motivācija mācīties

Visbiežāk jauniešus mācīties stimulē vajadzība pēc darba (57%). Zināšanu nozīmīgumu atzīst 41% jauniešu bezdarbnieku. Biežāk mācīšanos motivē iespēja iegūt labi apmaksātu darbu (36%), retāk - interesantu darbu (21%).

Nereti jaunieši ir neapmierināti ar iegūtajām papildu zināšanām pēdējā gada laikā, jo 32%, kas jau ir mācījušies, plāno mācīties arī turpmākajos divos gados.

13. zīmējums

Jaunākajā bezdarbnieku grupā (vecumā no 16 līdz 25 gadiem) primārais stimulē mācīties ir darba iegūšana (65%), bet bezdarbnieki vecumā no 26 līdz 35 gadiem retāk (49%) min šo iemeslu.

Jaunieši bezdarbnieki, kas neplāno mācīties tuvāko divu gadu laikā (22% no aptaujātajiem), to skaidro ar nepieciešamību pelnīt iztiku (34% jauniešu bezdarbnieku, kuri nākamo divu gadu laikā neplāno mācīties), 18% - ar laika trūkumu, 17% jauniešu norāda, ka viņiem jau ir izglītība. Biežāk tie ir jaunieši ar augstāko izglītību. Arī viedoklis, ka darba pieredze ir nozīmīgāka par izglītību izskaidro to, kāpēc daļa jauniešu bezdarbnieku neplāno turpmāk mācīties.

Attieksme pret darbu

Labā alga, interesants darbs, karjeras iespējas – tie jauniešu bezdarbnieku skatījumā ir nozīmīgākie darba aspekti. Tos attiecīgi minējuši 93%, 61% un 45% aptaujāto jauniešu.

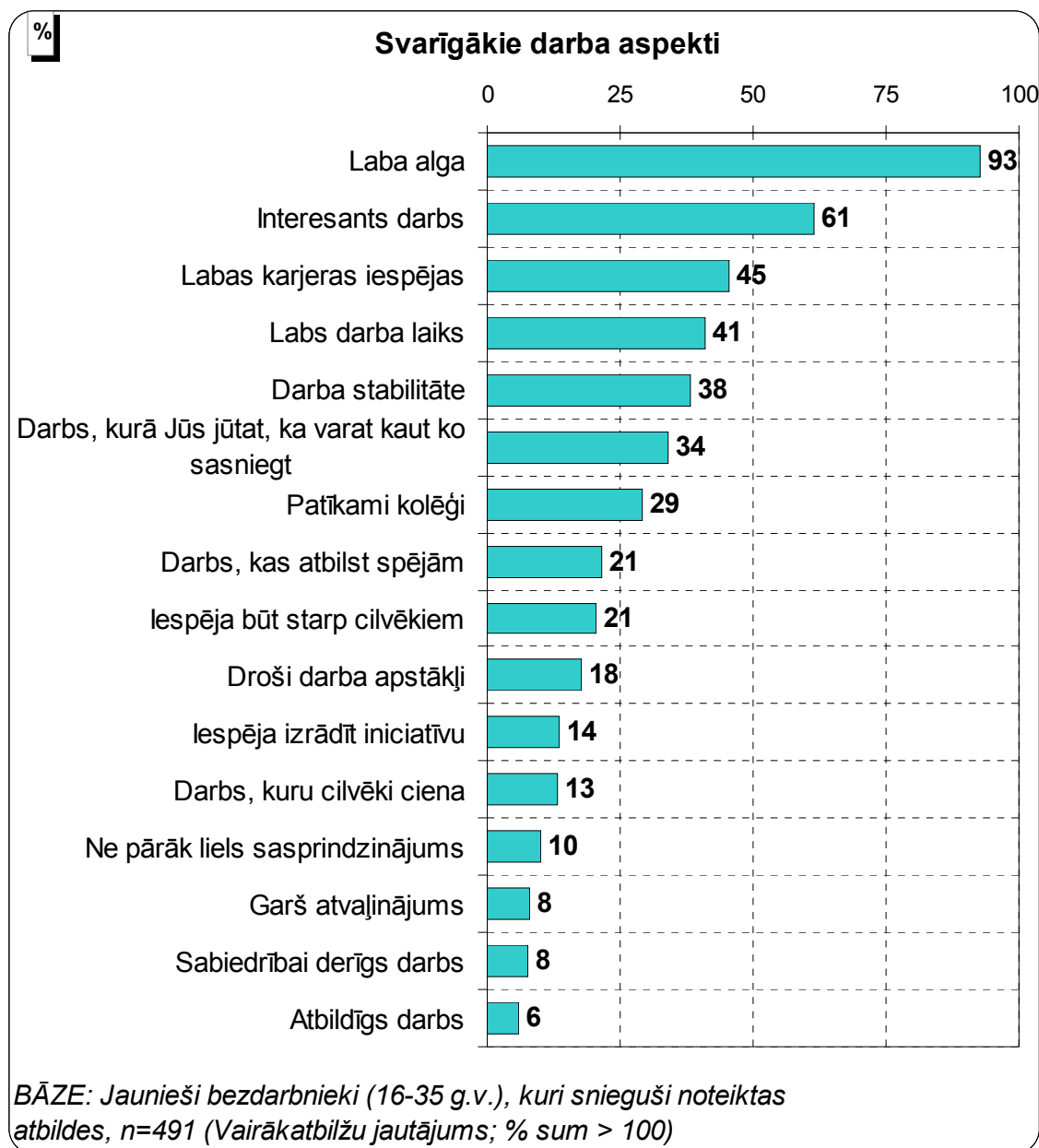
Daudziem svarīgi šķiet arī tādi apstākļi kā labs darba laiks (41%) un darba stabilitāte (38%).

Mazāk svarīgi jauniešiem ir darba sociālie aspekti, darba sabiedriskais nozīmīgums, prestižs. Maz ir jauniešu, kas vēlētos darbu, kur iespējams izrādīt iniciatīvu, vismazāk jauniešus vilina atbildīgs darbs. Kopumā tas rada iespaidu, ka jaunieši pamatā orientējas uz izpildītāja lomu darbā, kas neprasa atbildību, iniciatīvu, taču tajā pašā laikā ir labi apmaksāts un interesants. Tas, ka daudzi uzsver labas karjeras iespējas nozīmību, bet tajā pašā laikā neizceļ iespējas izrādīt iniciatīvu, liecina, ka jauniešu bezdarbnieku vīzijā par darbu vērojama zināma nesaskaņa starp vēlamo un iespējamo.

Tie jaunieši, kuri pirms bezdarbnieka statusa iegūšanas, nav nekur strādājuši, lielāku nozīmi piešķir labam darba laikam,

attiecīgi 47% jauniešu, kas nav strādājuši, un 37% jauniešu, kuri ir strādājuši, atzīst labu darba laiku par vienu no svarīgākajiem darba aspektiem.

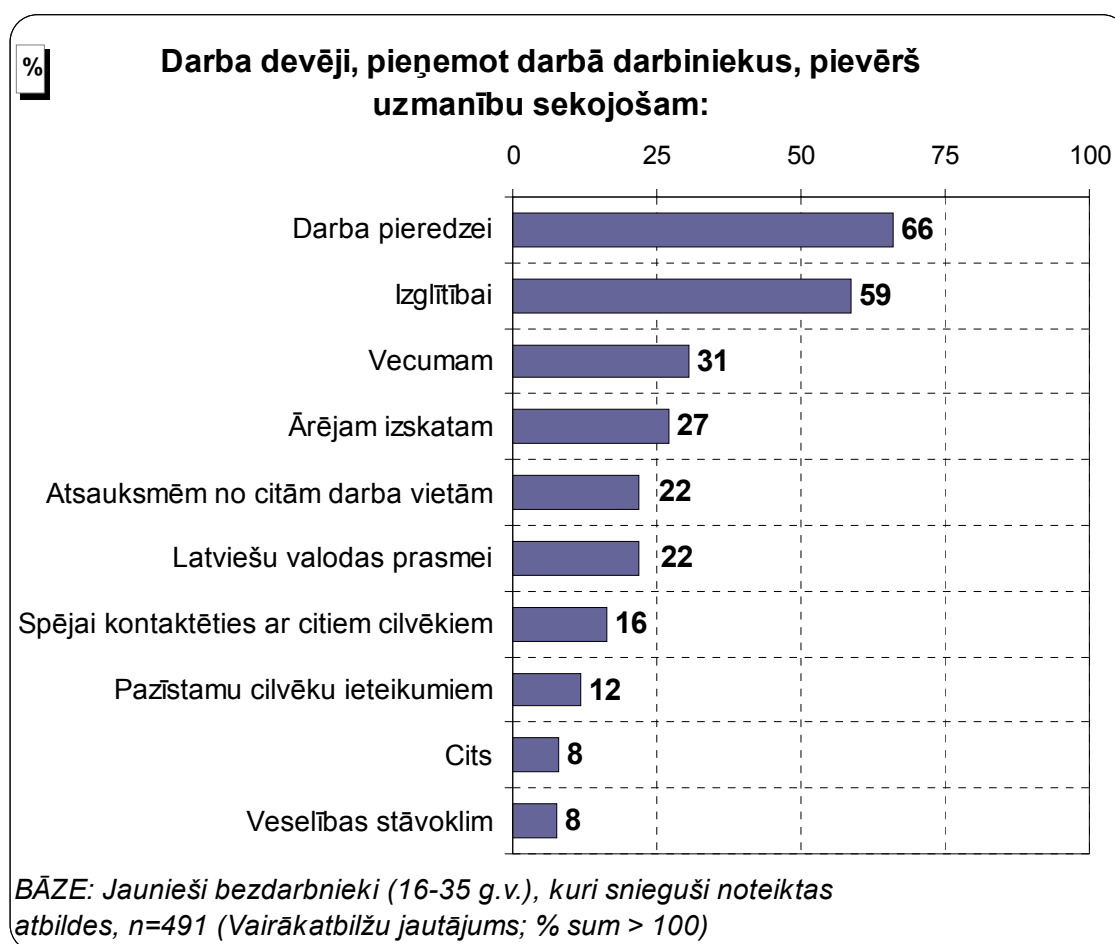
14. zīmējums

Jaunieši ar augstāko izglītību biežāk uzsver labas karjeras iespējamību (65%), kā arī to, lai darbs būtu interesants (69%). Bet 44% jauniešu, kam ir pamatizglītība, minējuši interesantu darbu kā nozīmīgu aspektu.

Karjeras iespējas (52%) un patīkamus kolēģus (36%) kā nozīmīgu darba aspektu salīdzinoši biežāk minējuši jaunieši vecumā no 16 līdz 25 gadiem, bet darba stabilitāte būtiskāka šķiet jauniešiem no 26 līdz 35 gadiem.

15. zīmējums

Ņemot vērā, ka daudz ārpus Rīgas dzīvojošo bezdarbnieku darbu zaudējuši saistībā ar uzņēmuma likvidāciju vai darba vietu samazināšanu, saprotami, ka viņu skatījumā īpaši svarīgs darba aspekts ir darba stabilitāte (50%).

Savukārt Rīgā dzīvojošie (52%) biežāk uzsver labas karjeras iespējas.

Jauniešu bezdarbnieku izpratnē par nosacījumiem, kuri ir svarīgi darba devējiem, pieņemot darbā jaunus darbiniekus, būtiskākie iemesli ir darba pieredze, kā arī izglītība. Jaunieši arī uzsver, ka nozīmīgs atlases kritērijs ir darbinieku vecums (tā uzskata 31% jauniešu bezdarbnieku), kā arī ārējais izskats.

Vēlamā profesionālā mobilitāte

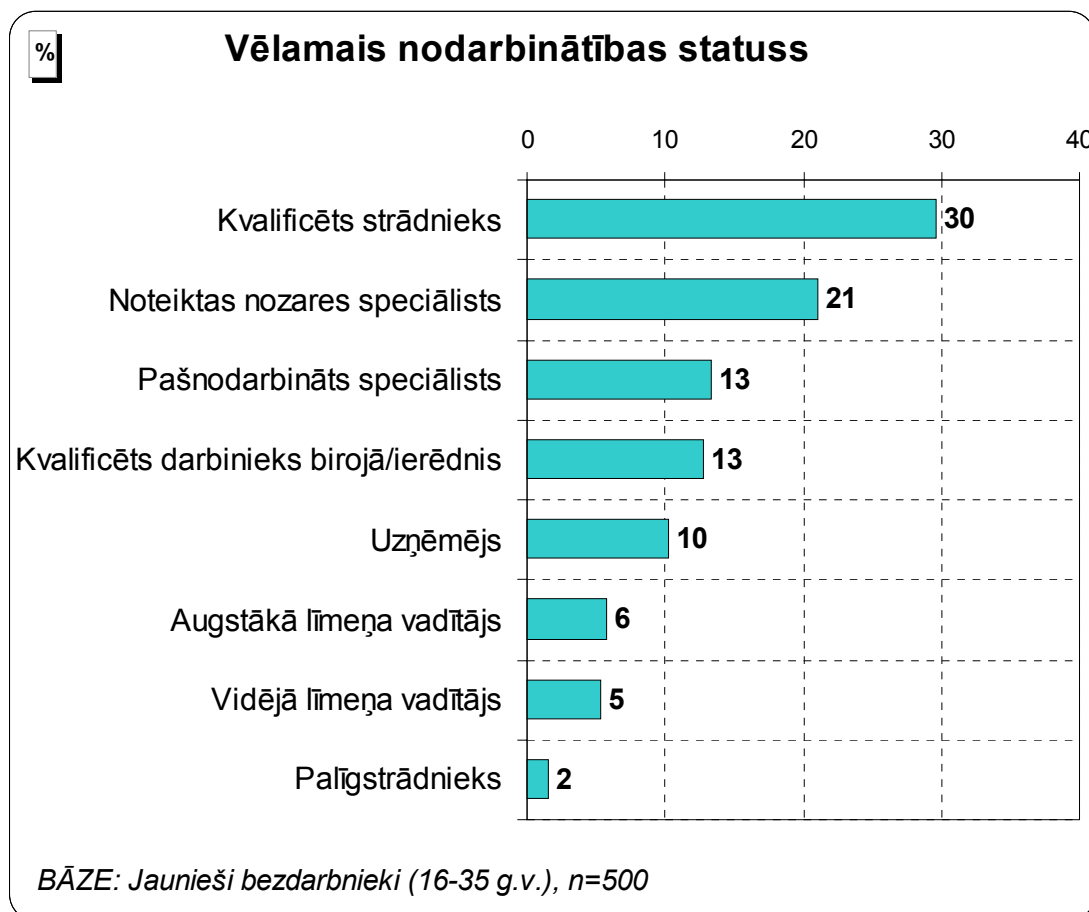
Jautāti, kādu nodarbinātības statusu viņi vēlētos ieņemt, 43% no aptaujātajiem jauniešiem bezdarbniekiem vēlētos kļūt par kvalificētiem strādniekiem vai darbiniekiem birojos. Par nozares speciālistiem vai pašnodarbinātajiem vēlētos kļūt 34% jauniešu, 10% vēlētos kļūt par uzņēmējiem, bet 11% par augstākā vai vidējā ranga vadītājiem. 2% apmierinātu palīgstrādnieka statuss (16.zīmējums).

Šie dati liecina, ka jauniešu vēlmes ir krietni pārspīlētas, jo ne izglītības līmenis, ne profesionālā sagatavotība neļauj cerēt, ka vairāk nekā puse no viņiem dažu gadu laikā kļūs par speciālistiem, vadītājiem, uzņēmējiem. Tas nozīmē, ka šo jauniešu apmācībā ļoti svarīgi ir veicināt viņiem adekvātu savu prasmju un zināšanu pašnovērtējumu.

Vairākums jauniešu bezdarbnieku (70%) uzskata, ka tuvāko divu gadu laikā visticamāk strādās iecerētajā amatā. Iepriekš strādājušie bezdarbnieki ir optimistiskāki saistībā ar iespējām strādāt vēlamajā darbā nākamo divu gadu laikā - 74% domā, ka strādās vēlamajā darbā, bet no tiem, kas līdz šim nav strādājuši, 64% cer, ka strādās vēlamajā amatā.

Jaunieši ar augstāku izglītību, kā arī ar dažāda līmeņa profesionālo izglītību ir pārliecinātāki par savām iespējām strādāt tajā darba vietā, kurā viņi vēlētos.

16. zīmējums

Teritoriālā mobilitāte

Jauniešu bezdarbnieku atbildes uz jautājumu par teritoriālo mobilitāti liecina, ka ceturtnā daļa jauniešu darba meklējumos labprāt pārceltos uz citu dzīves vietu tepat Latvijā, bet gandrīz puse labprāt dotos uz kādu Eiropas valsti: pārceltos uz citu pilsētas rajonu, ciemu, pagastu 26%, dotos uz citu pilsētu vai no laukiem uz pilsētu tai pašā novadā 28%, uz citu novadu - 22%, uz kādu Eiropas valsti - 48%, uz kādu valsti ārpus Eiropas - 34%.

Šie dati liecina, ka ideja par darba meklējumiem citās Eiropas valstīs Latvijā ir plaši izplatīta.

VAKARSKOLU AUDZĒKŅU APTAUJAS REZULTĀTI

SITUĀCIJAS APRAKSTS

Statistiskās informācijas apskats

Vakara (maiņu) vidusskola ir mācību iestāde, kurā mācības notiek dažādos laikos. Mācības ir iespējams apvienot ar darbu. Vakara (maiņu) vidusskolā vidējo izglītību var iegūt dažāda vecuma cilvēki. Šādā vidusskolā, līdzīgi kā parastajās vidusskolās, ir iespējams izvēlēties kādu no izglītības programmu virzieniem. Lai mācības varētu sekmīgi apvienot ar citiem iespējamajiem pienākumiem, mācību slodze šādā vakara (maiņu) vidusskolā ir vidēji par 10 stundām mazāka nekā vidusskolā un ģimnāzijā. Šī iemesla dēļ daļu no mācību satura audzēknim ir jāapgūst patstāvīgi.

Kā liecina Centrālās statistikas pārvaldes publicētā informācija, 2004./2005. mācību gada sākumā Latvijā darbojās 33 vakara (maiņu) vispārīzglītojošās skolas, kurās kopumā mācījās 14966 skolēni.

1.tabula. Vakara (maiņu) vispārīzglītojošo skolu un skolēnu skaits Latvijas reģionos 2004./2005.mācību gada sākumā

Reģioni	Vakara (maiņu) vispārīzglītojošo skolu skaits	Vakarskolēnu skaits
Rīgas	11	7049
Vidzemes	5	1659
Kurzemes	5	2255
Zemgales	5	2200
Latgales	7	1803
Kopā	33	14966

Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes dati, 2005/ Pārskats par tautas attīstību; Rīcībspēja reģionos, 2004/2005

Bez vakara (maiņu) vispārizglītojošajām skolām Latvijā darbojas arī vakara klases un neklātienas konsultāciju punkti pie dienas skolām. 2002./2003.mācību gadā kopumā Latvijā bija 20 vakara klases un neklātienas konsultāciju punkti, kuru skaitam ir tendence palielināties - 2001/2002.mācību gadā Latvijā bija tikai 12 vakara klases un neklātienas konsultāciju punkti.

Skolu skaits, kurās ir iespējams apvienot mācības ar darbu, pakāpeniski samazinās (1999./2000. mācību gadā bija reģistrētas 38 šādas skolas, bet 2004./2005. mācību gada sākumā tikai 33).

Tāpat ir jānorāda, ka Latvijā eksistē rajoni, kuros nav nevienas vakara (maiņu) vidusskolas. Attiecībā uz vakarskolēnu skaitu Latvijas vakara (maiņu) vispārizglītojošajās skolās jāpiezīmē, ka šajā ziņā ievērojamu izmaiņu nav. Pēdējo 6 gadu laikā vakarskolēnu skaits ir svārstījies robežās starp 15048 (2001./2002.m.g.) un 14380 (1999./2000.m.g.).

Analizējot vakarskolēnu skaitu pa klasēm, jāsecina, ka vakara (maiņu) vidusskolu vairumā gadījumu skolēni izmanto, lai absolvētu vidusskolu. 10., 11. un 12. klasēs kopā vakara (maiņu) vidusskolās mācās 12993 skolēnu (sk.2.tabulu), kas ir gandrīz 90% no visiem vakarskolu skolēniem. Šāda parādība būtu skaidrojama ar vakarskolu specifisko pozicionējumu – iespēju apmeklēt nodarbības, piemērojot to darba laikam vai mācībām kādā citā skolā, un daļu no priekšmetiem apgūt pastāvīgi. Šāds skolēnu sadalījums un specifiskā vakara (maiņu) vidusskolas ievirze ir arī par iemeslu klašu skaita sadalījumam.

No visām Latvijā esošajām vakarskolu klātienes klasēm, kas 2002./2003. mācību gadā kopā sastādīja 461 klasi, pavisam 118 bija desmitās klases, 116 bija vienpadsmitās klases un 110 bija divpadsmitās klases. Tātad kopumā vidusskolas klases sastāda gandrīz $\frac{3}{4}$ no visām klasēm Latvijas vakarskolās.

2.tab. LR vispārizglītojošo vakara (maiņu) skolu skolēnu sadalījums pa klasēm un pēc vecuma 2002./03.m.g.

	1. -4.kl.	5.kl.	6.kl.	7.kl.	8.kl.	9.kl.	10.kl.	11.kl.	12.kl.	Kopā
1990.g. un jaunāki	2	3					1			6
1989.g.	7	2	2	2	2	1				16
1988.g.	3	4	4	8	14	6	2			41
1987.g.	2	2	7	23	60	102	71	2		269
1986.g.	1	4	4	43	100	262	1017	123	3	1557
1985.g.	1	4	9	30	93	231	876	851	305	2400
1984.g.	2	3	11	18	61	150	539	883	914	2581
1983.g.			1	8	37	75	385	723	836	2065
1982.g.			1	8	21	50	302	463	544	1389
1981.g.		1		7	13	53	261	303	351	989
1980.g. un vecāki		1	2	24	78	149	888	1062	1288	3492
Kopā	18	24	41	171	479	1079	4342	4410	4241	14805
2001./02.m.g.	27	11	51	238	491	1063	4126	4246	4795	15048
2000./01.m.g.	37	22	32	196	428	1265	4279	4371	4366	14996

Avots: www.izm.gov.lv

Mēģinot identificēt skolēnu, kas varētu būt vakarskolas audzēknis, var novērot, ka vakara (maiņu) vidusskolās parasti mācās vecāki jaunieši, nekā parastajās, dienas vidusskolās. Vairāk nekā 70% (10516) no visiem skolēniem, kas 2002./03.m.g. mācījās vakarskolās ir dzimuši 1984. gadā vai agrāk. Ir jānorāda, ka šie jaunieši mācās ne tikai pēdējās, bet arī pirmajās klasēs (sk.2.tab.). Vakarskolnieki pārstāv vairumu Latvijā esošo tautību (skat. 3. tabulu).

3.tab. LR vispārizglītojošo vakara (maiņu) skolu skolēnu sadalījums pa tautībām un pēc apmācības valodas 2002./03.m.g.

	Kopā		Mācās latviešu valodā		Mācās krievu valodā	
		%		%		%
Kopā	14805	100,00	9873	100,00	4932	100,00
Latvieši	9867	66,65	9051	91,67	816	16,55
Baltkrievi	283	1,91	62	0,63	221	4,48
Čigāni	48	0,32	42	0,43	6	0,12
Ebreji	13	0,09			13	0,26
Igauņi	9	0,06	7	0,07	2	0,04
Krievi	3839	25,93	509	5,16	3330	67,52
Lietuvieši	152	1,03	89	0,90	63	1,28
Poļi	262	1,77	36	0,36	226	4,58
Ukraiņi	224	1,51	52	0,53	172	3,49
Vācieši	23	0,16	8	0,08	15	0,30
Citi	85	0,57	17	0,17	68	1,38

Avots: www.izm.gov.lv

2002./2003. mācību gadā vakarskolu 9. klasi ar apliecību pabeidza 697 skolēni visā Latvijā, ar liecību – 221 skolēns. Jānorāda, ka gandrīz trešdaļa (217 skolēni) no tiem, kuri saņēma apliecību, beidza vakarskolas ar krievu mācību valodu. Līdzīgs sadalījums starp apliecību un liecību ieguvušajiem vērojams arī pamatskolēnu vidū (ar liecību pamatskolu beidza 66 skolēni).

Attiecīgi vidusskolu 2002./2003.mācību gadā ar atestātu kopumā beidza 3667 skolēni (tai skaitā 1383 skolēni ar krievu mācību valodu), bet ar liecību – 254 skolēnu (tai skaitā 71 skolēns ar krievu mācību valodu).

Iepriekš veikto pētījumu analīze

Latvijā veiktajos un pieejamajos pētījumos pārsvarā gadījumu netiek atsevišķi analizētas vakara (maiņu) vidusskolas un tās pārstāvji. Vakarskolas tiek tikai pieminētas, lai iezīmētu kontekstu, padziļināti neanalizējot apmācību veida specifiku un ietekmi uz izglītības procesu. Tāpat pētījumos netiek apskatīti iemesli, kas ir pamatā vakarskolas kā izglītības iestādes izvēlei.

Jānorāda, ka arī citās valstīs vakarskolas vairumā gadījumu netiek izdalītas kā atsevišķs izglītības iestāžu veids. Var secināt, ka vakarskolas ir maz pētīts vai vispār nepētīts izglītības sistēmas institūts.

Citu valstu pētījumos par vakarskolu skolēniem var izdalīt divus galvenos virzienus: pētījumi par darba un mācību apvienošanas ietekmi uz izglītības procesu un pētījumi par vakarskolu kā institūciju, kas atražo pastāvošo sociālo nevienlīdzību un no tās izrietošās sekas.

Pētījumi citās valstīs, kuros vakara (maiņu) skola tiek analizēta kā sociālās nevienlīdzības atražotāja, tiek balstīti uz vakarskolu skolēnu sociālās piederības un uzvedības modeļu analīzi. Elēna Brantlingera pētījumā „Sociālais statuss skolā: skolnieka perspektīvas”⁴⁸ analizē vakarskolu skolēnu sastāvu, nonākot pie secinājuma, ka vakarskolas apmeklē tie skolēni, kas ir izmesti no citām skolām, vai tie, kuri ir kaut kādā veidā atstumti (visbiežākie

⁴⁸ Ellen Brantlinger, „The Politics of Social Class in Secondary School: Views of Affluent and Impoverished Youth”, New York: Teachers College Press, 1993. gads Philip Wexler, „Becoming Somebody: Toward a Social Psychology of School”, Washington, D.C.: Falmer Press, 1992

atstumtības cēloņi pēc autores domām ir zems ekonomiskais nodrošinājums vai piederība kādai etniskai minoritātei).

Pētījuma autore norāda, ka sabiedrībā nereti pastāv priekšstats, ka šo skolu skolēni nespēj sekmīgi apgūt zināšanas, tādēļ tās tiek uztvertas kā otršķirīgas mācību iestādes. Savukārt, šie priekšstati tālāk ietekmē skolotāju attieksmi un arī mācīšanas kvalitāti.⁴⁹

Pazemojoša attieksme, kā arī skolēnu bezspēcība pret to, rada skolēnos dusmas, kuras skolēni realizē norobežojoties no sociāli akceptētiem uzvedības modeļiem un pievēršoties daudz brīvākai uzvedības normu interpretācijai. Noteiktu uzvedības modeļu veidošanās ir institucionalizēta – katrs jaunais atnākušais vakara (maiņu) skolas skolēns novēro pārējos skolēnus, kas vakarskolā mācās jau ilgāku laiku, un pieņem viņu uzvedības modeli. Šādā veidā starp vakarskolu skolēniem formējas skolēnu „bandas”.

Otra pētījumu grupa pievēršas darba un mācību savienošanas analīzei. Šie pētījumi parāda, kādos sociālos apstākļos skolēns sāk skolu apvienot ar darbu, kādas grupas pārstāv skolēni, kas mēģina gan mācīties, gan strādāt, un kādas sekas rada šāda apvienošana.

Čārlijs Nejlors, analizējot situācijas, kurās norisinās skolēnu iekļaušanās darba tirgū, norāda, ka šādu situāciju izraisa divi pilnīgi pretēji ekonomiskie procesi: gan ekonomiska depresija, gan straujš ekonomisks kāpums.

⁴⁹ Jonathan Kozol, „Savage Inequalities: Children in America's Schools”, New York: Crown Publishers, Inc., 1991. gads Jeannie Oakes, „Keeping Track: How Schools Structure Inequality”, New Haven: Yale University Press, 1985

Pētījumi parāda, ka skolēns, kuram ir jāizvēlas starp izglītību un darbu, izvēlēsies sev ekonomisku nodrošinājumu – tātad darbu. Rezultātā skolēni palielina darba slodzi, nemēģinot izvērtēt šādas slodzes ietekmi uz iegūtās izglītības kvalitāti, un ir gatavi no izglītības arī atsacīties.⁵⁰

Piemēram, pētījums Kanādā (1995) parāda, ka skolēniem, kuri nedēļā strādā mazāk par 20 stundām, atzīmes vidēji samazinās par 16%. Toties tiem, kuri strādā virs 20 stundām – par 33%.⁵¹ No tā var secināt, ka, jo lielāka darba slodze, jo zemāks ir skolēna atzīmju līmenis. Nozīmīgs ir arī secinājums, ka, jo jaunāks skolnieks sāk apvienot darbu ar mācībām, jo lielākā mērā tas ietekmēs viņa sniegumu mācībās. Tomēr jāatzīmē, ka ir arī skolēni, kas sekmīgi spēj apvienot mācības un darbu.⁵²

⁵⁰ Gordon, R., "Part-time Work Experience of High School Seniors." Education and Employment Research for the Practitioner, Research Brief No. 4. ED 262254, 1985

⁵¹ Stern, D., "Learning and Earning: The Value of Working for Urban Students." ERIC Digest #128, 1997. gads Cheng, M., "Issues Related to Student Part-time Work: What Did Research Find in the Toronto Situation and Other Contexts?" Toronto Board of Education Research Department, 1995

⁵² Hope, W., "Secondary School Students and Part-time Jobs." Paper prepared for the Park Street Collegiate Institute and the Simcoe County Board of Education, 1990

VAKARSKOLĒNU APTAUJAS DATU ANALĪZE

Vakarskolēnu aptaujas mērķis ir noskaidrot izglītības nozīmi jauniešu vidū, plānus attiecībā uz izglītības iegūšanu nākotnē, attieksmi pret latviešu valodu kā apmācības valodu, latviešu valodas zināšanu līmeni un valodas izmantošanas biežumu, kā arī jauniešu līdzšinējo pieredzi nodarbinātībā un vēlmes attiecībā uz nodarbinātības statusu nākotnē.

Pētījuma apraksts

Aptauja tika veikta 12 vakara (maiņu) vispārizglītojošajās skolās, aptverot visu Latviju. Izlasē tika iekļautas vakarskolas, kurās skolēni mācās tikai krievu vai krievu un latviešu plūsmās (sk.4.tabulu).

Pavisam tika aptaujāti 414 mazākumtautību vakarskolēnu (vecumā no 15 līdz 25 gadiem 357 skolēni un vecumā no 26 līdz 35 gadiem 57 skolēni).

Gandrīz visi aptaujātie vakarskolēni mācās vidusskolas klasēs, tomēr pavisam neliela daļa aptaujāto ir arī no pamatskolas klasēm (6%).

Kā pētījuma metode tika izmantota vakarskolēnu anketēšana klasēs, kas notika 2006.gada janvārī.

4.tab. Izlases raksturojums

	Izlasē iekļautās vakarskolas	Kopējais skolēnu sk. skolā ⁵³	Plūsma ⁵⁴	Aptaujātais skolēnu skaits
Rīga (Kopā 189 respondenti)	Rīgas 18. vakara (maiņu) vidusskola	1028	LK	35
	Rīgas 14. vakara (maiņu) vidusskola	377	LK	21
	Vakarskolas klases pie Rīgas 20. vidusskolas	488	K	32
	Vakarskolas klases pie Rīgas 30. vidusskolas	151	K	32
	Rīgas vakara ģimnāzija	1050	LK	34
	Rīgas 1. vakara (maiņu) vidusskola	525	LK	30
Daugavpils	Vakarskolas klases pie Daugavpils 17.vidusskolas	474	LK	58
Liepāja	Liepājas vakara (maiņu) vidusskola	619	LK	40
Rēzekne	Rēzeknes vakara vidusskola	144	LK	32
Jelgava	Jelgavas vakara (maiņu) vidusskola	609	LK	32
Jūrmala	Jūrmalas vakara vidusskola	505	LK	29
Ventspils	Ventspils vakara vidusskola	338	LK	39
KOPĀ				414

⁵³ Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes dati, 2005/ Pārskats par tautas attīstību; Rīcībspēja reģions, 2004/2005

⁵⁴ Turpat.

Aptaujāto vakarskolēnu sociāli demogrāfiskais raksturojums

No visiem aptaujājajiem mazākumtautību vakarskolēniem, 83% ir krievu tautības pārstāvji, bet 17% - citas tautības. Taču gandrīz visi (98%) aptaujātie ir norādījuši, ka viņu dzimtā valoda ir krievu. Pilsoņi no visiem vakarskolēniem ir 60%. Visvairāk nepilsoņu mācās Liepājas vakara vidusskolā (17%) un Ventspils vakara vidusskolā (15%).

Lielākā daļa vakarskolās anketēto jauniešu ir vecumā no 15 līdz 25 gadiem (86%), attiecīgi tā daļa respondentu, kuri ir vecumā no 26 līdz 35 gadiem, sastāda 14%.

Uzmanību piesaista vakarskolēnu dzimuma sadalījums pa vecuma grupām - no 15 līdz 25 gadiem dzimumu sadalījums aptaujāto vidū ir praktiski vienāds (51% vīriešu un 49% sievietes), savukārt 26 līdz 35 gadu veco vakarskolēnu vidū galvenokārt dominē vīrieši (79% vīrieši un 21% sievietes).

Attiecībā uz vakarskolēnu ģimenes stāvokli jāpiezīmē, ka precējušies vai dzīvo kopā ar partneri galvenokārt jaunieši vecumā no 26 līdz 35 gadiem (61% no visiem šajā vecuma grupā). Turpretī respondenti vecumā no 15 līdz 25 gadiem pārsvarā nav precējušies (82%) un tikai 15% no visiem jauniešiem šajā vecumā dzīvo kopā ar partneri vai ir precējušies.

Jaunākajā vecuma grupā (15 līdz 25 g.v.) pašreiz strādā 38% no visiem jauniešiem, attiecīgi vecākajā vecuma grupā (26 līdz 35 g.v.) strādājoši ir 75% jauniešu.

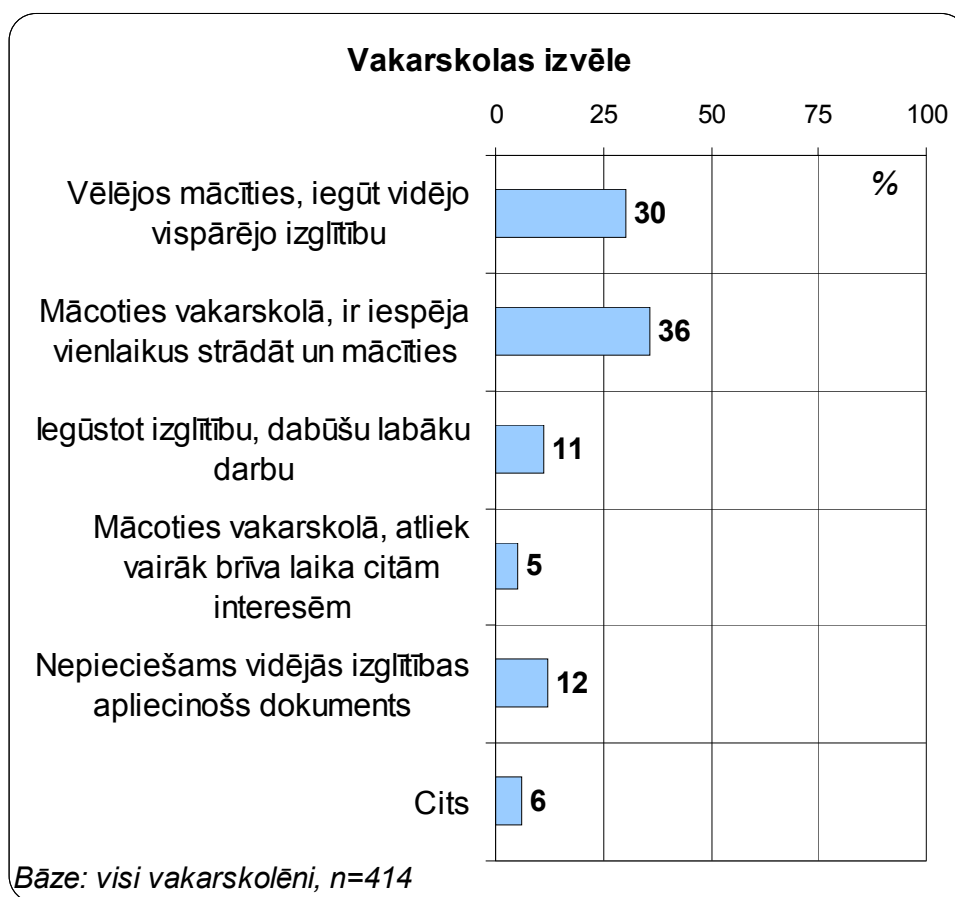
Raksturojot jauniešu un viņu ģimenes ienākumu avotus, redzams, ka tie būtiski atšķiras 15 līdz 25 un 26 līdz 35 gadu veco jauniešu vidū. Ja jaunākajai vecuma grupai galvenais ģimenes ienākuma avots ir vecāku darba alga un tikai neliela daļa jauniešu šajā vecuma grupā norāda arī uz savu darba algu, tad vecākajā vecuma grupā kā ģimenes ienākumu avoti tiek minēti paša jaunieša un viņa partnera darba algas.

Attiecībā uz ienākumiem mēnesī jānorāda, ka jaunākajā vecuma grupā (15-25 g.v.) ienākumi uz vienu cilvēku mēnesī ir nedaudz zemāki, nekā tas ir vērojams vecuma grupā no 26 līdz 35 gadiem.

IZGLĪTĪBAS NOZĪME JAUNIEŠU VIDŪ

Kā galvenos iemeslus, kādēļ jaunieši ir iestājušies vakarskolā, viņi min iespēju vienlaikus mācīties un strādāt (36%), kā arī vēlmi mācīties un iegūt vidējo vispārējo izglītību (30%) (sk. 1.zīm.). Arī jautājumā par to, kādēļ viņiem ir svarīgi pabeigt vakarskolu, lielākā daļa (60%) respondentu norāda uz iespējām apgūt jaunas zināšanas un būt tikpat zinošiem kā apkārtējie cilvēki.

1.zīmējums

Šīs atbildes liecina par izglītības nozīmību jauniešu dzīvē, ko apstiprina arī iegūtie rezultāti jautājumā par ģimenes, izglītības, darba, draugu un brīvā laika nozīmi vakarskolēnu dzīvē. No visām uzskaitītajām dzīves jomām, pati svarīgākā jauniešiem šķiet ģimene

(79% ļoti liela nozīme, 11% diezgan liela), taču nākamās divas svarīgākās sfēras ir izglītība (47% ļoti liela nozīme, 42% diezgan liela) un darbs (41% ļoti liela nozīme, 45% diezgan liela). Attiecīgi draugiem un, jo īpaši, brīvajam laikam jaunieši piešķir salīdzinoši mazāku nozīmi.

Mācībām traucējoši apstākļi

Jaunieši norāda arī uz salīdzinoši daudz apstākļiem, kas novērš viņiem uzmanību no mācībām vakarskolā. Analizējot šos iemeslus, redzams, ka tie būtiski atšķiras pašreiz strādājošo un nestrādājošo vakarskolēnu vidū, turklāt strādājoši jaunieši visvairāk ir vecuma grupā no 26 līdz 35 gadiem. Strādājošajiem vakarskolēniem izglītoties visbiežāk traucē darbs, jo ir nepieciešams pelnīt iztiku dzīvošanai un pārtikai (75% no visiem strādājošajiem). Attiecīgi nestrādājošajiem skolēniem uzmanību no mācībām novērš tas, ka mācības nešķiet saistošas un ir citas interesantas nodarbes (32% un 48% no nestrādājošajiem). Daļai nestrādājošo skolēnu mācīties traucē arī nepieciešamība palīdzēt veikt dažādus mājsaimniecības darbus (31%)⁵⁵.

⁵⁵ Atbildot par traucējošajiem apstākļiem, skolēniem bija iespēja minēt vairākas atbildes, tādējādi kopējais atbilžu skaits pārsniedz 100%.

Zināšanu apguve papildus vakarskolai

Paralēli mācībām vakarskolā 28% jauniešu mācās vēl kādā mācību iestādē, un gandrīz visi no šiem jauniešiem ir vecumā no 15 līdz 25 gadiem, turklāt lielākā daļa nestrādājoši. No vecākās vecuma grupas tikai viens cilvēks vienlaikus mācās vakarskolā un vēl kādā citā mācību iestādē. Interesanti atzīmēt, ka salīdzinoši vairāk vakarskolēnu vienlaikus divās mācību iestādēs mācās Rīgas 18. vakara vidusskolā (galvenokārt mācību centrā „RIMAN”), vakarskolas klasēs pie Rīgas 30.vidusskolas (lielākā daļa arī mācību centrā „RIMAN”) un Jelgavas vakara vidusskolā (visbiežāk Jelgavas Amatu skolā).

Dažāda veida kursus papildus mācībām vakarskolā apmeklē gandrīz puse (49%) no aptaujātajiem vakarskolēniem. Līdzīgi kā iepriekš, visbiežāk to dara jaunieši vecumā no 15 līdz 25 gadiem un daudz retāk 26 līdz 35 gadus veci vakarskolēni. Tomēr jānorāda, ka vakarskolēni vecumā no 26 līdz 35 gadiem biežāk izvēlas apmeklēt kursus nekā vienlaikus ar vakarskolu mācīties vēl kādā mācību iestādē.

Iezīmējas maznozīmīga tendence - biežāk interesi par papildu kursu apmeklēšanu izrāda jaunieši, kuri paralēli vakarskolai mācās vēl kādā citā mācību iestādē. Attiecīgi to jauniešu vidū, kas mācās tikai vakarskolā, tas nav tik izplatīti.

Visbiežākursos vakarskolēni apgūst datorzinības (34%), angļu valodu (25%), latviešu valodu (23%) un apmeklē autovadītāju kursus

(24%)⁵⁶. Jāpiezīmē, ka kursu izvēle neatšķiras starp dažādu vecuma grupu respondentiem.

Neliela daļa skolēnu vecumā no 15 līdz 25 gadiem kursos papildus mācās arī tādus priekšmetus kā matemātiku, fiziku, bioloģiju, ķīmiju un vēsturi. Kā norāda paši skolēni, tad motivācija apgūt šos priekšmetus kursos ir saistīta ar vēlmi sagatavoties un labi nolikt eksāmenus.

Būtiskākie iemesli, kas pamudinājuši jauniešus apmeklēt kursus, galvenokārt ir saistīti ar jaunu zināšanu apguvi, kas nodrošinātu jauniešiem iespēju būt konkurētspējīgiem darba tirgū, ļautu pretendēt uz interesantu un labi apmaksātu darba vietu.

Attiecībā uz kursu finansēšanas avotiem ir svarīgi tos aplūkot vecuma grupu dalījumā. Vakarskolēnu vecumā no 15 līdz 25 gadiem apmeklētos kursus visbiežāk apmaksā vecāki vai citi radnieki (50%), lai gan 29% jauniešu šajā vecuma grupā kursu izmaksas sedz paši (galvenokārt tie ir strādājoši vakarskolēni). Jāpiezīmē, ka arī no strādājošajiem jauniešiem (15-25 g.v.) tikai nedaudz vairāk par pusi (58%) paši sedz kursu maksu, pārējiem skolēniem kursus galvenokārt apmaksā vecāki, neliela daļa apmeklējusi bezmaksas kursus.

Savukārt 26 līdz 35 gadus vecie vakarskolēni kursus galvenokārt apmaksā paši (54%) vai arī partneris (23%), ar kuru dzīvo kopā. Līdzīgi kā jaunākajā vecuma grupā, salīdzinoši neliela daļa respondentu ir apmeklējuši bezmaksas kursus.

⁵⁶ Skolēniem bija iespēja minēt vairākus kursus, tādejādi kopējais atbilžu skaits pārsniedz 100%.

Izglītošanās nākotnē

Pēc vakarskolas beigšanas mācības turpināt plāno lielākā daļa aptaujāto vakarskolēnu (68%), tomēr pavisam nelielas atšķirības (8% robežās) var novērot starp jaunāko un vecāko vecuma grupu – jaunieši vecumā no 26 līdz 35 gadiem biežāk norādījuši, ka turpinās mācības pēc vakarskolas beigšanas. Līdzīga apmēra (10%) atbilžu atšķirības attiecībā uz izglītošanās plāniem ir sieviešu un vīriešu vidū, t.i., vīrieši biežāk nekā sievietes vēlas turpināt mācības. Vakarskolu starpā atbilžu procentuālais sadalījums ir līdzīgs, šajā ziņā atšķirības praktiski nepastāv.

Būtiski uzsvērt, ka jauniešu vēlmi turpināt mācības lielā mērā ietekmē arī vecāku izglītība. Kā parāda aptaujas datu analīze, tad turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas biežāk izvēlas tie jaunieši, kuru vecāki ir ieguvuši augstāko profesionālo vai augstāko izglītību. Jānorāda arī uz sekojošu parādību - ģimenēs, kurās respondentu mātēm ir augstākā izglītība, gandrīz visi jaunieši norādījuši, ka vēlētos turpināt mācības. Attiecīgi ģimenēs, kurās tēviem ir augstākā izglītība, šī tendence nav tik izteikta. Šajās ģimenēs jaunieši retāk izvēlas turpināt mācības.

Respondenti, kuri plāno turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas, visbiežāk apsver iespēju mācīties sekojošās specialitātēs – apģērbu modelēšana, ekonomika, grāmatvedība menedžments, inženierzinātnes, datorzinības. Meitenes biežāk vēlas apgūt apģērbu modelēšanu, ekonomiku un grāmatvedību, kā arī ar skaistumkopšanu saistītas lietas – kosmetologa, masiera un manikīra iemaņas. Attiecīgi

puišu lokā populāras ir inženierzinātnes, menedžments un datorzinības.

Daļa vakarskolēnu norādīja nevis specialitāti, bet gan mācību iestādi, kurā vēlētos turpināt mācības. Visbiežāk norādītā mācību iestāde ir Rīgas Tehniskā universitāte un Transporta un sakaru institūts. Abas šīs mācību iestādes piedāvā plašas izglītības iespējas gan augstākajās profesionālajās, gan arī akadēmiskajās programmās.

LATVIEŠU VALODAS ZINĀŠANAS

No vakarskolēnu sniegtajām atbildēm par viņu prasmi runāt, lasīt un rakstīt latviešu valodā tika izveidots viens apkopojošs rādītājs, kas raksturo skolēna latviešu valodas pārvaldīšanas līmeni. Šajā rādītājā tika izdalīti četri zināšanu līmeņi – trešā (augstākā) pakāpe, otrā (vidējā), pirmā (zemākā) pakāpe un valodu nezina.

Puse aptaujāto respondentu (50%) savas latviešu valodas prasmes ir novērtējuši kā zemas. Tas nozīmē, ka kāda vai vairākas no skolēna prasmēm – lasīšana, rakstīšana, sarunāšanās latviešu valodā – nav pietiekoši attīstīta. Kā parāda pētījuma rezultāti, no visām pieminētajām prasmēm skolēniem ar vājākām valodas zināšanām lielākās grūtības sagādā runāšana latviešu valodā. Skolēns ar šādām zināšanām latviešu valodā var sarunāties tikai par vienkāršiem jautājumiem, saprast vienkāršus tekstus un uzrakstīt vienkāršas lietas.

Jāuzsver, ka salīdzinoši liela daļa (41%) vakarskolēnu latviešu valodu zina vidējā līmenī. Visbiežāk šiem skolēniem nelielas grūtības

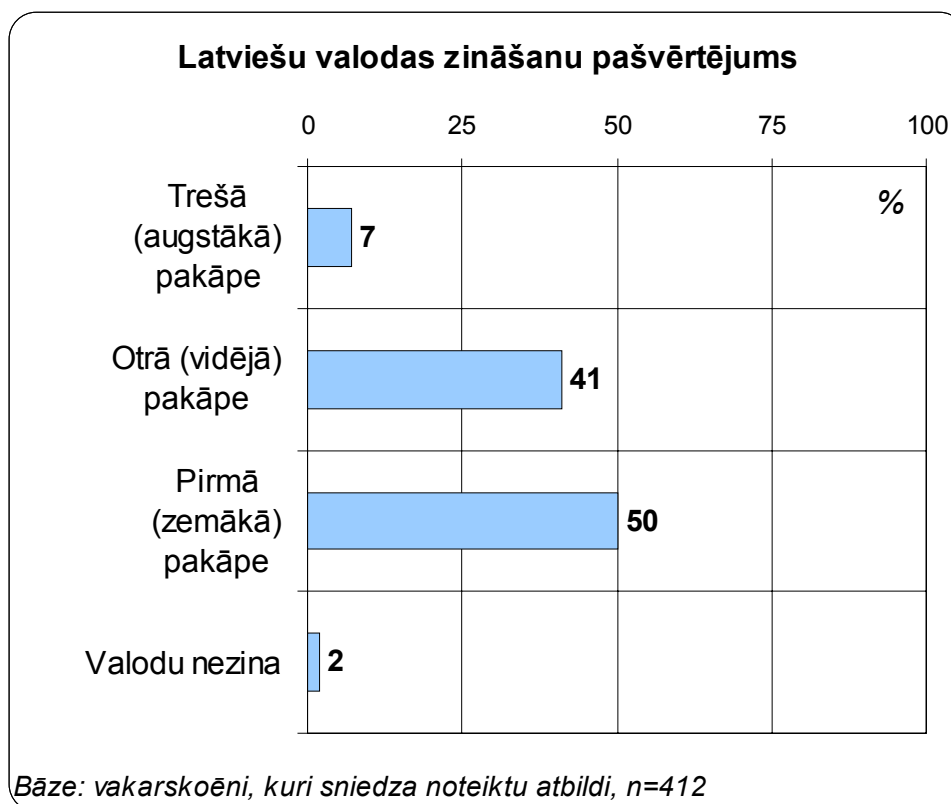
sagādā rakstīšana un sarunāšanās latviešu valodā, bet lasīšana izdodas vislabāk.

Brīvi visas trīs aplūkotās prasmes – lasīšanu, sarunāšanos, rakstīšanu – pārvalda 7% vakarskolēnu. Savukārt 2% valodu nezina nemaz (sk. 2.zīm.).

Lūdzot vakarskolēniem izvērtēt savas latviešu valodas prasmes, daudzi ir bijuši samērā kritiski pret sevi. Ņemot vērā, ka aptaujas anketā tika iekļauts arī jautājums par to, vai respondents ir kārtojies valsts valodas prasmes pārbaudi jeb atestāciju, bija iespējams salīdzināt skolēnu zināšanu pašvērtējumu un valodas atestācijā iegūto novērtējumu.

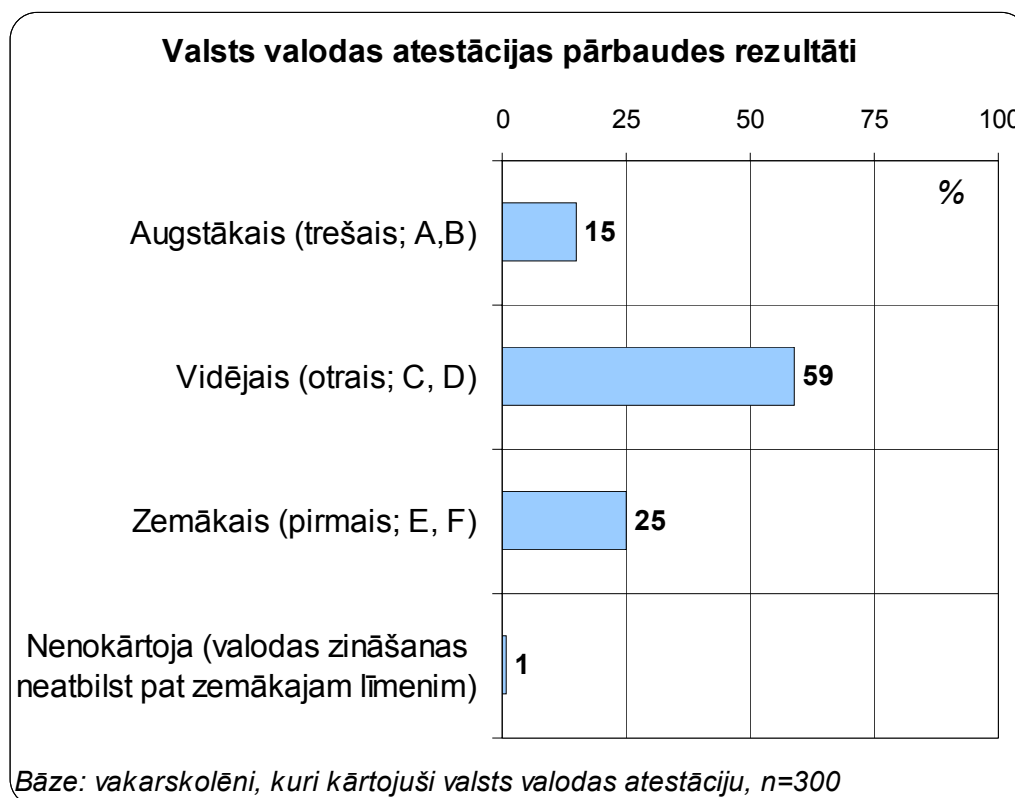
Lai arī atestācijā skolēni ir ieguvuši trešo kategoriju, tādā pašā līmenī savas latviešu valodas rakstīšanas, lasīšanas un runāšanas prasmes novērtējuši tikai katrs piektais vakarskolēns. Mazāk izteikta, bet līdzīga tendence ir vērojama to vakarskolēnu vidū, kuri valodas atestāciju nokārtojuši otrajā zināšanu līmenī. Tikai katrs otrais no šiem skolēniem norādījuši, ka viņu prasmes atbilst vidējai pakāpei (sk.2. un 3.zīm.).

2.zīmējums

No visiem vakarskolēniem 27% norādījuši, ka līdz šim nav kārtojuši valsts valodas prasmes pārbaudi. Izanalizējot tieši šo skolēnu latviešu valodas prasmes, uzmanību piesaista salīdzinoši lielais skolēnu īpatsvars, kuri latviešu valodu pārvalda brīvi, t.i., 12% no skolēniem, kuri nav kārtojuši latviešu valodas atestāciju, brīvi lasa, raksta un runā latviešu valodā. Zemākajā pakāpē valodu pārvalda 49% skolēnu, bet vidējā – 36%. No visiem šiem vakarskolēniem, kuri līdz šim nav kārtojuši valsts valodas prasmes pārbaudi, 4% valodu nezina.

3.zīmējums

Starp vakarskolēniem, kuriem ir labas un ne tik labas latviešu valodas prasmes, ir novērojamas vairākas atšķirības:

- Skolēni vecumā no 15 līdz 25 gadiem rakstīšanu, lasīšanu un runāšanu latviešu valodā pārvalda labāk nekā vakarskolēni vecumā no 26 līdz 35 gadiem.
- Zināšanu atšķirības pastāv arī skolu starpā, t.i., salīdzinoši visvairāk skolēnu zemākajā pakāpē latviešu valodu pārvalda vakarskolas klasēs pie Daugavpils 17.vidusskolas, attiecīgi augstākajā pakāpē valodu visbiežāk zina Rīgas vakara ģimnāzijas un Rīgas 14.vakara vidusskolas skolēni.
- Iezīmējas neliela tendence, ka to jauniešu vidū, kuri plāno turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas, ir mazāk skolēnu

ar zemām latviešu valodas prasmēm, salīdzinājumā ar tiem vakarskolēniem, kuri neplāno tālāk mācīties.

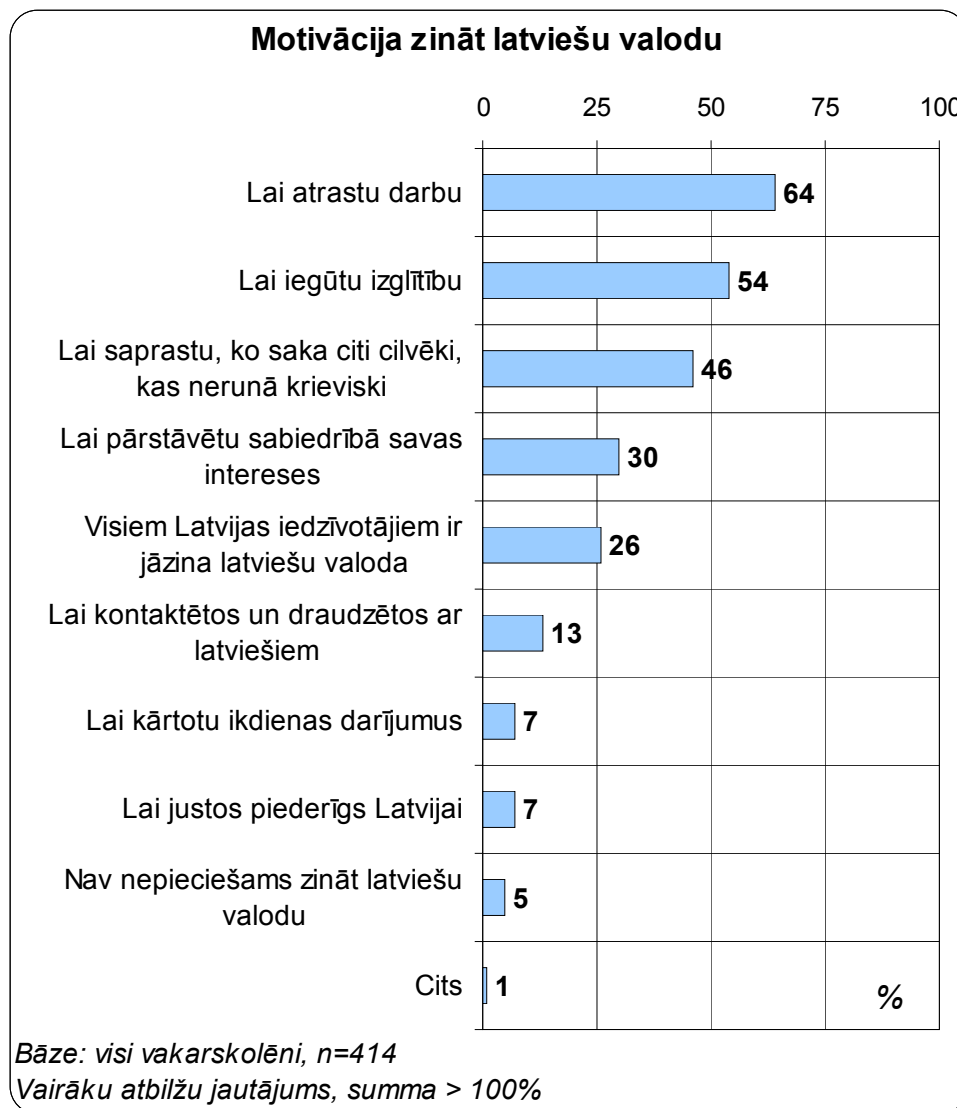
- Vērā ņemama saistība ir starp latviešu valodas zināšanām un to, ar kādas tautības cilvēkiem jaunietis kontaktējas. To vakarskolēnu vidū, kuriem ir zemas latviešu valodas zināšanas, salīdzinoši vairāk ir tādu jauniešu, kuri kontaktējas tikai ar savas tautības pārstāvjiem. Savukārt vakarskolēni ar vidējām un labām valodas zināšanām biežāk kontaktējas ar citu tautību pārstāvjiem.

Pēc vakarskolēnu uzskatiem, latviešu valodu ir svarīgi zināt, lai varētu atrast darbu (64%) un iegūt izglītību (54%) (sk.4.zīm.). Situācijā, kad dominē nosauktie valodas apgūšanas motīvi, tiek runāts par instrumentālu latviešu valodas apguves motivāciju. Šāds secinājums tika iegūts jau agrāk veiktajos Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētījumos, tai skaitā aptaujājot Latvijas vispārizglītojošo mazākumtautību 9.-12. klašu skolēnus⁵⁷.

Lielākā daļa (79%) no aptaujātajiem respondentiem atzinuši, ka vēlētos uzlabot savas latviešu valodas zināšanas. Visbiežāk šādu vēlmi ir izteikuši jaunieši ar zemām un vidējām latviešu valodas zināšanām. Attiecīgi tie, kuri nevēlas uzlabot savas zināšanas, kā galvenos iemeslus tam ir minējuši nepatiku runāt latviski un laika trūkumu.

⁵⁷ „Cittautiešu jauniešu integrācija Latvijas sabiedrībā izglītības reformas kontekstā” (2004). Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts

4.zīmējums

LATVIEŠU VALODAS IZMANTOŠANA IKDIENĀ

Aptaujas ietvaros vakarskolēni norādīja krievu un latviešu valodas lietošanas biežumu mājās, kontaktējoties ar draugiem un sabiedriskās vietās (uz ielas, veikalā). Izanalizējot iegūtos rezultātus, redzams, ja mājās galvenokārt tiek izmantota krievu valoda, tad draugu vidū un sabiedriskās vietās krievu valoda kā saziņas līdzeklis tiek izmantota retāk (galvenokārt krievu valodā mājās runā 82%, ar draugiem 62% un sabiedriskās vietās 48%).

Būtiski uzsvērt, ka, salīdzinot aptaujāto vakarskolēnu un BISS iepriekš veiktā „Valodas” pētījuma⁵⁸ rezultātus (*lai varētu veikt salīdzinošu analīzi, no visa Latvijas iedzīvotāju datu masīva tika izdalīti dati par jauniešiem vecumā no 15 līdz 35 gadiem, kuri dzīvo tajās pašās pilsētās, kas ir iekļautas vakarskolēnu izlasē*), šajās abās mērķa grupās nepastāv atšķirības valodas lietojumā mājās, draugu lokā un sabiedriskajās vietās.

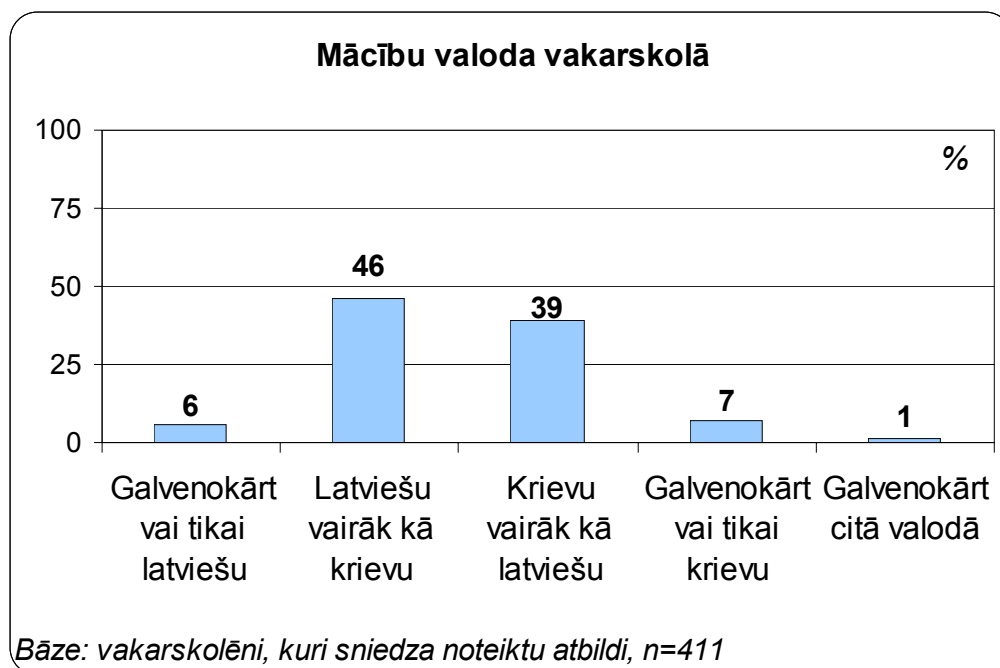
Veicot salīdzinošu vakarskolēnu atbilžu analīzi pēc latviešu valodas prasmes pakāpes, vērojama saistība starp latviešu valodas zināšanām un valodas lietošanu draugu lokā un sabiedriskās vietās. Jaunieši, kuriem ir zemas latviešu valodas prasmes, biežāk izvēlas lietot krievu valodu nekā tie skolēni, kuriem latviešu valodas prasmes ir vidējā un augstākā pakāpē.

⁵⁸ „VALODA” (2004.gada novembris - decembris). Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts.

MĀCĪBU VALODA SKOLĀS

Jautājot jauniešiem, kādā valodā visbiežāk notiek mācību stundas vakarskolā, 46% norādījuši, ka mācību stundas biežāk notiek latviešu valodā. Attiecīgi 39% minējuši, ka krievu valodā (5.zīm.).

5.zīmējums

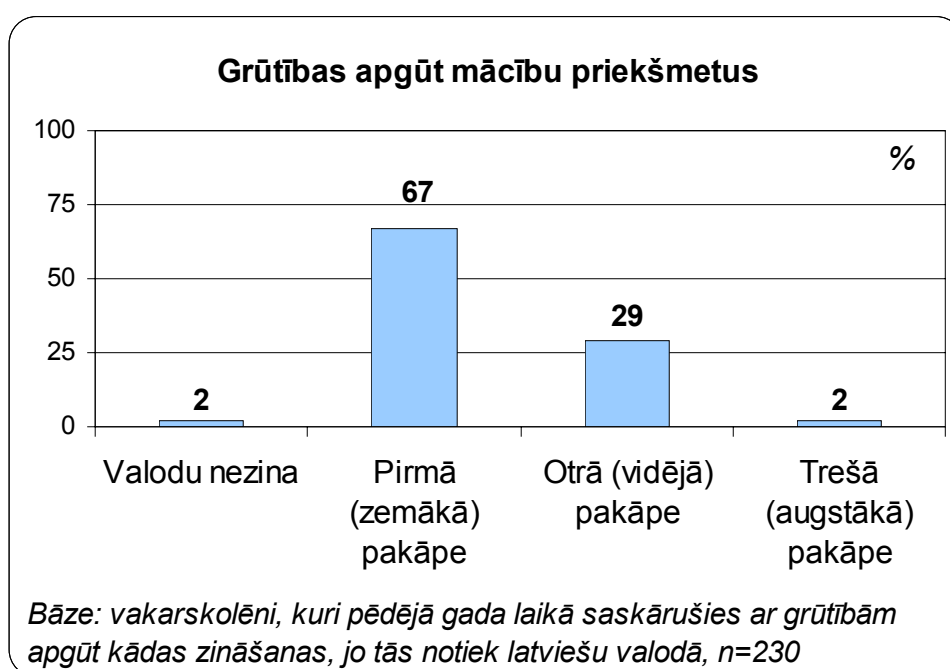
Aplūkojot šos rādītājus dalījumā pa skolām, atklājas, ka no visām aptaujā iekļautajām skolām latviešu valodā stundas biežāk notiek vakarskolas klasēs pie Daugavpils 17.vidusskolas. Tomēr jāatgādina, ka tai pašā laikā šajā skolā biežāk nekā citās skolās ir sastopami skolēni ar zemākajām latviešu valodas prasmēm. Savukārt krievu valodā mācību stundas salīdzinājumā ar pārējām izlasē iekļautajām skolām biežāk notiek vakarskolas klasēs pie Rīgas 20. un 30. vidusskolas.

Vairāk nekā pusei (56%) aptaujāto vakarskolēnu pēdējā gada laikā ir bijušas grūtības apgūt kādu mācību priekšmetu, jo mācības

notikušas latviešu valodā. Attiecīgi grūtības nav izjutuši 44% vakarskolēnu.

Vairums skolēnu, kuri saskārušies ar grūtībām, latviešu valodu pārvalda zemākajā pakāpē (67%). Visbiežāk bijušas problēmas apgūt ķīmiju, matemātiku, fiziku un vēsturi. Kā jau tika norādīts iepriekš, tad tieši šos priekšmetus skolēni papildus apgūst arīursos - matemātiku, fiziku, bioloģiju, ķīmiju un vēsturi (sk.6.zīm.).

6.zīmējums

Vēlamā mācību valoda

Aptaujā vakarskolēniem jautāja arī par vēlamo mācību valodu – tikai krievu vai tikai latviešu, vai arī abas (gan latviešu, gan krievu). Tikai krievu valodā vēlētos mācīties 54% vakarskolēnu. Tai pat laikā gan krievu, gan latviešu valodā priekšmetus vēlētos apgūt 44% aptaujāto vakarskolēnu. Pavisam neliela daļa mazākumtautību vakarskolēnu, tikai 2%, vēlētos mācīties latviešu valodā. Pat tie

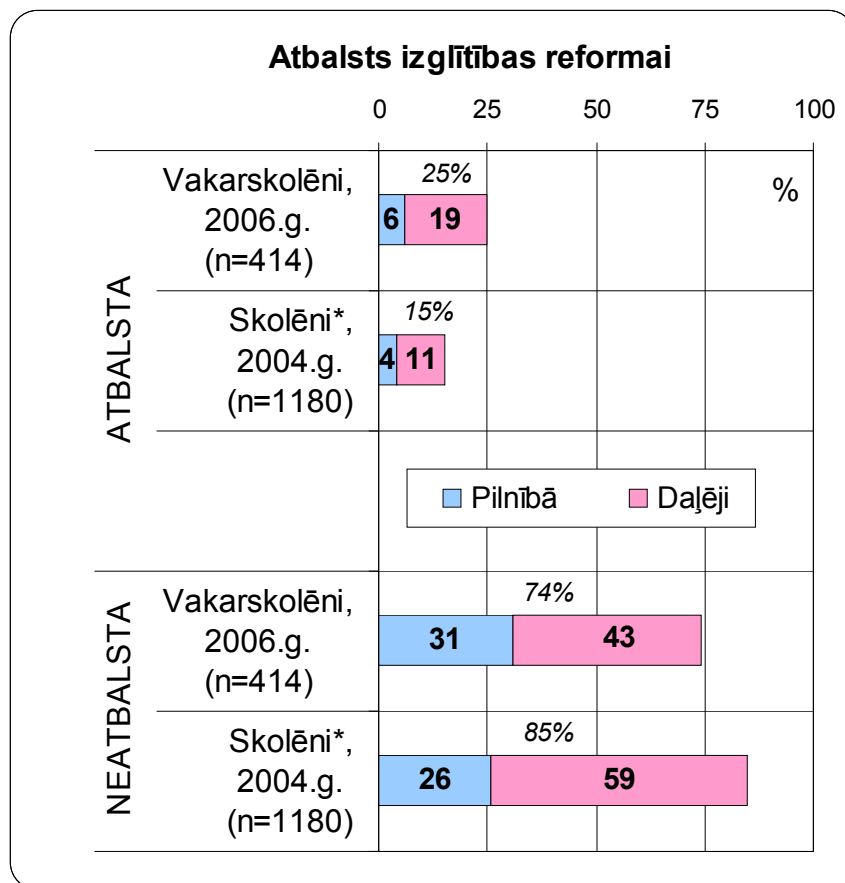
jaunieši, kuri savas latviešu valodas prasmes novērtē kā augstas, nevēlētos apgūt mācību priekšmetus skolā tikai vienā - latviešu valodā.

Interesanti norādīt, ka tieši Daugavpils skolas vakarskolēni ir tie, kas salīdzinājumā ar citām skolām izteikti biežāk vēlētos apgūt mācību priekšmetus gan latviešu, gan krievu valodā (59% abās valodās un 36% tikai krievu valodā).

Attieksme pret izglītības reformu

Raksturojot jauniešu attieksmi pret Latvijā īstenoto izglītības reformu, jāsecina, ka vakarskolēnu vidū izglītības reformai ir vājš atbalsts – 25% to atbalsta pilnībā vai daļēji, bet 74% to neatbalsta (no tiem 43% pilnībā neatbalsta). Sadalījumā pa vakarskolām atklājas, ka vakarskolas klasēs pie Daugavpils 17.vidusskolas salīdzinājumā ar pārējām vakarskolām ir visvairāk tādu skolēnu, kas tikai daļēji neatbalsta izglītības reformu.

Salīdzinot rādītājus par atbalstu izglītības reformai ar 2004.gadā veiktā BISS pētījuma rezultātiem (*pētījuma ietvaros tika aptaujāti mazākumtautību vidusskolu 9.-12.klašu skolēni visā Latvijā*), redzams, ka vakarskolu jauniešu vidū atbalsts izglītības reformai ir lielāks nekā mazākumtautību vidusskolās kopumā. Ja vakarskolās kopumā 74% neatbalsta izglītības reformu, tad mazākumtautību vidusskolēnu vidū reformu neatbalsta 85%. Turklāt jānorāda, ka reformu neatbalstītāju vidū vakarskolās ir salīdzinoši mazāk tādu skolēnu, kas pilnībā neatbalsta reformu, bet vairāk tādu, kas daļēji neatbalsta (sk.7.zīm.).

* Mazākumtautību vidusskolu 9.-12.klašu skolēni visā Latvijā

MAZĀKUMTAUTĪBU JAUNIEŠI DARBA TIRGŪ

Kā jau tika minēts pētījuma aprakstā, no visiem aptaujātajiem vakarskolēniem algotu darbu strādā 43% jauniešu. Salīdzinoši mazāks skaits respondentu algotu darbu strādā vecumā no 15 līdz 25 gadiem (38% no skolēniem šajā vecumā), bet visvairāk strādājošu vakarskolēnu ir vecumā no 26 līdz 35 gadiem (75% no vakarskolēniem vecākajā vecuma grupā).

Lielākais vairums respondentu algotu darbu ir sākuši strādāt 15 vai 16 gadu vecumā, nedaudz mazāks skaits - 17, 18 un 14 gadu vecumā. Astoņu līdz trīspadsmit gadu vecumā algotu darbu ir sākuši strādāt 5% skolēnu.

No visiem vakarskolēniem, kuri pašreiz strādā, katram piektajam (20%) tā ir viņa pirmā darba vieta, visbiežāk jauniešiem vecumā no 15 līdz 25 gadiem. Visi respondenti, kuriem šī ir pirmā darba vieta un kuri ir vecākajā vecuma grupā, pašreizējā darba vietā ir nostrādājuši ilgāk par 2 gadiem.

Gandrīz visi pašreiz nodarbinātie vakarskolēni ieņem mazkvalificēta vai kvalificēta strādnieka statusu, kas ir atbilstoši viņu līdzšinējai iegūtajai izglītībai.

Jāpiezīmē, ka strādājošo un nestrādājošo vakarskolēnu vidū valodas zināšanas neatšķiras.

Līdz šim algotu darbu vispār vēl nav strādājuši 24% no visiem vakarskolēniem, galvenokārt tie ir jaunieši vecumā no 15-25 gadiem. Lielākā daļa no nestrādājošajiem vakarskolēniem (68%) darbu pašreiz nemeklē. Savukārt tie skolēni, kuri dotajā brīdī meklē darbu, uzskata, ka viņi to nespēj atrast informācijas trūkuma dēļ par brīvajām darba

vietām un nepietiekamās izglītības dēļ. Bez šiem diviem biežāk minētajiem ierobežojumiem darba atrašanai, jaunieši norāda arī uz neapmierinošu darba algu un trūkstošajām iespējām strādāt pusslodzi. Daļai skolēnu darba atrašanu apgrūtina arī nepietiekošas latviešu valodas zināšanas, un galvenokārt tie ir jaunieši ar zemām latviešu valodas zināšanām.

Pētījuma ietvaros vakarskolēniem lūdza izvērtēt savas pašreizējās spējas strādāt darbu, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas. No visiem vakarskolēniem 31% atzīst, ka noteikti varētu strādāt darba vietā, kurā būtu nepieciešamas latviešu valodas zināšanas. Ar zināmām grūtībām šādā darba vietā varētu strādāt 61% aptaujāto, 8% minējuši noraidošu atbildi, jo nezina latviešu valodu.

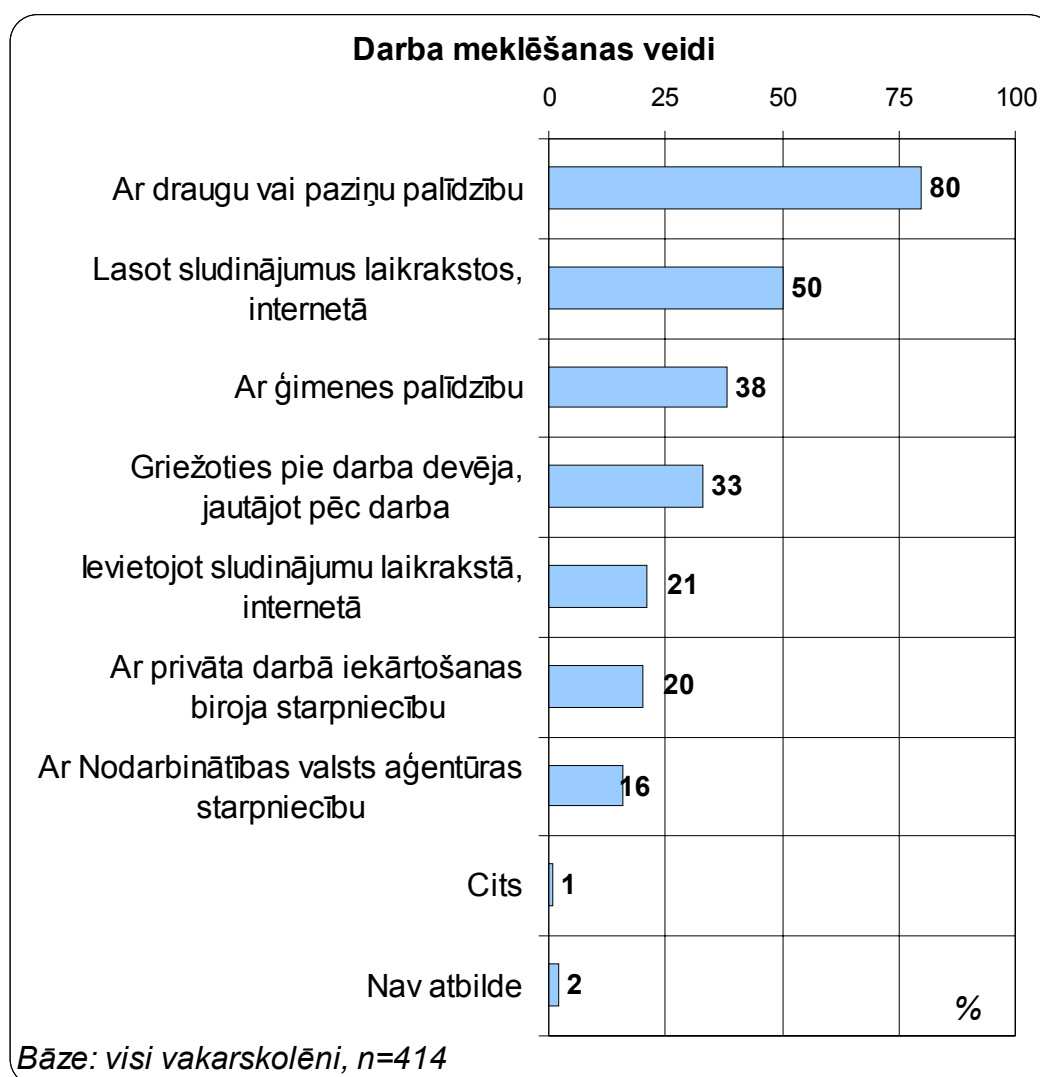
Darba meklēšanas veidi

Pēc jauniešu domām, vislabāk darbu var atrast ar draugu vai paziņu palīdzību, kā arī caurskatot sludinājumus laikrakstos un internetā (sk. 8.zīm.). Ģimenes palīdzība darba meklējumos tiek izmantota salīdzinoši retāk nekā draugu un paziņu sniegtais atbalsts. To, iespējams, izskaidro apstākļi, ka draugi un paziņas ir aktīvāk iesaistīti un ir zinošāki par šodienas darba tirgus situāciju, tādējādi spēj vakarskolēniem palīdzēt labāk nekā vecāki.

Zināmas viedokļu atšķirības jautājumā par darba atrašanu ir vērojamas starp strādājošajiem un nestrādājošajiem vakarskolēniem. Strādājošo skolēnu vidū biežāk tiek norādīts, ka veiksmīgs darba

atrašanas veids ir tieša kontaktēšanās ar potenciālo darba devēju un apjautāšanās par iespēju strādāt.

8.zīmējums

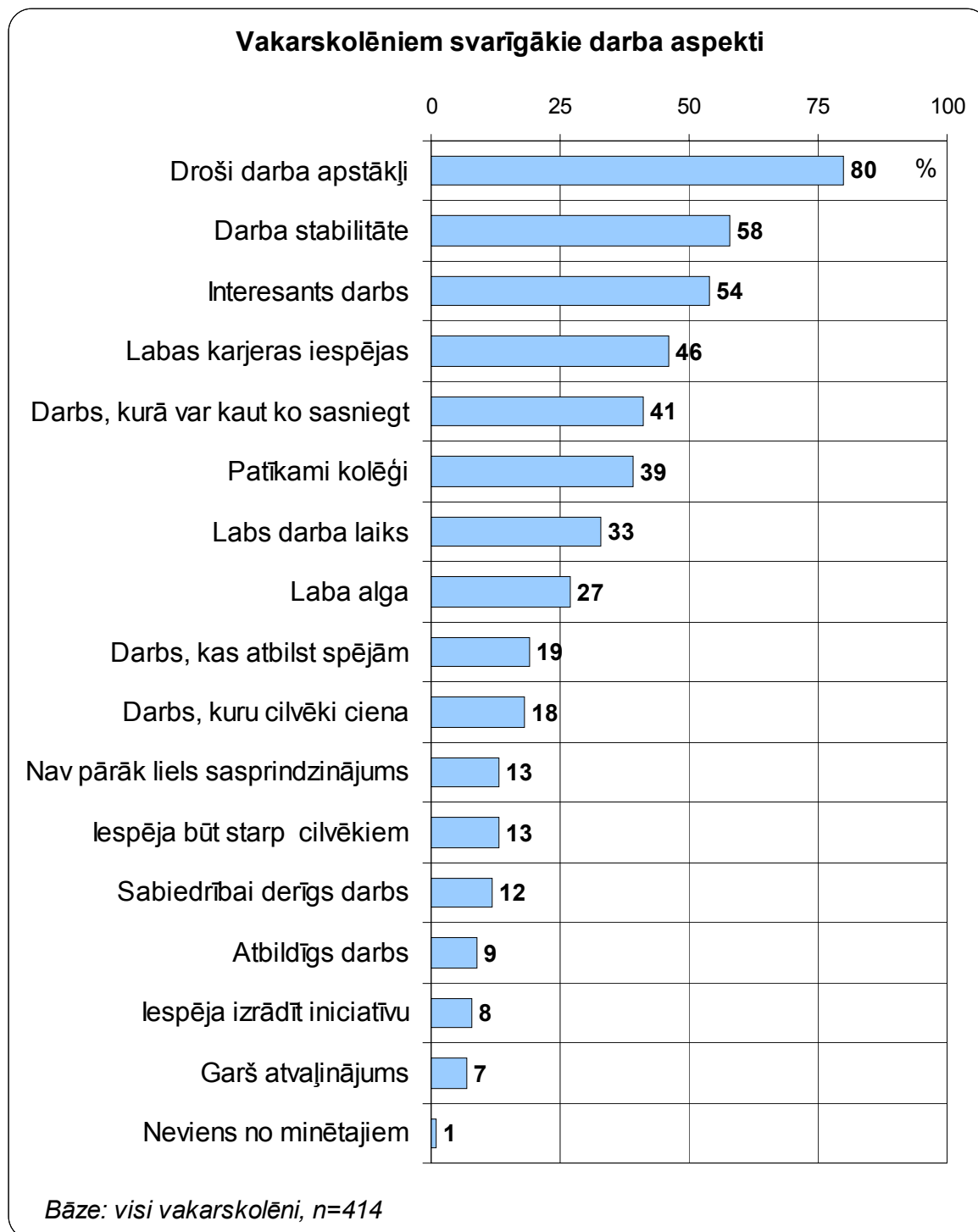

Svarīgākie darba aspekti

Vakarskolēni uzskata, ka galvenie aspekti, kam darba devēji visbiežāk pievērš uzmanību, izvēloties darbiniekus, ir izglītība un darba pieredze. Arī šajā jautājumā viedokļi atšķiras strādājošo un nestrādājošo vakarskolēnu starpā. Nestrādājošie vakarskolēni daudz biežāk uzsver izglītības nozīmi, bet strādājošie domā, ka darba devēji lielāku vērību pievērš darba pieredzei. Viskrasākās viedokļus

atšķirības starp abām grupām ir par latviešu valodas prasmes nozīmi un spēju kontaktēties ar citiem cilvēkiem. Nestrādājošie skolēni ir pārliecināti, ka darba devējiem svarīgākas šķiet latviešu valodas zināšanas, tai pat laikā strādājošie uzsver spēju kontaktēties ar cilvēkiem.

Aptaujas ietvaros vakarskolēniem lūdza norādīt arī tos darba aspektus, kuri šķiet svarīgi pašiem jauniešiem. No sešpadsmit piedāvātajiem aspektiem kā pieci svarīgākie jauniešiem šķiet: droši darba apstākļi, darba stabilitāte, interesants darbs, labas karjeras iespējas un darbs, kurā var kaut ko sasniegt. Būtiski norādīt, ka patīkami kolēģi un labs darba laiks daudziem vakarskolēniem šķiet svarīgāki darba aspekti nekā darba alga (sk. 9.zīm.). Jauniešiem ar atšķirīgu nodarbinātības statusu (strādājošs/ nestrādājošs) ir vienots uzskats par nozīmīgākajiem darba aspektiem.

Ģeogrāfiskā mobilitāte

Mainīt pašreizējo dzīvesvietu pret kādu no Eiropas valstīm, ar mērķi uzlabot savus dzīves un darba apstākļus, būtu gatavi 59% vakarskolēnu. Nedaudz mazāka atsaucība vakarskolēnu vidū ir

vērojama pret pārcelšanos uz citām valstīm ārpus Eiropas (50% no visiem skolēniem). Vismotivētākie pārcelties ir jaunieši vecumā no 15 līdz 25 gadiem un Daugavpils 17.vidusskolas vakarskolas klašu skolēni. Jānorāda, ka vispasīvākā attieksme vakarskolēnu vidū ir pret pārcelšanos Latvijas robežās.

Vēlamais darbs nākotnē

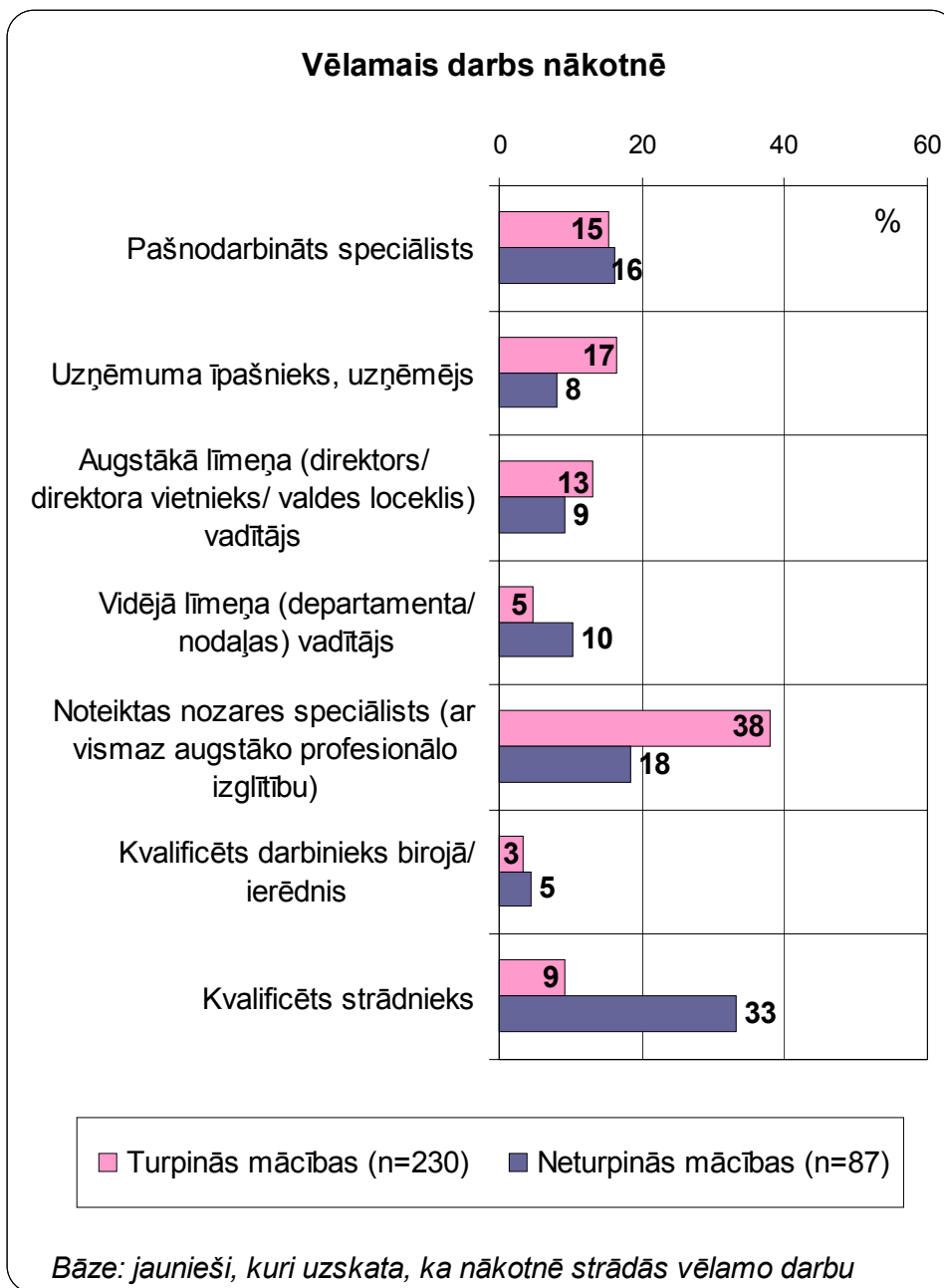
Iegūtie pētījuma rezultāti atklāj ne tikai to, kāda veida darbu jaunieši vislabprātāk vēlētos strādāt, bet sniedz informāciju arī par to, kā viņi vērtē, vai nākotnē strādās šādu darbu.

Vairums aptaujāto vakarskolēnu (78%) ir pārliecināti, ka nākotnē strādās norādīto darbu, tomēr atšķirības ir to skolēnu atbildēs, kuri plāno turpināt mācības pēc vakarskolas beigšanas, un to, kuri neturpinās mācības.

Drosmīgāki savos nākotnes plānos ir jaunieši, kuri domā turpināt mācības. Lielākā daļa (38%) šo skolēnu cer būt noteiktas nozares speciālisti, bet salīdzinoši daudzi vēlētos būt arī uzņēmuma īpašnieki (17%), augstākā (13%) vai vidējā līmeņa (5%) vadītāji un pašnodarbinātas personas (15%) (sk.10.zīm.).

Attiecīgi tie vakarskolēni, kuri nevēlas tālāk mācīties, vairumā (33%) uzskata, ka spētu nākotnē strādāt kā kvalificēti strādnieki. Salīdzinoši mazāk ir tādu, kuri cer būt uzņēmuma īpašnieki (8%), augstākā (9%) vai vidējā līmeņa vadītāji (10%). Tomēr vērā ņemams skaits no tiem, kuri neplāno turpināt mācības, ir pārliecināti, ka nākotnē būs pašnodarbinātas personas (16%) (sk.10.zīm.).

10.zīmējums

IV DARBA DEVĒJU DZIĻO INTERVIJU REZULTĀTI

Darba devēji kā mērķa grupa pētījumā tika iekļauta, lai noskaidrotu, kādas ir darba devēju prasības darbinieku rekrutācijai un pieņemšanai darbā, vai šīs prasības atšķiras, pieņemot darbā jauniešus; lai uzzinātu darba devēju pieredzi jauniešu nodarbinātībā, īpašu uzmanību pievēršot jauniešiem bez profesionālās un augstākās izglītības; lai iegūtu darba devēju novērtējumu jautājumos par jauniešu kā darbinieku attieksmi pret darbu, motivāciju strādāt; lai uzzinātu darba devēju viedokli par latviešu un cittautiešu jauniešu kā darbinieku atšķirībām; lai iegūtu informāciju par darba devēju piedāvātajām papildu izglītošanās iespējām jauniešiem; lai noskaidrotu darba devēju prasības attiecībā uz latviešu valodas zināšanām; lai uzzinātu par darba devēju informētību un pieredzi par subsidētajām darba vietām.

1. UZŅĒMUMU RAKSTUROJUMS

Kopumā tika veiktas 20 dziļās intervijas ar darba devējiem. Uzņēmuma atlasē vērā tika ņemta tā darbības nozare, nodarbināto darbinieku skaits, kā arī uzņēmuma darbības vieta (Rīga, ārpus Rīgas).

Dziļās intervijas ar dažādu nozaru darba devējiem tika veiktas 2005.gada oktobrī un novembrī.

Zemāk redzamajā 1.tabulā ir norādīta informācija par uzņēmumiem, kuru pārstāvji tika intervēti projekta ietvaros. Visbiežāk uzņēmumos intervēja personāla daļas vadītāju, bet mazos uzņēmumos – uzņēmuma vadītāju, direktoru.

1.tabula „Informācija par uzņēmumu/ organizāciju”

	Uzņēmuma darbības nozare	Uzņēm. darbības vieta	Strādājošo skaits uzņēmumā	Darbinieku sadalījums pēc tautības	Darbinieku sk. vecumā līdz 25 g.
1.	Sociālā aprūpe	Vidzeme	10	Latvieši	2
2.	Putnkopība	Rīgas raj.	~600	Latvieši 80-85%, cittautieši 15-20%	~60 (10%)
3.	Restorānu bizness (a)	Rīga	376	Dažādas tautības	~340 (90%)
4.	Mazumtirdzniecība	Latvija	5500	Dažādas	~1600 (30%)
5.	Sakari	Rīga	170	Latviešu vairāk nekā cittautiešu	~135 (80%)
6.	Celtniecība un namu apsaimniekošana	Rīga	-	Cittautiešu vairāk nekā latviešu	Pārsvarā vecāki par 25 g.
7.	Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana	Vidzeme	Kopumā ~350, konkrētajā filiālē 58	Gandrīz visi latvieši (cittaut. līdz 5%)	10 cilv. konkrētajā filiālē
8.	Valsts iestāde	Rīga	25	Galvenokārt latvieši	Gandrīz puse
9.	Transporta pakalpojumi	Latvija	1300	Cittautiešu vairāk nekā latviešu	~130 (10%)
10.	Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi	Rīga	80	Pārsvarā latvieši	~4 cilvēki
11.	Mārketing	Rīga	~150	Pārsvarā latvieši	~50 (30-40%)
12.	Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana	Rīga	200	-	5 cilvēki
13.	Celtniecības montāžas darbi	Rīga	50	50% latviešu, 50% cittautiešu	10 cilvēki
14.	Finansu sfēra	Latvija	2700	Dažādas tautības	~800 (30%)
15.	Apsardze (a)	Rīga	500	Latviešu vairāk nekā cittautiešu	~250 (50%)
16.	Pasažieru pārvadājumi	Rīga	6700	Latviešu 70-75%, cittaut. 25-30%	>3300 (>50%, līdz 30 gadiem)
17.	Apsardze (b)	Kurzeme	160	Latviešu vairāk nekā cittautiešu	~15 (10%)
18.	Restorānu bizness (b)	Rīga	-	-	-
19.	Dzērienu ražošana	Rīga	~400 (sezonāli mainās pat +/- 100 robežās)	-	~100 (25-30%)
20.	Vadības pakalpojumi	Rīga	~60	Dažādas tautības	~10%

2. DARBINIEKU REKRUTĀCIJA UZŅĒMUMĀ

Darbinieku rekrutācija prakses uzņēmumos parasti notiek divējādi, pirmkārt, darbiniekus piesaistot (dažāda veida informācija par darba iespējām), otrkārt, atlasot pēc noteiktiem kritērijiem piemērotākos (potenciālā darbinieka novērtēšana pēc uzņēmumam nozīmīgiem kritērijiem – izglītība, darba pieredze utt.)

Darbinieku piesaistīšanas prakses ir daudzveidīgas, būtiskākās no tām – sludinājumi masu medijos un personīgie ieteikumi, parasti piesaistīšanas prakses nosaka uzņēmuma lielums. Tā kā lielajos uzņēmumos ir dažāda līmeņa amati ar dažādiem nosacījumiem to pretendentiem, tad arī rekrutācijas ziņā šie uzņēmumi spēj nodrošināt darba vietas potenciālajiem darbiniekiem ar dažādu kvalifikācijas līmeni, protams, ja vien darba ņēmējs tam piekrīt:

- Darba amatu daudzums uzņēmumā ir tik liels, cik dažādi ir amati un kvalifikācijas, tā ka mēs praktiski jebkuram cilvēkam varam piemeklēt darbu atbilstoši viņa pieredzei, ja vien viņš pats vēlas strādāt. (Mazumtirdzniecība)

Mērogos lielākie uzņēmumi izmanto ļoti plašu darbinieku piesaistīšanas veidu spektru – ievietojot informāciju datu bāzēs, sludinājumus masu medijos, izmantojot NVA (Nodarbinātības valsts aģentūra), izmantojot savu darbinieku ieteikumus, sadarbojoties ar izglītības iestādēm, gan arī ar dažādu pašreklāmas plakātu palīdzību:

- Mēs izmantojam ļoti dažādus pakalpojumus, piemēram, izvietojam informāciju par vakancēm gan datu bāzē, gan informatīvajā centrā, kur strādā konsultanti. Pēdējos divos gados piedalījāmies arī pilotprojektos, subsidētajos projektos. [...] Mēs izmantojam arī tādus informācijas avotus kā internets un dažādi laikraksti.[...] Kopš septembra internetā ir ievietots baneris ar

- saukli, ka mums ir darbs, tas ir diezgan efektīvs. Varu arī minēt reklāmu un sludinājumus pašā restorānā. (Restorānu business, a)
- Tajās kategorijās, kurās mums trūkst darbinieku, tie tiek meklēti dažādos veidos – caur darba sludinājumiem, caur Nodarbinātības valsts aģentūru, caur paziņām, dažreiz ar radio sludinājumiem. Visi klasiskie veidi tiek izmantoti. (Transporta pakalpojumi)
 - Galvenokārt atklātie sludinājumi gan presē, gan internetā. (Mazumtirdzniecība)
 - Sludinājumi internetā, mūsu ārējā mājaslapā, sludinājumi TV online un sludinājumi avīzēs. Kā kurā atlases procesā, mēs skatāmies kurš medijs strādā labāk. (Finanšu sfēra)

Uzņēmuma iekšējā komunikācija nereti kalpo kā nozīmīgs informācijas avots darbinieku rekrutācijai zemākas kvalifikācijas darbiem:

- Tas atkarīgs no amata pozīcijas, kādai mēs meklējam pretendentu. Personāls tiek atlasīts, sākot no anketēšanas vienkāršiem darbiniekiem, ko veic tepat uzņēmumā uz vietas. Vispirms mums vienmēr ir iekšējā komunikācija, kad mēs darba sludinājumus par vakancēm vai par vajadzīgajiem darbiniekiem izvietojam uzņēmuma darbinieku zināšanai. (Dzērienu ražošana) (Restorānu business, a)

Mazajos un vidējos uzņēmumos kā darbinieku rekrutācijas metodes parasti izmanto nelielus sludinājumus masu medijos, kā arī plaši izmanto gadījumus, kad potenciālie darbinieki paši piesakās:

- Mēs izvietojam slejās ļoti dažāda rakstura sludinājumus, mēs mainām tos regulāri. [...] Potenciālie darbinieki ir ļoti atsaucīgi, un esam konstatējuši, ka nav vērts pirkt lielu sludinājumu laukumu. (Mārketings)
- Cilvēki paši nāk, vienīgi, piemēram, ja vajag administrācijai kādu cilvēku, tad ir konkurss, un pārsvarā jaunieši tur piesakās. Tas tieši par administrāciju. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)

Uzņēmumi, kuros darbiniekiem ir nepieciešama noteikta profesija, organizē sadarbību ar atbilstošajām izglītības iestādēm – arodvidusskolām, specializētām iekšlietu institūcijām utt. Liela mēroga uzņēmumos, kuros nepieciešams daudz darbinieku ar dažādu kvalifikāciju, kā rekrutācijas līdzeklis kalpo audzēkņu prakse uzņēmumos:

- *Protams, mēs arī zvanām uz Celtniecības koledžu, uz skolām un tur arī meklējam darbiniekus. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Plānota mums ir sadarbība ar tādiem tehnikumiem un arodskolām, kas gatavo radniecīgu profesiju speciālistus. Tā kā sadarbība un darbinieku meklēšana ir ļoti, ļoti aktīva. (Restorānu business, a)*
- *Mums ir sadarbība ar vidējām profesionālajām mācību iestādēm, kur jaunieši mācās. Viņiem ir obligātā prakse, kuru viņi visi veic uzņēmumā. Prakses laikā viņi arī zināmā mērā pieredzi iegūst. [..] Prakses laikā arī notiek reālā atlase uz vakantajām darba vietām. (Transporta pakalpojumi)*

Citos gadījumos ir nepieciešams noteikts kvalifikācijas sertifikāts, piemēram, apsardzes sfērā nodarbinātajiem:

- *Pirmais nosacījums ir apsardzes sertifikāts, ko nosaka apsardzes likums. (Apsardze, b)*

Savukārt uzņēmumos, kuru darbiniekiem nav nepieciešama augsta kvalifikācija, kā arī uzņēmumos, kur pamatā ir sezonāls fiziskais darbs, darbinieki paši piesakās darbā, un īpaši rekrutācijas pasākumi nav nepieciešami. Galvenais nosacījums ir viņu prasmes un vēlme veikt vienkāršu fizisko darbu:

- *Ja mums ir vajadzīgi kadri, mums vispār nav problēmu. Šeit tiešām cilvēki nāk un piesakās darbā. Mums strādnieki ir no*

Rīgas, tomēr liels mums ir arī A pagasts, turpat 12 00 iedzīvotāju, ieskaitot B, C, D (visi – ciemi). Mums pat no E (mazpilsēta) brauc darbinieki, jo tur ir bezdarbs. (Putnkopība)

- *Agrāk, pirms kādiem trīs gadiem, kad beidzās sezona (celtniecībai tomēr sezonāls raksturs), visi kas bija halturējuši un piestrādājuši privātmājās un kādos citos objektos klīda apkārt. Tā kā mūsu firma atrodas centrā, ļoti bieži mums no rīta stāvēja rinda ar pieciem, desmit cilvēkiem, kuri gribēja nākt šeit strādāt, bet šī tendence jau divus gadus ir izzudusi. Tomēr arī pašlaik ir cilvēki, kas grib nākt strādāt. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*

Runājot par augstākas kvalifikācijas darbinieku rekrutāciju, darba devēji uzsver, ka darbā pieņemšana notiek likumā atbilstošā kārtībā, rīkojot atklātus konkursus.

3. PRASĪBAS DARBINIEKU PIENĒMŠANAI DARBĀ

Izglītība, profesionālās zināšanas un darba pieredze ir dominējošie darbinieku atlases kritēriji. Izglītība īpaši svarīga uzņēmumos, kuri specializējas noteiktā nozarē un tajos nepieciešami noteiktu profesiju pārstāvji. Šīs nozares ir, piemēram, grāmatvedības pakalpojumi, drošības struktūras (apsardze tajā skaitā), finanšu sfēra, transporta pakalpojumi, tiesību aizsardzība:

- *Šeit ļoti labi var noformulēt kritērijus, svarīgākais ir cilvēku kvalifikācija. Pārsvārā tiek meklēti darbinieki diviem amatiem: grāmatveži un grāmatvežu palīgi. Ir zināma kvalifikācija, kas ir vajadzīga. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Mums eksistē izglītības un profesionalitātes kritēriji. (Valsts iestāde)*
- *Nemot vērā to, kas konkrētā gadījumā ir nepieciešams: zināšanas, prasmes. (Finanšu sfēra)*

- *Atlases kritērijs principā ir viens – profesionālās zināšanas, kas ir nepieciešamas attiecīgā amata ieņemšanai. (Transporta pakalpojumi)*

Darba pieredze darba devēju izpratnē ir neatņemama sastāvdaļa pretendenta kvalifikācijas novērtējumā:

- *Pieredzei tomēr ir lielāka nozīme. Tāpēc, ka cilvēks pierāda, ka ir spējīgs savas zināšanas pielietot praksē. (Vadības pakalpojumi)*
- *Maksimāli cenšamies pieņemt tādus cilvēkus, kas jau ir pabeiguši mācības, [...] nereti jau cilvēkam līdz 25 gadu vecumam jau ir bijušas darbavietas, viņš paralēli augstskolai ir strādājis, kaut vai mācoties vakara nodaļā vai arī pat dienas nodaļā mācoties. Tā prakse ir tāda; protams, mēs tomēr skatāmies arī kādas ir praktiskās iemaņas. (Valsts iestāde)*
- *Atkarīgs no amata, bet pamatā – pieredze ir prioritāra. Jo pieredze iet arī kopā ar mācību un iepriekšējo darba pieredzi, kvalifikācija ir pakārtots jēdziens. (Mazumtirdzniecība)*
- *Protams, mēs ņemam ar pieredzi. Cilvēkus, kam ir pieredze vai nu finanšu jomā vai klientu apkalpošanas jomā, atkarībā no vakances. (Finanšu sfēra)*

Bez darba pieredzes darba devēji uzsver arī tādu personisko īpašību kā komunikabilitāte, atraktivitāte, mērķtiecība, darba mīlestība, pozitīva domāšana nozīmību:

- *Galvenais ir cilvēka komunikabilitāte un gatavība mācīties un kļūt patstāvīgam. Bet es būtu priecīga, ja būtu pieredzējuši cilvēki, jo pieredzējuši cilvēki augstāk mērķē. Un šobrīd nav daudz strādāt gribētāju, salīdzinoši mazāk nekā bija agrāk. (Sakari)*
- *Ne jau visās vakancēs ir vajadzīga augstākā izglītība, arī bankā. Ir cilvēki, kas ir jauni, atraktīvi, kur šī pieredze un mācīšanās uz vietas, un vēlme mācīties ir svarīgāka par diplomu. (Finanšu sfēra)*

- *Pozitīva attieksme pret darbu un dzīvi ir galvenā prasība. (Restorānu bizness, a)*
- *Tādu īpašu kritēriju man nav – vismaz šiem nē. Būtībā tā ir pretendenta vēlme, vai viņš vispār grib vai negrib strādāt. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Ir vajadzīgs, lai cilvēks, pirmkārt, gribētu strādāt, lai viņš būtu pietiekoši apzinīgs. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*

Darba intervijās nereti tiek novērtētas komunikācijas spējas plašākā kontekstā – pretendenta tēla ietvaros, kas liecina gan par sakoptu ārēni, gan motivāciju strādāt:

- *Galvenais intervijā ir komunikācijas spējas, ko mēs no sākuma novērtējam, protams, pēc tam mēs tālāk ņemam rekomendācijas, iepriekšējās darba vietas, bet intervijā galveno akcentu liekam uz komunikācijas spējām. (Pasažieru pārvadājumi)*
- *Ja runa ir par to, ka cilvēkam ir kaut kāds ģērbšanās stils, tad tas viss tiek akceptēts, un mati arī, vienalga kādā krāsā vai kādā frizūrā. Ja no izskata kaut ko vērtē, tas ir kārtīgums un tīrība. (Dzērienu ražošana)*
- *Otrs ir arī vizuālais tēls, tas, kā cilvēks atnāk uz interviju – tas ļoti daudz ko nosaka. [...] Ne tikai, kā viņš izskatās, vai viņš ir nācis ar domu, ka nāk uz interviju, bet arī tas, ka tu pilnīgi sajūti, ka viņam ir pateikts: “Tev ir jāiet!”, vai viņš tomēr nāk ar to domu, ka grib strādāt. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Galvenais, lai viss iet kopā - ja viņš ir atnācis pedantiski izgludinātās biksēs, bet atstāj absolūti haotiska cilvēka iespaidu intervijā vai testā, tad tas neiet kopā. (Vadības pakalpojumi)*

Noteiktās profesijās īpaša uzmanība tiek pievērsta pretendenta veselībai:

- *Veselības stāvoklis tiek ļoti stingri pārbaudīts, skatoties arī uz putnu gripas izplatību pasaulē, kas mums ir bīstami, tāpēc veselībai jābūt kārtībā. [..Jaunieši nestrādā uzņēmumā], tāpēc ka ir diezgan alerģiski. (Putnkopība)*
- *Un tad ir vēl viena tāda īpatnēja lieta uzņēmumā – ļoti daudzās vietās tiek prasīta pietiekami laba veselība. Tas nozīmē, ka darbā pieņem tikai pēc ārsta atzinuma, vai cilvēks ir piemērots šim darbam un vai viņam nav kādu kontrindikāciju. (Transporta pakalpojumi)*

Kopumā var teikt, ka darba pieredze, izglītība un motivācija ir nozīmīgākie nosacījumi, kas tiek izvirzīti potenciālajam darbiniekam. Bez tam atsauksmes par darbinieku un viņa CV ir svarīgi faktori, kas var ietekmēt pretendenta izredzes iegūt darbu.

- *Ja mums ir vajadzīgs cilvēks ar noteiktu kvalifikāciju, tad mēs skatāmies, kāda viņam ir iepriekšējā darba pieredze, kādas ir bijušas viņa darba vietas, cik ilgi viņš tur ir nostrādājis. Ir gadījums, ka mēs redzam, ka viņš vienu mēnesi ir noturējies vienā darba vietā, atkal divus mēnešus, atkal mēnesi, mēs jau saprotam, ka problēma nebūs mūsos, bet tur cilvēkā ir problēma. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Protams, mēs to visu redzam CV, ja cilvēks ik pēc 2, 3 mēnešiem maina darbu un gada laikā četras darbavietas, tā ir attieksme. (Finanšu sfēra)*
- *Tiek pārbaudītas atsauksmes no citām darba vietām, iemesli, kāpēc atstājis iepriekšējo darba vietu. Varbūt bijušajā darba vietā ir bijis kāds pārkāpums, ja tā ir darba pienākumu neizpilde, tad es uzskatu, ka pie mums viņš nevar strādāt. [..]*
- *Labas atsauksmes ir nozīmīgas arī tad, kad darbinieks cenšas meklēt darbu caur pazīstamiem cilvēkiem, caur tiem cilvēkiem, kuri iesaka. Līdz ar to, ja cilvēks iesaka šo darbinieku, viņš savā*

veidā uzņemas atbildību. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)

Jauniešu līdz 25 gadiem nodarbinātības iespējas un nosacījumi

Par jauniešu līdz 25 gadiem nodarbinātības iespējām darba devēju vidū dominē viedoklis, ka jauniešu pašvērtējums ir pārlietu augsts, ka tas nereti neatbilst viņu izglītībai, kvalifikācijai un prasmēm. Jaunieši vēlas saņemt augstu atalgojumu, kas nesakrīt ar darba devēja priekšstatiem par pretendenta – jaunieša spējām veikt darba pienākumus attiecīgajā līmenī:

- *Kopēja ir viena cita tendence – jaunieši grib ļoti lielu naudu pašā sākumā, īpaši nenovērtējot savas spējas. Protams, ka ir labi, ka atrodas kāds darba devējs, kas viņu ir spējīgs novērtēt, atbilstoši tam, kā viņš pats sevi ir novērtējis. Bet cik es zinu, Latvijā nav daudz tādu uzņēmumu. (Transporta pakalpojumi)*
- *Jauniešiem bez pieredzes ir lielas ambīcijas par algām, un viņi nav spējīgi dot pretī augstu kvalifikāciju. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Viņš nāk kā speciālists, viņš negrib sākt strādāt mazliet zem sava līmeņa. Pat tad, ja cilvēks nāk kaut vai ar augstāko izglītību, viņš nekad šo darbu nav vēl darījis, viņš jau grib nākt kā būvdarbu vadītājs, būtībā nezinot celtniecības pamatus. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Jaunietis, kurš ir tikko pabeidzis kādu skolu un darba tirgū nav pabijis un sevi pierādījis, prasības viņam jau ir kā augstākās klases speciālistam gan par darba algu, gan par sociālo nodrošināšanu. Mūsdienās jaunieši uzstāda neadekvāti augstas prasības. (Pasažieru pārvadājumi)*

Tajā pašā laikā tiek atzīts, ka tieši pēc jauniešiem ir pieprasījums darba tirgū. Jauniešiem raksturīga vēlme pašapliecināties, veidot savu karjeru, un tas ir izdevīgi arī darba devējiem:

- *Parasti jauni cilvēki vēlas būt neatkarīgi, patstāvīgi, vēlas iegūt savus līdzekļus, pieredzi. (Sakari)*
- *Tieši vairāk ņem, jo viņi ir visaktīvākie, viņi ir gatavi mācīties. Es domāju, ka šobrīd jaunus cilvēkus ņem vēl vairāk, nekā pēc 30 gadu vecuma. (Finanšu sfēra)*

Darba devēji nereti uzsver, ka jauniešiem nav grūtību atrast darbu, ja vien viņi pacenšas, taču nereti viņus neapmierina samaksas vai pārbaudes laika nosacījumi.

- *Nav grūtāk atrast darbu, viņi nevēlas strādāt par to, ko uzņēmēji gatavi maksāt. (Apsardze, a)*
- *Pirmkārt, tāpēc ka viņi nemeklē, jo tas, kas meklē, tas atrod – vismaz Rīgā noteikti. Otrais, ka viņi izvirza pārmērīgi augstas prasības, negrib sākt ar kaut kādu minimālu samaksu, viņi negrib sākt ar pārbaudes periodu. (Vadības pakalpojumi)*
- *Manuprāt, šodien cilvēkiem līdz 25 gadiem ir ļoti viegli atrast darbu, nav nekādu problēmu. Piemēram, ja pirms diviem gadiem bija zināmas grūtības, tad tagad grūtības ir darba devējam atrast to cilvēku, jo piedāvājumu ir ļoti daudz. Mēs arī katru mēnesi sekojam līdz statistikai, ka tagad Rīgā ir 4% bezdarba līmenis, un piedāvājumu ir tik daudz, ka piedāvājums ir lielāks nekā pieprasījums. Līdz ar to es uzskatu, ka nav nekādu problēmu jaunam, aktīvam cilvēkam, kas vēlas strādāt, atrast darbu. (Restorānu bizness, a)*
- *Manuprāt, nav grūtību atrast darbu, grūtības ir atrast cilvēka vēlmēm atbilstošu darbu. (Mazumtirdzniecība)*
- *Ja kāds man pašlaik gribētu iestāstīt, ka ir bezdarbs neizglītotajiem jauniešiem, tad tas, kas saka, lai atsūta pie manis šos desmit cilvēkus, es viņus visus pieņemšu darbā. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*

Jauniešiem ir darba iespējas, un to izmantošana atkarīga galvenokārt no viņiem pašiem. Ņemot vērā darba devēju atzīto darbaspēka trūkumu, vairāk tiek kritizēti paši jaunieši par viņu vāji

izkoptajām prasmēm. Augstu tiek vērtēti jaunieši, kuri ir mērķtiecīgi, bet vienlaikus ar adekvātu pašvērtējumu, gatavību mācīties un apgūt prasmes:

- *Tiek dota anketa, kuru aizpildot, pretendents tiek izvērtēts, ir daudz dažādu, interesantu jautājumu, pēc kuriem mēs izvērtējam cilvēku, viņa loģiku, rakstītspēju. Nav noslēpums, ka daudz jauniešu nemāk normāli uzrakstīt vienkāršus teikumus. Pats pēdējais ir, lai fiziskā forma būtu daudz maz pieņemama. (Apsardze, b)*
- *Grāmatveža palīgam ir nepieciešama ieinteresētība šajā jomā. Tie pārsvarā ir pēdējo kursu studenti, tikko beigušie, kuri grib iegūt pieredzi. Viņš vēl nav bilancspējīgs grāmatvedis, viņš šeit atnāk, lai iegūtu pieredzi, tajā pašā laikā viņam nav pretenziju saņemt lielu algu. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Astonņpadsmītgadīgu viņu nepieņem uzreiz augstā amatā. Viņu ņems jau no zemajām kategorijām. Ja redz, ka viņš tiešām strādā labi un cītīgi, tad viņam arī ir iespēja tikt augstākā kategorijā, pat neejot to izglītības ceļu. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*

Īpašas problēmas darba devēji saskata situācijās, kad jaunieši ne fiziski, ne morāli nav sagatavoti strādāt kādu darbu, īpaši tas attiecas uz fiziski smagu darbu, piemēram celtniecībā. Problēma nav darba vietu trūkums, bet gan jauniešu gatavība meklēt darbu un strādāt griba. Tiesa, jauniešus neapmierina arī darba apmaksā.

- *Jaunieši negrib šo darbu, jo celtniecībā darbs ir fiziski smags. Mūsdienā jaunieši ir fiziski vāji sagatavoti. Šis darbs nav arī sevišķi tīrs. Būvniecībā, it sevišķi rekonstrukcijā, ir laušanas darbi, putekļi. Tie, kas šo darbu saprot un kas nāk nopietni uz šo darbu strādāt, es ceru, ka tiem nav problēmu. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Domāju, ka cilvēks, kurš negrib strādāt un „mētājas”, tas šeit nestrādās, jo mums ir darba kārtības noteikumi stingri jāievēro, darba disciplīna. (Putnkopība)*

- *Viens no iemesliem ir tas, ka ir tāds laiks, kad jaunieši negrib strādāt fizisku darbu. Tāpēc, ka ir citas lietas. Ir tās aktuālās profesijas, kur iet visi. Ir sajūta, ka negrib nemaz no Bulduriem nākt praksē. Tagad meitenes bija, piecas. Saka, ka vienkārši slinkums strādāt. Ir vieglāki ceļi. [..] Otrs iemesls ir atalgojums. Mums ir diezgan zemas algas, prestiža nav. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*
- *Ir puīši, kuri vienkārši atnāk strādāt, nostrādā divas dienas celtniecības objektā un pēc tam nāk ar atlūgumu. Darbs ir par grūtu. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Neaudzināti, pārāk daudz grib, bet viņi neiet uz to mērķtiecīgi. Tā ir valsts līmenī problēma... kas nemeklē, tas neatrod. Problēma nav tajā, kad darbavietu pietrūktu, bet tajā, ka jaunieši ir pārāk kūtri, lai tās dabūtu sev. [..] Tas ir katram darbiniekam – ko viņš grib darīt savam uzņēmumam, nevis ko uzņēmums var darīt viņam. Tas ir normāls teiciens, jo visi šodien baigi grib, grib, bet viņi nav gatavi arī dot. (Restorānu business, b)*
- *Strādāt mazāk, saņemt vairāk. (Apsardze, a)*

Skaidrojot iemeslus, kāpēc jauniešiem ir grūtības atrast darbu, tiek minēts ‘apburtais loks.’ Proti, jauniešiem kā nosacījums tiek prasīta darba pieredze, taču viņam tās nav, bet viņš to nevar iegūt, nestrādājot. Ar pieredzes trūkumu arī tiek skaidrotas pārlieku augstās jauniešu prasības:

- *No savas pieredzes varu teikt, ka ļoti daudz darba devēju neņem vērā izglītību, viņiem ir vajadzīga tieši pieredze attiecīgajā jomā. Un jauniešiem līdz 25 gadiem - kas viņam par pieredzi, ja viņš tikai mācās, ja viņš nav reāli dabūjis strādāt. Viņam nemaz nepiedāvā iespēju strādāt. (Sociālā aprūpe)*
- *Viņiem nav pieredzes, un tur jau ir tas apburtais loks. Viņu neņem darbā tāpēc, ka viņam nav šīs pieredzes attiecīgajā darbā, un viņš pieredzi nevar iegūt, ja viņu neņem attiecīgajā darbā. (Transporta pakalpojumi)*

- *Ja viņam nav pieredzes, viņam ir priekšstati par to, ko viņš grib saņemt un ko viņš sagaida, bet viņš nezina, kā tas ir patiesībā: ko par tādu darbu maksā, vai vispār kāds tas darbs ir, un dažkārt tā sanāk, ka šīs gaidas no darba un atalgojuma ir pārāk augstas. (Dzērienu ražošana)*

4. DARBA DEVĒJU PIEREDZE JAUNIEŠU LĪDZ 25 GADIEM NODARBINĀTĪBĀ

Daudz jauniešu vecumā līdz 25 gadiem strādā starptautiskos uzņēmumos pakalpojumu nozarē, kas saistītas ar masu produkciju vai informācijas pakalpojumiem (sakari, telemārketingu u.tml.). Savukārt salīdzinoši neliels jauniešu īpatsvars ir uzņēmumos, kuros nepieciešama augsta izglītība vai kvalifikācija kādā noteiktā jomā (grāmatvedības pakalpojumi, uzņēmējdarbības pakalpojumi).

Darba devēji uzsver, ka tieši jaunieši ir mainīgākā darba grupa uzņēmumos:

- *Vislielākā kadru mainība diemžēl ir jauno cilvēku vidū. Jaunieši pēc skolas beigšanas atnāk šeit strādāt, protams, viņi grib mācīties. Jā, to es neizslēdzu, bet diemžēl vai nu viņiem nav izturības, vai trūkst motivācijas. (Putnkopība)*

Neraugoties uz to, ka darba devēji kritizē jauniešus par pārāk augstām prasībām, tomēr daļa darba devēju slavē jauniešus par viņu mērķtiecību un motivāciju. Tas saistāms arī ar jauniešu spējām labāk pielāgoties prasībām, ko nosaka tehnoloģiju attīstība un uzņēmumu dinamika:

- *Mums ļoti patīk strādāt ar jauniem cilvēkiem, it īpaši ar tādiem mērķtiecīgiem cilvēkiem, kas var apvienot mācības ar darbu, jo katram cilvēkam ir mērķis sasniegt kaut ko vairāk. (Restorānu business, a)*

- *Mūsu gadījumā jauniešu vecuma grupa tiek absolūti laipni sagaidīta. Jaunieši ir tā vecuma grupa, kad cilvēks ir potenciāli ieinteresēts firmā palikt ilgāk. Tas mums interesē – sadarboties ar cilvēkiem ilglaicīgi. (Mazumtirdzniecība)*
- *Jaunieši ir mērķtiecīgi, un viņi zina, ko grib, un zina, ko vajag un kur iet. (Valsts iestāde)*
- *Pēdējā laikā vispār es gribu teikt, ka jaunā paaudze nāk ar citu mērķi, viņa tiešām nāk ar mērķi strādāt. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Mēs liekam sludinājumus internetā un internets ir pieejams jauniešiem. Otrkārt, cilvēki, kas ir vecāki, kam ir 60, 70 gadu, viņi ļoti baidās; viņiem liekas, ka viņi nav piemēroti šādai videi, ka viņi to neiemācīsies utt. Bet tie cilvēki, kas nebaidās, ļoti veiksmīgi šeit strādā. (Sakari)*

Izglītība, kas iegūta pēdējās desmitgadēs, īpaši sociālajās zinātnēs, nodrošina lielāku konkurētspēju, jo bez speciālajām zināšanām par mūsdienu sabiedrību viņi ir apguvuši arī svešvalodas:

- *Mēs strādājam ar tādu jautājumu, kas ir diezgan aktuāls Latvijā pēdējos 10-15 gadus. Piemēram, juristiem, kas ir mācījušies augstskolā padomju laikā, nav nopietni mācītas šīs [specifiskās] tiesības; zināšanu ir mazāk nekā tiem, kas mācās tagad un kam ir augstskolā priekšmets saistībā ar to specifiku, ko mēs darām pašreiz birojā. Un tādēļ objektīvi vērtējot, parasti konkursos atklājas, ka labāka izpratne par tēmu un labākas zināšanas par to ir tieši jaunākiem cilvēkiem. Un līdz ar to pie mums strādā diezgan daudz jaunu darbinieku.[..] Arī mūsu darbā vienmēr valodu zināšanas vajadzīgas; mums ir bieži tāds kritērijs kā svešvalodu zināšanas, parasti jaunākiem cilvēkiem tās ir labākas. (Valsts iestāde)*

Darba devēji, runājot par savu pieredzi jautājumā par jauniešu nodarbinātību, min gan pozitīvus, gan negatīvus piemērus. Pozitīvā pieredze parasti saistās ar tādām darbinieka īpašībām kā mērķtiecība, uzņēmība, aktivitāte, bet negatīvās ar neuzņēmību, slinkumu, savtīgumu, pasivitāti:

- *Ir piemēri, kad cilvēks pēc pirmajām pāris dienām saprot, ka viņš nevēlas darīt šo darbu. Un ir tādi, kas labprāt paliek. (Mazumtirdzniecība)*
- *Ir tādi, kuri grib strādāt, ir čakli, apgūst, mācās un aiziet tālāk mācīties, lai strādātu citā firmā. Un ir tādi, kuri to negrib, kuriem tas liekas par grūtu. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Vienmēr ir bijuši vairāk uz karjeru virzīti cilvēki un viena daļa, kas ir ja ne pašlabuma meklētāji, tad esošā labuma maksimāli izmantotāji. (Apsardze, a)*
- *Viens atnāk ar lielu enerģiju, iesaistās visādās aktivitātēs un projektos un nevar būt vienaldzīgs, bet cits saulītē piemieg kādā mirklī, kad viņam kāds nestāv blakus un nebaksta: "Vajag strādāt." [...] Ja viņš vienu dienu nestrādā tāpēc, ka ir iepriekšējā dienā notusējis, tas ir cilvēciski saprotams, bet ja tā ir viņa attieksme, vienaldzīga un neaktīva, tas ir daudz sliktāk. (Dzērienu ražošana)*

Pastāv viedoklis, ka jaunieši ir motivēti un mērķtiecīgi. Daži veido savu karjeru Latvijā, bet daudzi izvēlas darbu ārzemēs: Anglijā, Īrijā utt. Darba devēji atzīst, ka jauniešu vēlme strādāt ārzemēs, lai vairāk nopelnītu, ir pamatota, piebilstot, ka darbaspēka aizplūšana vēl vairāk palielina pieprasījumu pēc jauniešiem darba tirgū Latvijā:

- *Viens ir gatavs strādāt un veidot savu karjeru tepat uz vietas, otrs uzstāda tādas prasības, ko darba devējs diemžēl nevar īstenot. Bet tas, ka jaunieši ir motivēti strādāt, tas ir viennozīmīgi. To pierāda fakts, ka mūsdienu jaunatne brauc prom uz Īriju (20 tūkst., tie pārsvarā ir jaunieši). Viņš ir motivēts, kad viņš brauc uz turieni*

strādāt vai par melnstrādnieku vai laukstrādnieku. (Pasažieru pārvadājumi)

- *Naudai ir liela nozīme. Ja es būtu jaunietis, vai es nāktu šurp strādāt, ja man būtu 80 latu pamatalga, tā ir pati zemākā kategorija, vai brauktu uz Īriju strādāt? Tas ir pilnīgi normāli, ka viņi brauc. Viņi taču dzīvo savu dzīvi, viņi dara, ko grib. Nevis nāk kaut ko darīt par ļoti mazu naudu. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*
- *Sludinājumā, ka mēs meklējam darbiniekus, jau ir norādītas prasības, pirmkārt, apsardzes sertifikāts, otrs ir prast latviešu valodu. Maijā visvairāk mēs izjutām, ka kādi seši vai septiņi darbinieki mums aizbrauca strādāt uz ārzemēm. Viņi izvēlas labāk lasīt zemenes vai sēnes par lielāku samaksu, nekā strādāt šeit. (Apsardze, a)*
- *Šobrīd jauniešu ir maz un klientu apkalpošanā tieši jaunas, atvērtas un smaidīgas sejas ir nepieciešamas darba tirgū. Domāju, ka saistībā ar Eiropas Savienību mums ir ārkārtīgi daudz cilvēku aizbraukuši šobrīd. Aizbrauc uz Īriju, Angliju, Vāciju – mums nav darbaspēka. Ir jāizvērtē tas darbaspēks, kas šobrīd ir, un, domāju, ka šobrīd jauniešiem ir labas iespējas. (Finanšu sfēra)*

Darba devēji uzsver, ka darbinieku pašu aiziešana no darba notiek ievērojami biežāk nekā darbinieku atlaišana. Viņi ar nožēlu atzīst, ka, ieguvuši darba iemaņas un prasmes, kā arī uzņēmumam svarīgu informāciju, darbinieki aiziet uz citu darbu, lai veidotu savu profesionālo karjeru:

- *Ja kadri mainās, tad tas ir sāpīgi, jo viņi strādā ar klientiem, visu zina. Ja tas ir grāmatveža palīgs, tad tas ir normāli, viņš atnāk šeit, iegūst pieredzi un var tālāk iet uz citu uzņēmumu, jo mums nav liela alga grāmatveža palīgiem, kā varbūt citviet. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Šeit viņi iegūst pieredzi, kas ir ļoti pozitīva un viņiem noder nākotnē. Pieredze darbā ar klientiem ir tas, ko prasa ļoti daudzos amatos, arī komunikabilitāti – tas ir tas, ko mēs iedodam*

darbiniekam. Ja cilvēks mācās vidusskolā, viņš sāk strādāt šeit, nostrādā vienu, divus vai trīs gadus un tad dodas tālāk. (Sakari)

Jauniešu vidū nereti ir gadījumi, kad viņu nedisciplinētība kalpo par iemeslu atlaišanai no darba:

- *Varu minēt divus piemērus, pirmais, kas attiecas uz nepilngadīgajiem - dažiem no viņiem nav tik pietiekoši lielas atbildības sajūta. Viņi nebrīdina, ka nebūs darbā, pat nepiezvana. Līgumā mums ir teikts, ka tas ir viņu pienākums. Diemžēl nav atbildības sajūtas. (Restorānu bizness, a)*
- *Neierašanās darbā – vienkārši. Ja viņš neierodas darbā, pazūd, tad lūdzu - viss. Vienkārši sakot, tad viņš pazūd ar galiem. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Viena daļa jauniešu aiziet prom, kad iestājas vasara. Mamma tāpat viņus pabaros, tādēļ vasarā var nestrādāt, bet aiziet pasauloties vairāk. [...] Pietrūkst elementārās kārtības un atbildības sajūtas. (Apsardze, a)*
- *Vasarā arī atnākuši puīši strādāt, tepat lejā, celtniecības iecirkņos, un tad iecirkņa vadītājs prasīja, kāpēc tad atlaiž viņus: "Viņiem tikai Eminemi prātā". Vienkārši negribēja strādāt. Viņš saka: "Man vajag arī kādu, kurš kaut ko dara un nedara pa roku galam." (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*
- *Vienaldzība, neierašanās darbā. Varētu būt, tā ir atbildība, ko es jau minēju. (Dzērienu ražošana)*

Attiecībās ar mazkvalificētajiem darbiniekiem jauniešiem darba devēji nereti īsteno dažāda veidu audzināšanas pasākumus, lai stiprinātu jauniešu motivāciju strādāt:

- *Mūsu princips ir, ka mēs vēlamies atrisināt to problēmu. Mēs vēlamies runāt ar darbinieku. Mums prakse ir tāda, ka tad, kad darbinieks aiziet no darba, pat pēc paša atlūguma, mums ir tāda pēdējā intervija, kur mēs jautājam darbiniekam, kāpēc tā ir, kāpēc tu tomēr vēlies aiziet no darba, kādi ir galvenie iemesli, kas tev nepatīk. Varbūt kaut kādas attiecības ar darba menedžeri, ar*

vadību. Kāpēc tā notika? Jo mums darbinieki ir tā galvenā vērtība, jo no darbinieka viss ir atkarīgs. No darbinieku apkalpošanas ir atkarīgs, vai mūsu viesi atnāks pie mums vēlreiz. (Restorānu bizness, a)

- *Cik mēs varam, bez iemesla neatlaižam un dažreiz pat pieveram acis uz iemesliem, un izsakām brīdinājumus un rājienus, un ceram, ka cilvēks vēl labosies, vairāk nekavēs. Liels šķērslis ir algas un avansa dienas, jo pēc tam visiem sāk galvas sāpēt un visādas vainas piemetas, bet mēs saprotam, ka tas ir alkohols, kas traucē otrā dienā atnākt uz darbu. (Celtniecības un namu apsaimniekošana)*
- *Ārkārtas gadījums, tad es nezinu, kam ir jānotiek. (Putnkopība)*

Galvenie iemesli atlaišanai no darba ir darba disciplīnas, kārtības neievērošana (alkohola lietošana). Noteiktu nozaru uzņēmumos atlaišanas iemesls ir paaugstinātas bīstamības apstākļos pieļauti pārkāpumi (darbs pie konveijera, darbs ar ieročiem, apsardze). Citi atlaišanas iemesli saistīti ar nelikumīgu mantu un naudas piesavināšanos (zagšana, krāpšana).

- *Darba kārtības noteikumos mums ir stingri noteikts, un tas ir arī likums – alkohols ir aizliegts, jo šeit ir iekārtas, naži. Mēs nevaram atļauties, ka cilvēks ir alkohola reibumā vai paģirains. Divi gadījumi šogad ir bijuši. (Putnkopība)*
- *Instrukciju pārkāpumu dēļ. Nekad mēs nepiedodam alkohola lietošanu darba vietā, ir bijuši tādi gadījumi. Cilvēks uzreiz tiek aizvests uz pārbaudi, kur tiek konstatēts alkohola lietojums; mēs uzreiz rakstām pantu un atlaižam. Tāpēc arī kontrolgrupa aprīkota gan ar video kameru, gan ar fotoaparātu, jo bijuši tādi gadījumi, kad kāds tiek pieķerts naktī un tiek noņemts no maiņas, un pēc tam viņš noliedz visu. (Apsardze, b)*
- *Problēmas ar disciplīnu. [...] Atlaišanai parasti ir disciplīnas iemesli - kavēšana, neierašanās, nebrīdināšana. (Sakari)*
- *Par neierašanos darbā, iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu. (Celtniecības un namu apsaimniekošana)*

- *Darba devēja uzteikums – darba kārtības neievērošana. Ir arī pa kādam ļaunprātīgam gadījumam, kad cilvēks ir zadzis. (Mazumtirdzniecība)*
- *Darbs ir saistīts ar skaidrās naudas iekasēšanu un bezatmaksas iekasēšanu. Ļoti daudz jauniešu neiztur pārbaudes laiku, jo viņiem iekšēji ir radusies apziņa, ka viegli var nopelnīt šo oficiālo darba samaksu, ko mēs viņam maksājam. (Pasažieru pārvadājumi)*
- *Dzeršana. Zagšana, dzeršana, arī narkotikas. Vai vienkārši neiederas, nevar sadzīvot, kad tas cilvēks ir kā slikts ābols grozā, kas sabojā pārējos. (Restorānu bizness, b)*

Organizāciju pieredze jautājumos par mazizglītoto (nav ieguvuši vai nav pabeiguši izglītību specialitātē) jauniešu (vecumā līdz 25 gadiem) nodarbinātību un apmierinātību ar viņa darbu

Darba devēji pieņem darbā jauniešus pat ar pamatizglītību, norādot, ka var viņiem piedāvāt tikai zemāk kvalificētos amatus. Tas parasti ir fiziskais darbs, kur ne vien atalgojums un darba prestižs, bet arī darba vienveidība un fiziskā piepūle nereti neatbilst jaunieša vēlmēm:

- *Mēs viņam varam piedāvāt alternatīvu darbu, piemēram, noliktavā, kur viņam nav saskare ar klientiem, piemēram, par krāvēju, šis varētu būt tas gadījums, kad cilvēka vēlmes neatbilst viņa iespējām. (Mazumtirdzniecība)*
- *Zemākās kategorijas amatiem nav amata apraksta, bet tur ir vispārīgs un vienkāršs darba apraksts, kas tajā darbā ir jāveic. Ja nekur nav noteikts, ka attiecīgajā darbā vajag vidējo profesionālo izglītību, tad šo amatu praktiski var ieņemt jebkurš. (Transporta pakalpojumi)*
- *Palīgstrādniekus. Arī dārza darbiem. Pirmā, zemākā, un nākošā kategorija. [...] Uz parastu strādnieku vakancēm jaunieši parasti nenāk, tikai vasaras laikā, lai to brīvlaiku kaut kā nosistu. Vecāki saka, ka jānāk. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*
- *Ne vienmēr mēs varam nokomplektēt personālu, tādēļ esam spiesti ņemt cilvēkus ar pamatskolas izglītību. [...] Sakarā ar darbinieku*

trūkumu mēs esam spiesti pieņemt darbā jauniešus, kuriem nav vidējās izglītības. (Apsardze, b)

Darba devēji atzīst, ka mazizglītotie jaunieši, kas spējīgi veikt vienīgi zemas kvalifikācijas darbu, ir tā jauniešu grupa, kas darba meklējumos nereti pamet Latviju, jo šeit viņu nekas nesaista, bet ārzemēs par to pašu darbu, viņi saņem ievērojami lielāku atalgojumu:

- *Viņiem nav izglītības, nekas. Ir arī gadījumi, ka cilvēki ir aizbraukuši uz Angliju, Īriju strādāt. Pieci cilvēki ir aizbraukuši, bet ne īpaši speciālisti, bet arī, cik dīvaini- man gribas teikt, uz gaļas ražošanu. (Putnkopība)*
- *Tieši ar to ir ļoti lielas problēmas – ar darbaspēku. Tas pats ir arī noliktavā, jo jaunieši, tie, kas ir mazizglītoti, kam ir tā pamatizglītība, viņi ļoti ātri aizbrauc projām. [...] To, kuram nav izglītības, nekas šeit nesaista, kā viņš šeit strādā melno darbu, tā viņš tur strādās melno darbu, atšķirība ir tikai tā, ka tur viņš nopelnīs daudz vairāk un šeit viņš nenopelnīs it neko. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*

Darba devēji norāda arī uz citām problēmām saistībā ar mazizglītoto jauniešu grupu.

- *Slinkāki. Ja viņi nav vēlējušies tālāk mācīties (tur jau viņu slinkums ir parādījies), tad arī darbā viņi ir nedaudz slinkāki nekā tie, kuriem jau drīz būs augstākā izglītība (piemēram, prakses studenti). Studentiem attieksme pret to pašu lietu ir citādāka – viņi ir ieinteresētāki šajā procesā, kā tas viss process beidzas. Tam cilvēkam, kuram izglītība ir zemāka, viņam tā pieeja ir ļoti vienkāršota. Viņam alga interesē, bet pats darba process vismazāk interesē. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Pirmais ir tas, ka viņi nav patērējuši laiku, lai iegūtu izglītību, tas nozīmē, ka nav iztērēta ne nauda, ne laiks. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*
- *Ir jāsāk ar zemu kvalificētu darbu – tirgū tirgot puķes, bet es domāju, ka labāk ir strādāt par telefona operatoru, jo tas liecina par zināmu inteliģenci. [...] Parastais scenārijs 95% gadījumu –*

katrs sāk ar to mazumiņu un pēc tam, ja pareizi visu dara, ja nākotnē ir redzams mērķis, tad var arī tikt tālāk. (Mārketingš)

- *Viņš atgriežas atpakaļ savā noplukušajā mājēlē [laukos], kur ir tualete ārā, kur nav dušas, nav nekādu ērtību, un pēc mēneša viņš atgriežas atpakaļ [ārzemēs], jo viņš grib dzīvot normālu dzīvi. Viņš grib skatīties televizoru, viņš grib vakarā ieiet dušā, viņš grib aiziet uz kafejnīcu un normāli patusēt, bet kur viņš laukos aizies? (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*

Tas, ka darba devēji nespēj skaidri iezīmēt karjeras izaugsmes iespējas, arī kavē jauniešu vēlmi strādāt. Tas skar kā zemas kvalifikācijas, tā arī kvalificētu darbinieku darba motivāciju:

- *Kopējais viņiem ir tas, ka viņi neredz karjeras izaugsmi un materiālo izaugsmi. Neviens arī viņiem nevar apsolīt, ka alga palielināsies, ja labi strādās (pēc gada būs lielāka, un pēc gada atkal utt.). Jo tā karjeras virzība nenotiek tik strauji, un tas jauniešus atbaida, it īpaši augstāko mācību iestāžu studentus. Viņiem sākuma alga ir 200 Ls uz papīra, un viņi negrib par tādu naudu strādāt. Viņi ir ar mieru par tādu naudu pastrādāt kādu laiku, bet tad viņi prasa garantijas, cik ilgi es par tādu algu strādāšu? Šobrīd uzņēmumā neviens nav gatavs viņiem neko solīt, jo tādas karjeras sistēmas mums nav. Viss atkarīgs no tā, kā atbrīvojas štata vietas, kā notiek zināšanu papildināšana, un tas atkarīgs arī no paša cilvēka. (Transporta pakalpojumi)*

Darba devēja novērtējums jautājumos par jauniešu kā darbinieku attieksmi pret darbu, motivāciju strādāt un vēlmi būt labam darbiniekam

Darba devēji īpaši novērtē darbinieku iniciatīvu un darbinieku spēju pielāgoties dažādām situācijām, kurās viņiem, uzņemoties iniciatīvu, nākas rīkoties un pieņemt lēmumus patstāvīgi un atbilstoši situācijai:

- *Jābūt iniciatīvai. Es nevaru ciest cilvēkus, kuri pakļaujas. Man patīk, ja ar mani pakašķējas, ja runā pretī, ja ir savs viedoklis. Nevajag līdz bezjēdzībai, bet, ja tā ir diskusija, tad rezultātam ir jābūt, lai tiktu izpildīts tas, kas jāizdara. Bet tas ir tā, ka nevis dara tikai to, kas jādara, bet kad ir kāda ideja, tad nāk aprunāties un varbūt, ka tā ir īstenojama. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*
- *Lai viņam nebūtu tā, ka viņš visu laiku tikai sēž un gaida, kamēr viņam pasaka. Lai viņš ir ar iniciatīvu, lai viņš spēj visu laiku strādāt. Un ir vēlme attīstīties. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Viņam jābūt iniciatīvai, jānāk ar variantiem, nevis ar problēmām, bet ar risinājumu variantiem . [...] (Vadības pakalpojumi)*

Darba devējiem savā pieredzē nākas satapties gan ar gadījumiem, kad darbinieki vairāk vadās pēc savām interesēm un galvenais viņu darba motīvs ir prasmju pilnveidošana, gan ar gadījumiem, kad darbinieks attiecīgo uzņēmumu saista ar savas karjeras izaugsmes iespējām. Bez tam ir arī gadījumi, kad darbiniekam nav nekādas darba motivācijas, kas darba devēju apmierina vismazāk:

- *Ir tiešām labi darbinieki, un ir arī tādi, ka riebjas skatīties. Pašdisciplīna nosaka, kāds kurš ir, kā viņš var sevi organizēt, un tas arī atsaucas uz rezultātu. (Mārketings)*
- *Ir tie, kas kaļ, un ir tie, kas grib, lai visu noliek uz paplātes. Bet ir jāsaprot, ka nebūs liela alga bez liela darba ieguldījuma. Un ir jāpierāda sevi, un ir jāprasa, ko es vēl varu darīt. (Restorānu bizness, b)*

- *Ir jaunieši, kuri vēlas tikai iegūt pieredzi, citas vajadzības viņiem nav, ir arī tādi jaunieši, kas jau mērķtiecīgi veido savu karjeru un iet uz konkrētu izaugsmi savā darba pieredzē. (Finansu sfēra)*
- *Centību un motivāciju, lai viņš gribētu izglītoties, attīstīties. Tad arī šis jaunais darbinieks pēc gada sāks darīt nopietnas lietas un būs izaugsme. Man ir nācies atzīt, ka jaunākā gada gājuma cilvēki (ne visi) ir vieglprātīgi attiekušies pret darbu. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Ir tādi, kuri mācību iestādē tikai pavada kādu laiku, jo saprot, ka viņiem tāpat nav, kur sprukt, viņi tur mācās ar gariem zobiem un tādi viņi parādās arī praksē. (Transporta pakalpojumi)*

Vēlme izvairīties no nabadzības, kā arī aizvien pieaugošais dažādu labumu un pakalpojumu piedāvājums kalpo par spēcīgu stimulu jauniešiem strādāt, veidot karjeru un nopelnīt. Darba devēji norāda, ka jauniešu prasības aug straujāk par viņu reālo ieguldījumu.

- *Ir vēl arī vispārējās nabadzības problēma – atnāk kāds praktikants darbā, un ir redzams, ka viņš nāk no trūcīgas ģimenes. (Transporta pakalpojumi)*
- *Ir jauniešu kategorija, kura saprot, ka ir ieguvuši primāro izglītību un darba tirgū viņi grib izsisties, pierādot savas darba spējas (ir ļoti daudz tādu jauniešu), un ir jaunieši, kuri pārāk augstu sevi sāk vērtēt un uzstāda pārāk lielas prasības. (Pasažieru pārvadājumi)*
- *Šobrīd ir lielas izklaides iespējas un materiālo piedāvājumu gūzma ir milzīga, un, ja viņu vecāki nav tik labi situēti, lai varētu dot naudu, jaunieši vienkārši ir spiesti strādāt. (Vadības pakalpojumi)*

Darba devēji augstāk vērtē jauniešus, kas studē vai arī jau ir ieguvuši augstāko izglītību, norādot, ka viņi ir uzņēmīgāki, mērķtiecīgāki, ar augstāku atbildības sajūtu. Darba devēji atzīst arī, ka ģimenes izveidošanās stiprina atbildības sajūtu un darba motivāciju:

- *Vislabākie ir tie, kas mācās augstskolā, un sezonā nāk piestrādāt. Viņiem ir gan atbildības sajūta pret dzīvi, gan arī atbildības sajūta pret darbu ir pavisam cita. Viņi zina, ko grib. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*
- *Pirmkārt, ka šis cilvēks ir sistemātiski izglītojies, ka viņš ir pabeidzis vidusskolu, stājies un mācījies augstskolā. [...] Bijis arī ļoti aktīvs un pēc savas iniciatīvas kaut kur darbojies, darījis kaut ko varbūt kādā nevalstiskā sektorā. Man simpaticē, ka cilvēks ir darījis kaut kādus neapmaksātus darbus tāpēc, ka viņu tas interesē, [...] ka viņš arī cenšas iekļauties darba tirgū, ir mērķtiecīgs. (Valsts iestāde)*
- *Mans vērtējums ir tāds, ka 30% ir normāli, patstāvīgi jaunieši, kas grib strādāt. Kad sāk veidoties ģimene, oficiāla vai civilģimene, ir radies bērns, tad parādās atbildības sajūta. Tādi jaunieši vairāk pieturas pie darba un sāk arī apdomīgāk strādāt. (Apsardze, b)*

Labā un veiksmīga darbinieka (vecumā līdz 25 gadiem) tēls darba devēju skatījumā

Labā un veiksmīga darbinieka - jaunieša pazīmes darba devēju skatījumā saistās ar pozitīvu attieksmi pret darbu, labām darba prasmēm un darba rezultātu. Darba devējiem svarīgi, lai darbiniekam būtu piederības sajūta uzņēmumam, vēlme veidot savu karjeru, būt labākajam savā kategorijā:

- *Vēlēšanās strādāt, labi izpildīt pienākumus, viņa attieksme, precizitāte darbā. Tātad attieksme un precīza pienākumu izpilde. (Mazumtirdzniecība)*
- *Labs darbinieks var būt katrs, jo tas jau saistās gan ar komfortablu sajūtu darba vietā, gan ar attiecīgu atalgojumu, gan ar karjeras izaugsmi - es domāju, ka tā ir mērķtiecība, kas mūsdienu jauniešus raksturo. Ir jābūt vēlmei strādāt, viņam ir jābūt atbildības sajūtai, piederības sajūtai šim uzņēmumam, viņam ir vienkārši labi jādara tas darbs, kas viņam tiek uzticēts. (Finanšu sfēra)*
- *Jābūt enerģiskam un ar atbildības sajūtu. (Apsardze, b)*

- *Cilvēkam ir jāiemācās, kā strādāt, kā darīt, kā uzturēt kārtību, kā organizēt savu darbu, kā strādāt ar citiem cilvēkiem. (Restorānu business, b)*
- *Mēs visi tiekam vērtēti pēc rezultātiem. Katram darbiniekam ir jāsasniedz rezultāts. (Mārketings)*
- *Vēlme strādāt un kaut ko sasniegt. (Apsardze, a)*
- *Enerģisks, komunikabls, zinošs un strādātgrībošs. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*
- *Kompetencei. Viņam ir jābūt lojālam pret uzņēmumu, jābūt gatavam mācīties, jābūt vēlmei būt labākajam savā kategorijā. Viņam ir jāgrib strādāt. (Transporta pakalpojumi)*

Runājot par veiksmīgu darbinieku, darba devēji norāda arī, ka svarīgas ir darbinieka sadarbības spējas gan ar kolēģiem gan klientiem, viņi arī uzver, ka svarīgi būt lojālam pret savu uzņēmumu, aktīvi atbalstīt uzņēmuma mērķus:

- *Ja viņš var veikt ļoti labi savus tiešos pienākumus, ja var ar kolēģiem, klientiem un vadību sadarboties. [...] Kvalifikācija arī ir nozīmīga. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Jābūt lojālam pret kompāniju. Jābūt patriotam. Jāsaprot kompānijas mērķis, ko mēs gribam sasniegt un kādi ir mūsu uzņēmējdarbības pamatprincipi. Šāda uzvedība palīdz darbiniekam būt ļoti augstu novērtētam. (Sakari)*
- *Ar iniciatīvu, neatlaidīgam, enerģiskam, ļoti lojālam pret uzņēmumu, aktīvam. Viņam ir jābūt panākumiem, jāizpilda tiešie darba pienākumi, jābūt komunikablam. (Dzērienu ražošana)*

Veiksmīga darbinieka tēlu nosaka arī uzņēmuma specifika. Piemēram, uzņēmumā, kur viegli gūt papildu ienākumus no klientiem, darba devējs sagaida, lai darbinieks būtu godīgs:

- *Savs darbs ir jāveic apzinīgi. [...] Nepieņemami ir, ja cilvēks, kas nāk šeit strādāt, zina šī uzņēmuma specifiku un viņam jau zemapziņā ir doma, ka viņš varēs nopelnīt šos papildu līdzekļus.*

[..] *Viņam pat neinteresē pamatalga, viņi visi ir tiešām labi atalgoti.* (Pasažieru pārvadājumi)

Darba devēja viedoklis par latviešu un cittautiešu jauniešu (līdz 25 gadiem) kā darbinieku atšķirībām

Jāatzīmē, ka pārsvarā darba devēji uzskata, ka nav būtisku atšķirību starp latviešiem un cittautiešiem, ja salīdzina viņu zināšanas un darba motivāciju, kā arī to, kā viņi gūst panākumus darbā.

Savukārt tie darba devēji, kuri minējuši atšķirības starp darbiniekiem latviešiem un cittautiešiem, pirmām kārtām norāda uz personības īpašībām. Cittautiešiem tiek piedēvētas aktīvas personas īpašības – enerģiskums, uzņēmība, neatlaidība; savukārt latvieši vairāk tiek asociēti ar pasivitāti raksturojošām pazīmēm – pakļāvība, pieticība. Taču tajā pašā laikā tiek atzīts, ka latviešiem ir augstākas prasības darba tirgū, bet cittautiešu uzņēmība un neatlaidība nodrošina viņiem karjeru ilgtermiņa perspektīvā.

Atšķirības starp dažādu tautību darbiniekiem pārsvarā minējuši uzņēmumu pārstāvji, kuros strādā daudznacionāls kolektīvs:

- *Cittautieši ir enerģiskāki, aktīvāki un uzņēmīgāki pret visām pārmaiņām.* (Sakari)
- *Krieviem ir lielāka caursišanas spēja. Viņi vairāk riskē, viņus mazāk moka mazvērtības kompleksi. Latvieši parasti ir no sērijas – “ko tad es, es jau labāk neko nedarīšu”.* (Transporta pakalpojumi)
- *Krievs ir ātrāks, izlēmīgāks. Latvietis ir tāds noslēgts sevī.* (Mārketingš)
- *Latvieši šajā vecumā, tāpat kā kopumā ir piesardzīgāki, paškritiskāki, kautrīgāki, intervijās, teiksim, viņu pašvērtējums ir zemāks nekā citu tautību pārstāvjiem. Citu tautību pārstāvji ir labākās domās par sevi.* (Vadības pakalpojumi)

- *Tieši cittautiešiem ir raksturīgs, ka viņi var sākt no apakšas un tad viņiem parādās ambīcijas augt uz augšu, un pēc iespējas lielākiem lēcieniem, tas gan. Bet latviešu puīšiem uzreiz vajag augšu, nezinot par apakšu. (Celtniecības montāžas darbi)*

Darba devēji norāda uz zināmu segregāciju darba kolektīvu vidū pēc etniskā sastāva, minot, ka ir uzņēmumi, kuros pārsvarā strādā vai nu latvieši, vai cittautieši, apzīmējot tos kā ‘latviešu’ un ‘krievu’ uzņēmumus. Divi iemesli tiek minēti šādas situācijas skaidrojumam. Viens, ka latvieši vairāk ir nodarbināti valsts iestādēs, bet krievvalodīgie - privātajā biznesā. Otrs, ka vieglāk ir strādāt ar cilvēkiem, kuru mentalitāte un personiskās īpašības ir līdzīgas:

- *Ja runā par biznesa vidi, tad ir divi biznesa veidi: ir "latviešu" un ir „krievu” business. Līdz ar to ir grūti teikt par karjeras iespējām. (Apsardze, a)*
- *Man, piemēram, ir vieglāk strādāt ar savas mentalitātes cilvēkiem, un arī kolēģiem ir vieglāk. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Latviešu jauniešiem īpaši nepatīk, kad viņi nokļūst krieviski runājošā kolektīvā, kaut arī varbūt ne visi ir krievi. (Transporta pakalpojumi)*
- *Ir arī tāda tendence, ka latvieši varbūt ne tik bieži, sevišķi tādās profesijās kā juristi un ekonomisti, sāk savu karjeru valsts iestādēs. Daudzi cittautieši vairāk uz privāto sektoru orientējas. [..] (Valsts iestāde)*

Cittautiešu jauniešu attieksme pret latviešu valodu ir ļoti atšķirīga: daži to apgūst un sekmīgi veido savu profesionālo karjeru, bet citi valodu nezina un cenšas izlīdzēties ar formāliem valodas zināšanas apstiprinošiem dokumentiem:

- *Ja krievam nav problēmas ar valodu, ja viņš ir pārkāpis šo robežu un ir iemācījies valodu.. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)*
- *Esmu dzirdējusi tādu viedokli, ka krievi ir uzcītīgāki, jo viņiem ir grūtāk šajā darba tirgū izsisties nekā latviešu jauniešiem. Viņi pat esot centīgāki. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Viņš nesaprot, ko es viņam saku. Es viņam saku: "Bet kāpēc jums tā apliecība ir, ja jūs neko nesaprotat." Man ir dusmas, nevaru izturēt šito. Es saku, runājiet latviski - ko jūs te nākat "prašivaķ". Ir dusmas, ka cilvēks atnāk, uzmet man apliecību uz galda, bet viņš neko nerunā. Bet tas nav privāti, viņš strādā savā parkā, lai viņš tur rušina. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)*

5. DARBA DEVĒJU PIEDĀVĀTĀS PAPILDU IZGLĪTOŠANĀS IESPĒJAS JAUNIEŠIEM LĪDZ 25 GADIEM

Uzņēmumi, kuri darbojas noteiktās darbības nozarēs (piemēram, celtniecība, mārketing) nodrošina tieši tādu apmācību un prasmes, kādas nepieciešamas darbiniekiem šajā uzņēmumā. Semināri, kursi, apmaiņas braucieni uz ārzemēm parasti attiecas uz tiem darbiniekiem, kas ieņem augstākus amatus:

- *Profesionālā sagatavošana uzņēmumā notiek uz vietas. [...] [...] Ja ir kursi, tad tie ir nodaļas vadītājiem, kuri piedalās semināros. Mēdz būt arī pieredzes apmaiņa, piemēram, komandējumi uz Lietuvas, Viļņas, Tallinas rūpnīcu, lai iegūtu darba pieredzi un būtu šī te apmaiņa.. (Putnkopība)*
- *Mums nav nepieciešama kaut kāda kvalifikācija, profesija vai pieredze tai nozarei, jo mēs piedāvājam savu apmācību uz vietas restorānā, un apmācība ir nepārtraukta. Darbiniekam, sasniedzot*

menedžera amatu, ir iespēja reizi gadā apmeklēt mūsu iekšējos kursus, kuri pārsvarā notiek Lietuvā vai Igaunijā. Tie kursi ir saistīti ar restorāna vadību, ar klientu jautājumiem. (Restorānu business, a)

- *Jaunieši no sākuma tiek pieņemti par palīgstrādniekiem, vēlāk viņi tiek piekomandēti kādam meistaram. Mēs arī viņus ļoti bieži sūtām uz apmācībām uz būvkursiem, arī lai attīstītu profesionālās iemaņas. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Visiem darbiniekiem, kas uzsāk mācības Rīgā, ir obligātas šīs ievadmācības, pārējiem – jo augstāks amats, jo regulārākas apmācības. (Mazumtirdzniecība)*

Uzņēmuma ieinteresētība savu darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanā īpaši izpaužas pakalpojumu sfērā, kur uzņēmuma panākumi atkarīgi no profesionālu darbinieku labas komunikācijas ar klientiem.

- *Mūsu klienti vērtē mūsu darba kvalitāti. Mums ir svarīgi, lai mūsu darbinieki sasniegt noteiktu līmeni, lai mēs spējam nodrošināt noteiktu kvalitāti. Tas arī motivē darbinieku, ja tur ir papildu apmācības, tas sniedz iespēju iemācīties kaut ko jaunu. (Sakari)*
- *Likumdošana nemitīgi mainās un, lai nezaudētu savus klientus mums tā ir jāzina. Šajā jomā ir jābūt informētam, kas katrā brīdī ir jauns un aktuāls, lai varētu sniegt šos pakalpojumus. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*

Uzņēmumi apmaksā darbinieku apmācības ārpus uzņēmuma, ja tās ir nepieciešamas darbinieku kvalifikācijas celšanai, piemēram, celtniecībā, namu apsaimniekošanā, grāmatvedībā, administrācijā:

- *Mēs mācības apmaksājam, un viņiem darba diena skaitās tāpat kā objektā strādājot. Tas viņiem papildus nav jāmaksā. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Paši speciālus kursus nepiedāvājam. Mēs esam grāmatvedības uzņēmums un budžetā paredzam izdevumus grāmatvežu kursiem,*

un darbinieki tiek sūtīti uz tiem. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)

- *Augstākajā, administrācijas līmenī, visi kursi, kas ir nepieciešami pienākumu veikšanai, tiek apmaksāti. (Apsardze, a)*

6. LATVIEŠU VALODAS ZINĀŠANU NOZĪME DARBA TIRGŪ

Latviešu valodas zināšanām darba devēji pieiet diferencēti: gadījumos, kad darbs saistīts ar klientu apkalpošanu, valodas prasmēm ir izšķiroša nozīme. Bet gadījumos, kad darbs neparedz klientu apkalpošanu, darba devēji nodarbina cittautiešus arī ar ļoti minimālām vai pat bez valodas zināšanām:

- *Mums tas ir noteikts ar likumu, ka cilvēkiem, kas strādā ar klientiem, ir nepieciešamas latviešu valodas zināšanas. Ja cilvēks nesaskaras ar klientiem, viņš var arī nezināt latviešu valodu. (Mazumtirdzniecība)*
- *Jārunā brīvi. Vienīgais, ir darbinieki, kas sēž pie datora un ievada datus, tur mēs neprasām latviešu valodu tādā līmenī. Tur mēs prasām angļu valodu, tā lai viņš saprot, kas datorā ir. Un viņam nav jākomunicē ar klientiem. (Sakari)*
- *Mums firmā ir pārsvarā krievu tautības cilvēki, kas strādā tieši būvēs. Administrācijā nē, bet uz būvēm noteikti pārsvarā ir krievu tautības cilvēki. [...] Strādniekam uz objekta nav būtiska [latviešu valoda]. Ja būvdarbu vadītājs ar viņu var sazināties krievu valodā, tad mums nav prasība pēc latviešu valodas zināšanām. [...] Galvenais, lai viņš saprastu, kas viņam ir jādara. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*

Darba devēji seko arī formāli noteiktajām valodas zināšanu prasībām un respektē Valsts valodas pārbaudes komisijas pārbaudes:

- *Visi mums prot latviešu valodu. Tikko man bija pārbaude no Valodas centra. Es skatījos, ka masu medijos informēja par šīm pārbaudēm. Mūs arī tas skāra. Tie, kuri ir beiguši vidusskolu un*

strādā pie mums, ir nokārtojuši atestāciju latviešu valodā. Pieņemot darbā, mēs noteikti skatāmies arī izglītības dokumentu, kas ir jāuzrāda visiem. Tad arī mēs runājam par valodu prasmi. Šajā kabinetā tas notiek mutiski. (Putnkopība)

- *Valsts valodas zināšanas ir noteikta prasība, minimums otrā kategorija, jo to prasa likums. Otrais ir tas, ka mūsu darbinieki strādā ar klientiem, ar mūsu viesiem. (Restorānu bizness, a)*
- *Viņš ļoti labi strādā, bet valodu nezina - mēs viņu ņemam darbā. [darbinieku atlasē] Obligāti prasām valodas apliecību. (Celtniecības montāžas darbi)*
- *Pirms trim gadiem pie mums atnāca Valodas inspekcijas pārbaude pārbaudīt apliecības. Un tad starp 15 krieviski runājošiem cilvēkiem, trīs valodas apliecības izrādījās viltotas. Lai izbēgtu no šādām problēmām, mēs rīkojam arī pārrunas. Ja tev ir 2. vai 3. kategorijas valodas zināšanas, tev ir latviešu valoda jāpārvalda. (Pasažieru pārvadājumi)*

Cilvēki bez noteiktām latviešu valodas zināšanām daudzos gadījumos netiek pieņemti darbā:

- *Katram kandidātam mēs izsniedzam nepieciešamo dokumentu sarakstu. (Restorānu bizness, a)*
- *Mēs vienkārši neņemam bez valodas prasmēm. (Finanšu sfēra)*
- *Atlaists nav, bet nav pieņemts darbā. (Apsardze, b)*
- *Tie, kam pavisam nav latviešu valodas zināšanu, tie parasti pie mums neparādās. (Mazumtirdzniecība)*

Cits latviešu valodas prasmes nozīmīguma aspekts saistās ar strādāšanu tādās profesijās un amatos, kuros latviešu valodas prasmei jābūt ne vien sarunvalodas līmenī, bet augstākajā līmenī, piemēram, valsts iestādēs vai arī darbā ar dokumentāciju:

- *Kas skar mūsu iestādi, tā ir valsts iestāde, kur visi teksti ir latviski, darbs notiek latviešu valodā, un tas prasa labas zināšanas, jo darbiniekiem ir jāraksta. Jāraksta vēstules valsts*

iestādēm un arī cilvēkiem, un ir ļoti svarīgi, vai cilvēks var latviešu valodā korekti, labi izteikties. (Valsts iestāde)

- *Būtiski, pirmkārt, tas, ka viņš ar klientu runā latviešu valodā, otrkārt valsts lietvedība notiek latviešu valodā. (Dzērienu ražošana)*

Darba devēji cittautiešu jauniešu latviešu valodas zināšanas vērtē augstāk, salīdzinot ar vecākās paaudzes zināšanām, uzsverot skolas lomu valsts valodas apgūvē:

- *Labākas nekā vecākai paaudzei. Viņi skolā tomēr kaut kur ir gājuši. Šajā laikā viņi ir mācījušies, jo latviešu valoda ir bijusi obligāta. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Un pašreiz ir tā, ka viņi tikpat labi to latviešu valodu prot. Kādreiz tā nebija, bet tagad tās valodas zināšanas ir pietiekoši labas, un jaunieši esot diezgan uzcītīgi. [...] Mums krievu tautības cilvēki intensīvi piesakās uz darba vietām, un intervijās atklājas, ka viņi nav tik zinoši, bet viņu mentalitāte ir tāda, ka viņi sevi pasniedz kā zinošākus. (Grāmatvedības konsultācijas un pakalpojumi)*
- *Cittautiešiem varētu būt problēmas ar latviešu valodas rakstību, bet pašlaik sakarā ar to, ka ir spiesti mācīties vienā valodā viņi daudz labāk raksta. (Apsardze, b)*

Savukārt tiem cittautiešiem, kuri labi apguvuši latviešu valodu, ir labākas iespējas darba tirgū. Darba devēji min piemērus, kuros tieši valodu zināšanas ir tas nosacījums, kas raksturo, kāpēc cittautieši veidojuši labāku karjeru nekā latvieši:

- *Cittautiešu jauniešiem, lielai daļai no viņiem, ir lielāka mērķtiecība motivācijā. Es domāju, ka viņi jau vienu valodu iemācījušies, tādu barjeru ir pārvarējuši valodas ziņā, viņi rēķinās, ja Latvijā kaut ko grib darīt un sasniegt, viņiem tomēr latviešu valoda jāzina labi. (Valsts iestāde)*
- *Bet administrācijā tas ir ļoti svarīgi, pie kam administrācijā mums strādā divas krievu meitenes. Kopā ir trīs grāmatveži, un*

divas ir krievietes. Viņas pilnībā latviski runā, latviski strādā, jo, ja viņām būtu valodas problēmas, viņas nevarētu šeit strādāt. Viena jauna ekonomiste arī ir krieviete. (Apzaļumošana, apstādījumu projektēšana)

- *Cittautiešiem ir labāka karjera, un viņi augstāk kotē sevi darba tirgū nekā latvieši. Viņi runāt māc – es jums sākumā teicu, ka kritēriji ir trīs valodu zināšanas, ja tu nāc uz menedžmenta līmeni. Uzņēmumā jebkurā līmenī ir jāzina latviešu un krievu valoda, un, ja mums atnāk uz interviju burvīgs latviešu jauneklis, ar kuru nav iespējams sazināties krieviski – viņam nav izredžu mūsdienu vidē. (Dzērienu ražošana)*

7. DARBA DEVĒJU INFORMĒTĪBA UN PIEREDZE PAR SUBSIDĒTAJĀM DARBA VIETĀM

Ierobežojošs šķērslis darba devējiem, kāpēc viņi nenodarbina darbiniekus subsidēto darba vietu ietvaros, ir sarežģītās un neelastīgās birokrātiskās procedūras:

- *Es nevaru būt droša, ka mēs to vēlreiz gribēsīm, jo tas paņem ļoti daudz laika, enerģijas un izjauc mūsu ikdienas ritmu, kā arī kavē mūsu būvniecības un firmas attīstības tempu. Viss administratīvais un organizatoriskais darbs jāiegulda, lai par viņiem gādātu un nodrošinātu. (Celtniecība un namu apsaimniekošana)*
- *Kopumā pozitīvi, bet mani vienmēr piesardzīgu dara papīru kalni, kas ir jāizpilda, šādiem projektiem piesaistoties. [..] Tādā veidā pazaudē efektivitāti, iegūstot pārsimts latu un iztērējot pāris dienu laika, rakstot papīrus. (Vadības pakalpojumi)*
- *Ļoti sarežģīta birokrātija. Diezgan laicīgi jāpiesakās, un es tajā brīdī nezinu, cik un kā man būs vajadzīgs. Mēs mēģinājām caur Nodarbinātības dienestu sludināt un saņemt kaut kāda veida subsidējumu par bezdarbniekiem, diemžēl tādu bezdarbnieku pieteicās ļoti maz. Jaunieši vecuma ziņā praktiski nebija, bija vairāk sievietes gados. Tur ir sarežģīta procedūra, ir jāievēro visi noteikumi, ka tev darbinieks ir jānodrošina, bet kā ir laukos? Ja līst lietus, tu viņu nevari nodrošināt. Tad jaunietim ir jāliek klāt cilvēks, kurš ir spējīgs apmācīt, tam cilvēkam, kas apmāca, ir*

jābūt ar zināmu izglītību, bet brigadierei, kas ir uzkalpojusies no apakšas, nav tās izglītības. (Vairumtirdzniecība, apkalpojošā sfēra, pārtikas ražošana)

Lielaizdevumiem (piemēram, mazumtirdzniecībā, restorānu biznesā) subsidēto darba vietu nodrošināšana ir finansiāli izdevīga, jo tiek nodrošināts darbaspēks zemas kvalifikācijas darbos. Darba devēji min abpusēji pozitīvus ieguvumus, uzsverot, ka subsidēto darba vietu ietvaros darbinieks gūst darba pieredzi, kas attiecīgajā vecumā bieži ir pirmā:

- *Mums patiktu, ja piedāvājums no Nodarbinātības valsts dienesta būtu lielāks, jo mēs varam nodrošināt vairāk darba vietu, nekā mums var piedāvāt. [...] Savtīgi iemesli – tas, ka mēs esam ieinteresēti, lai pie mums nāk jaunieši, tie, kas ir ieinteresēti nākt strādāt, un tā ir arī iespēja jauniešiem iepazīties ar darbu, ar tirdzniecību, izdarīt secinājumus, vai viņiem interesē šis darbs vai nē. (Mazumtirdzniecība)*
- *Šogad mēs trīs mēnešus strādājām ar skolēniem. Un katram skolniekam bija tāda iespēja vienu mēnesi pie mums pastrādāt. Mēs uzskatām, ka šis projekts bija ļoti vērtīgs un noderīgs, jo gandrīz katram skolēnam tā bija pirmā darba vieta, pirmā tāda pieredze strādāt tādā stabilā uzņēmumā, kāds ir mūsējais. Līdz ar to, es domāju, ka šis projekts bija unikāls. (Restorānu bizness, a)*
- *Pozitīvais ir tas, ka darba devējam ir izdevīgi, ka viņš var ņemt darbinieku par mazāku atalgojumu, jo tās ir mazākas izmaksas. (Celtniecības montāžas darbi)*